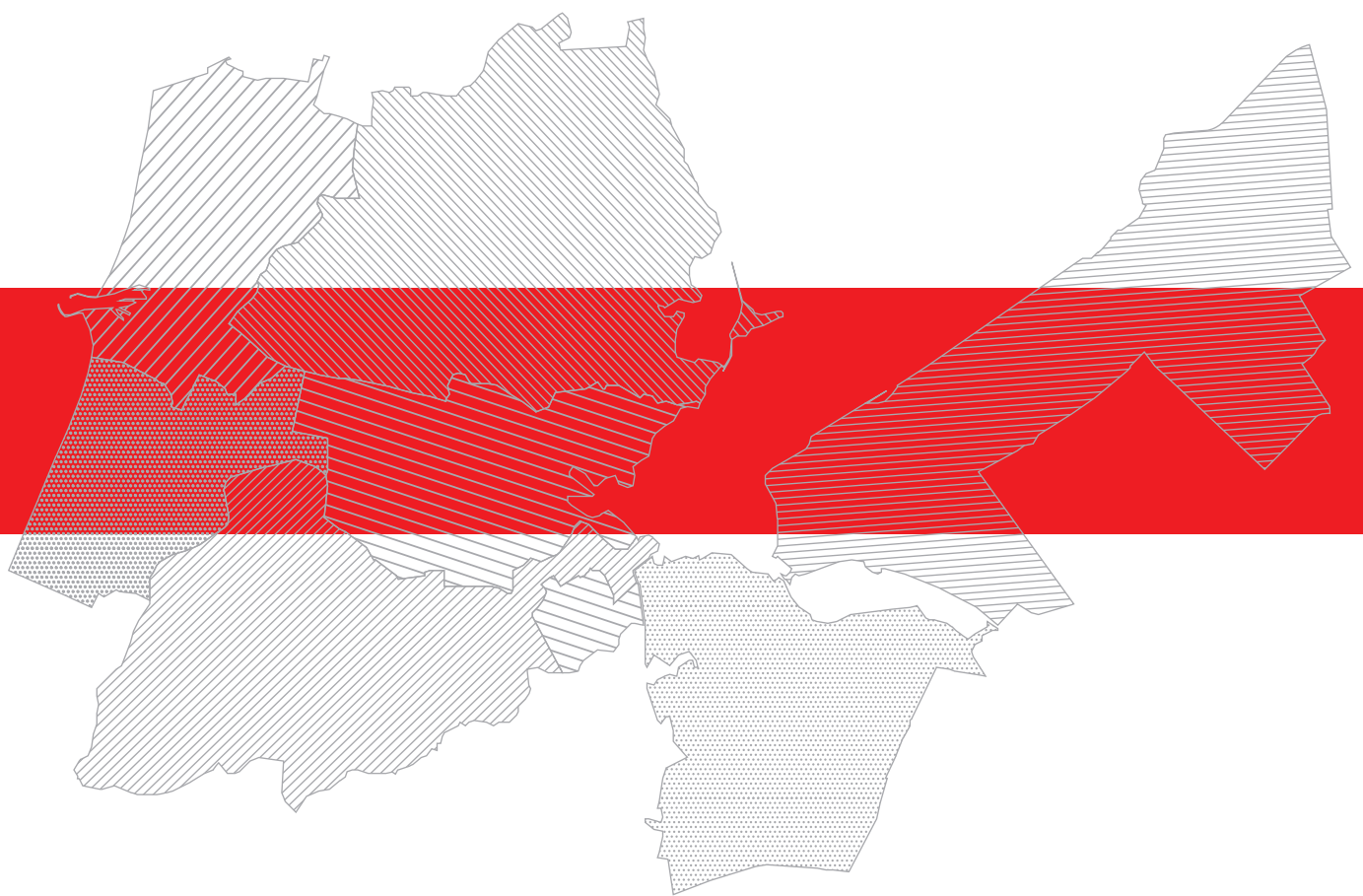

Meer dan de delen

Programma Kunst, Cultuur & Erfgoed

Regioprofiel Metropoolregio Amsterdam

2019 – 2024

Verantwoording

Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed is tot stand gekomen in een proces waarbij de bestuurlijke en ambtelijke organisaties van de genoemde deelregio's en gemeenten betrokken waren. Om te komen tot een overkoepelend én onderscheidend cultuurprofiel van de Metropoolregio Amsterdam zijn regionale bijeenkomsten georganiseerd. Samen met een brede vertegenwoordiging van het culturele veld zijn de kenmerken, omvang en reikwijdte van culturele ecosystemen binnen en tussen gemeente- en provinciegrenzen verkend. Ook is verkend waar samenwerking mogelijk is om tot een beter afgestemd cultuuraanbod te komen en de cultuurparticipatie in de regio te vergroten. Onderzoeksresultaten die betrekking hebben op de thema's die aan bod komen, zijn voor een deel weergegeven in visualisaties.

In de MRA wordt het begrip (deel)regioprofiel vooral gedefinieerd als een kwalitatieve beschrijving van gecombineerde lokale kracht en uitdagingen, onderbouwd met kwantitatieve data. Door deelprofielen in beeld te brengen weten we waar sterke punten van de ene deelregio mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan de uitdagingen waar een andere regio voor staat. Dit helpt de zeven deelregio's van de MRA om zich ten opzichte van elkaar, complementair en in samenhang, positief te profileren.

De visualisaties en infographics in deze publicatie betreffen momentopnames. De geraadpleegde data zijn zo accuraat mogelijk geïnventariseerd en weergegeven. Na publicatie kunnen er zich wijzigingen hebben voorgedaan of voordoen.

Inhoud

<u>1</u>	<u>Het verhaal van een metropool</u>	<u>4</u>
<u>2</u>	<u>Samenvatting</u>	<u>6</u>
<u>3</u>	<u>Metropoolregio Amsterdam</u>	<u>10</u>
<u>4</u>	<u>Trends en ontwikkelingen</u>	<u>15</u>
<u>5</u>	<u>Regioprofiel Metropoolregio Amsterdam: Meer dan de delen</u>	<u>38</u>
<u>6</u>	<u>Deelregioprofielen</u>	<u>63</u>
6.1	Flevoland: Land van nieuwe kansen	65
6.2	Gooi en Vechtstreek: Groen, creatief en monumentaal	71
6.3	Amstelland-Meerlanden: Metropool mainport	77
6.4	Zuid-Kennemerland: Kwaliteit koesteren	83
6.5	De IJmond: Ideaal IJmondiaal	89
6.6	Zaanstreek-Waterland: Hollandser dan Holland	95
6.7	Amsterdam: Divers en dynamisch	101
<u>7</u>	<u>Strategische agenda</u>	<u>107</u>
<u>8</u>	<u>Bijlagen</u>	<u>120</u>
8.1	Bestuurders MRA	120
8.2	Deelnemers deelregiosessies	121
8.3	Governance	124
8.4	Geraadpleegde bronnen	125
8.5	Demografie MRA	126
<u>9</u>	<u>Colofon</u>	<u>140</u>

1 Het verhaal van een metropool

In de zomer van 2018 gingen we van IJmuiden tot Lelystad en van Purmerend tot Haarlem-mermeer in gesprek met de kunst-, cultuur- en erfgoedsector. We gingen op zoek naar een regioprofiel en vonden een groter verhaal. Het gesprek ging al snel over de vragen van vandaag: wat bindt ons, wat vormt ons, wat maakt ons tot wie we zijn? Welke betekenis heeft ons verleden en hoe geven we vorm aan onze toekomst?

Juist kunst, cultuur en erfgoed kunnen antwoord geven op dit soort vragen. Dat gebeurt dan niet vanuit een houding van absolute wetenschap, maar op een manier die uitnodigt tot doorleven en dóórpraten. Zo ontstaat er een ruimte die veel groter is dan de eigen 'deelregio'. Of je nu in Flevoland woont of in Gooi en Vechtstreek, of je werkt in Amstelland-Meerlanden of Zuid-Kennemerland, of je je IJmonder, Zaankanter of Waterlander noemt, of je Jordanees bent of import-Amsterdammer, ons thuis voelen willen we allemaal.

Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed ligt in het verlengde van het cultuurprofiel van onze regio. Krachtige kenmerken hiervan zijn de eeuwenoude verbondenheid met het water en de kwetsbare natuur, en de rijkgeschakeerde economie van handel, industrie en diensten. Maar het hart wordt gevormd door de verhalen, de tradities en de vernieuwingsdrift van de bevolking met haar bijzonder diverse samenstelling. Geografie, demografie en economie zijn optelsommen, maar kunst, cultuur en erfgoed maken dat het verhaal van de metropool meer is dan de delen.

Door kunst, cultuur en erfgoed van de afzonderlijke plekken te delen, kunnen we het onzichtbare verhaal van de metropool zichtbaar maken: de verwantschap, de onderlinge verbanden, het gedeelde verleden, de belofte voor de toekomst. Dit verhaal gunnen we iedereen die hier woont en

werkt. En een sterke culturele sector helpt daarbij. Zo kwamen we als bestuurlijk samenwerkingsverband uit bij de kernvraag: wat kunnen we doen om te zorgen dat cultuur er voor iedereen is en blijft? Hoe kan de Metropoolregio Amsterdam bijdragen om cultuurparticipatie te vergroten en de sector toekomstbestendig te maken?

Door de zomerse verkenningen is bij de deelnemende gemeentes, provincies en vooral bij de belanghebbenden in het veld het besef gegroeid dat de deelregio's van de MRA elkaar nodig hebben én dat wederkerigheid de beste basis vormt voor samenwerking. Er is binnen het culturele veld een groeiend besef van verbondenheid, van elkaar kunnen inspireren en aanvullen. Voor veel deelnemers was het een eyeopener om de culturele potentie en energie in de MRA te benoemen. De overgrote meerderheid van de gesprekspartners ziet zowel nut als noodzaak om vanuit een breder perspectief en in samenhang naar de kansen voor de sector te kijken.

Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed biedt ruimte voor de verhalen van toen en vormt een opgave om de gezamenlijke verhalen van nu te versterken. In het profiel van de MRA en de bijbehorende Strategische agenda vormen het gezamenlijke verhaal en de gedeelde opgaven en belangen de uitgangspunten. Het programma brengt de bovenregionale samenwerking op de beleidsterreinen kunst, cultuur en erfgoed in een stroomversnelling. Dit komt ten goede aan meer inwoners van de MRA. De oproep van de minister van OCW om tot regionale profilering te komen, vormde hier een extra aanzet toe.

Zoals gezegd, alles draait om meer cultuurparticipatie en het toekomstbestendig maken van de sector. De samenwerking binnen de MRA stelt ons beter in staat om de best mogelijke voorwaarden te scheppen zodat culturele instellingen en makers

van blijvende betekenis kunnen zijn, voor de inwoners in hun deelregio en bezoekers van buiten de MRA. Overigens is ook de betekenis van de MRA als cultuurwerkplaats voor de rest van Nederland aanzienlijk, gezien de grote hoeveelheid exposities en voorstellingen die hier worden ontwikkeld en vervolgens op reis gaan. Als bestuurders krijgen we er met dit programma een dankbare opdracht bij. Het is goed om die met zo veel betrokken partners te kunnen delen.

Bestuurlijke trekkers programma Kunst, Cultuur & Erfgoed
Metropoolregio Amsterdam

Touria Meliani,
wethouder Kunst en
Cultuur, gemeente
Amsterdam

Jack van der Hoek,
gedeputeerde Cultuur,
provincie Noord-Holland

2 Samenvatting

Van IJmuiden tot Lelystad en van Purmerend tot Haarlemmermeer ontwikkelt zich een metropool van formaat: de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Binnen deze regio brengt iedere kern zijn eigen kwaliteiten in, die gezamenlijk de regio tot een sterk geheel maken. De regio kent een grote variatie aan waterrijke landschappen en een breed palet aan woonmilieus, variërend van historische dorpskernen en stadscentra tot tuinsteden en nieuwe kernen. Ook biedt de MRA een schat aan culturele voorzieningen van lokale en (inter)nationale waarde, waarmee de regio jaarlijks inwoners en bezoekers uit binnen- en buitenland aantrekt.

Van Cultuurimpuls naar programma Kunst, Cultuur & Erfgoed

Om ook in de toekomst een sterke, leefbare en daadkrachtige regio te zijn, werken de provincies Noord-Holland en Flevoland, 33 gemeenten en de Vervoerregio Amsterdam binnen de Metropoolregio Amsterdam samen.

Vanaf 2013 is cultuur onderdeel van de MRA Agenda. Vanuit de zogeheten Cultuurimpuls MRA hebben de partners samengewerkt en kennis gedeeld op het gebied van cultuurbeleid om de cultuurparticipatie in de regio te vergroten en de aantrekkingskracht en de internationale concurrentiepositie van de MRA op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed te versterken.

Voortbouwend op de resultaten van de Cultuurimpuls lanceert de MRA nu het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed 2019-2024. Dit programma ligt in het verlengde van het cultuurprofiel van onze regio. Krachtige kenmerken hiervan zijn de eeuwenoude verbondenheid met het water en de kwetsbare natuur, en de rijkgeschakeerde economie van handel, industrie en diensten. Maar het hart wordt gevormd door de verhalen, de tradities en de vernieuwingsdrift van de bevolking met haar bijzonder diverse samenstelling. Geografie, demo-

grafie en economie zijn optelsommen, maar kunst, cultuur en erfgoed maken dat het verhaal van de metropool meer is dan de delen.

Cultuurparticipatie in de MRA is niet overal even groot. Ook is de infrastructuur niet overal even omvangrijk, toegankelijk of divers. Door gebrekkige of ontbrekende samenwerking blijven kansen voor cultuurbezoek en -deelname onbenut. Op diverse plekken lopen publiek, makers en talent mogelijkheden mis om zich te ontplooien. Daarom werken we binnen de MRA gezamenlijk toe naar een duurzame culturele sector die meer mensen – makers, publiek, jong talent – in de gelegenheid stelt om de kracht van kunst, cultuur en erfgoed te ervaren en te delen. Hierin kunnen de deelregio's samen meer voor elkaar krijgen dan afzonderlijk.

In regionaal verband kiezen de partners van het programma voor meer samenwerking in de vorm van concrete acties en projecten. Tegelijkertijd beantwoordt de MRA hiermee de oproep van de minister van OCW aan stedelijke regio's in het land om profielen op te stellen voor de verdere ontwikkeling van en aansluiting op het rijksbeleid voor kunst, cultuur en erfgoed. Als MRA streven we niet naar een allesomvattende cultuurvisie. Het programma schetst, naast de lokale, regionale en provinciale cultuurvisies, de gedeelde verhalen, opgaven en belangen van de MRA-partners.

Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed is dus vooral een actieagenda, met twee primaire doelstellingen: meer cultuurparticipatie in de gehele regio en het toekomstbestendig maken van de sector in de MRA. Het programma brengt de bovenregionale samenwerking op de beleidsterreinen kunst, cultuur en erfgoed in een stroomversnelling. Nadrukkelijk wordt de verbinding ook gezocht met de bestaande programma's Economie, Ruimte en Mobiliteit van de Metropoolregio Amsterdam.

Regioprofiel Metropoolregio Amsterdam: Meer dan de delen

De MRA heeft een rijk en divers cultureel aanbod. Zowel het historisch erfgoed als de actuele kunst- en cultuurproductie is enorm, divers en omvangrijk. Met Amsterdam in het hart heeft de MRA een onweerstaanbare nationale en internationale aantrekkingskracht, op jong talent, op gelauwerde makers, op producenten en publiek.

De gedeelde ontstaansgeschiedenis van de steden en plaatsen en de neerslag van deze geschiedenis in het culturele erfgoed zijn verbindende factoren voor de regio. Deze factoren zijn nationaal en internationaal onderscheidend. De kracht van cultuur komt ook tot uitdrukking in tal van andere maatschappelijke domeinen, zoals onderwijs en wetenschap, architectuur en vormgeving, ruimte en toerisme.

Urgentie en opgaven

Toch staat ook het rijke cultuuraanbod in de MRA onder druk. Monumentale complexen staan leeg als gevolg van de transitie naar een kennisintensieve economie. De verschillen tussen gemeenten en culturele instellingen binnen de MRA nemen toe als gevolg van demografische ontwikkelingen, veranderende publieksvoorkeuren en lokale beleidskeuzes. De toenemende druk van bezoekers en recreanten vraagt om spreiding over de regio.

Als we de opgaven van de zeven deelregio's onderscheiden, zijn er zowel evidente raakvlakken als verschillen. Gooi en Vechtstreek krijgt meer te maken met vergrijzing dan Haarlemmermeer, maar in alle deelregio's is de verbinding van cultuur met het domein van zorg en welzijn een thema. Mobiliteit en bereikbaarheid spelen in de kuststreek van de IJmond op een andere manier dan in de compact stedelijke omgeving van Amstelveen, Amsterdam en Haarlem, maar alle deelregio's krijgen te maken met een toenemend aantal bezoekers uit binnen- en buitenland en de daarmee samenhangende logistieke uitdagingen. Voor talentontwikkeling zijn er in Zaanstreek en Waterland andere obstakels dan in Flevoland, maar alle deelregio's hechten waarde aan een krachtige keten van talent

naar top. En Amsterdam is weliswaar uniek met haar vele nationaliteiten, maar culturele diversiteit speelt overal een rol, zeker bij de vraag wie kan 'meedoen met cultuur' en de vraag of alle verhalen in de stad de ruimte krijgen om verteld te worden.

Erfgoed speelt een belangrijke rol in alle deelregio's en loopt dan ook als een rode draad door het programma. Immaterieel en materieel erfgoed leveren de bouwstenen voor een verhaal op basis van gedeelde waarden. Ze vormen een stevige onderbouwing en samenhang voor het profiel van de regio.

Strategische agenda

De combinatie van overeenkomst en onderscheid vormt de basis van een Strategische agenda die zich richt op het vergroten van cultuurparticipatie en het versterken van de sector om deze toekomstbestendig te maken. Vanuit gezamenlijk geformuleerde behoeften stellen de deelnemers in de MRA prioriteiten om samen te werken aan de verwezenlijking van de hoofddoelen.

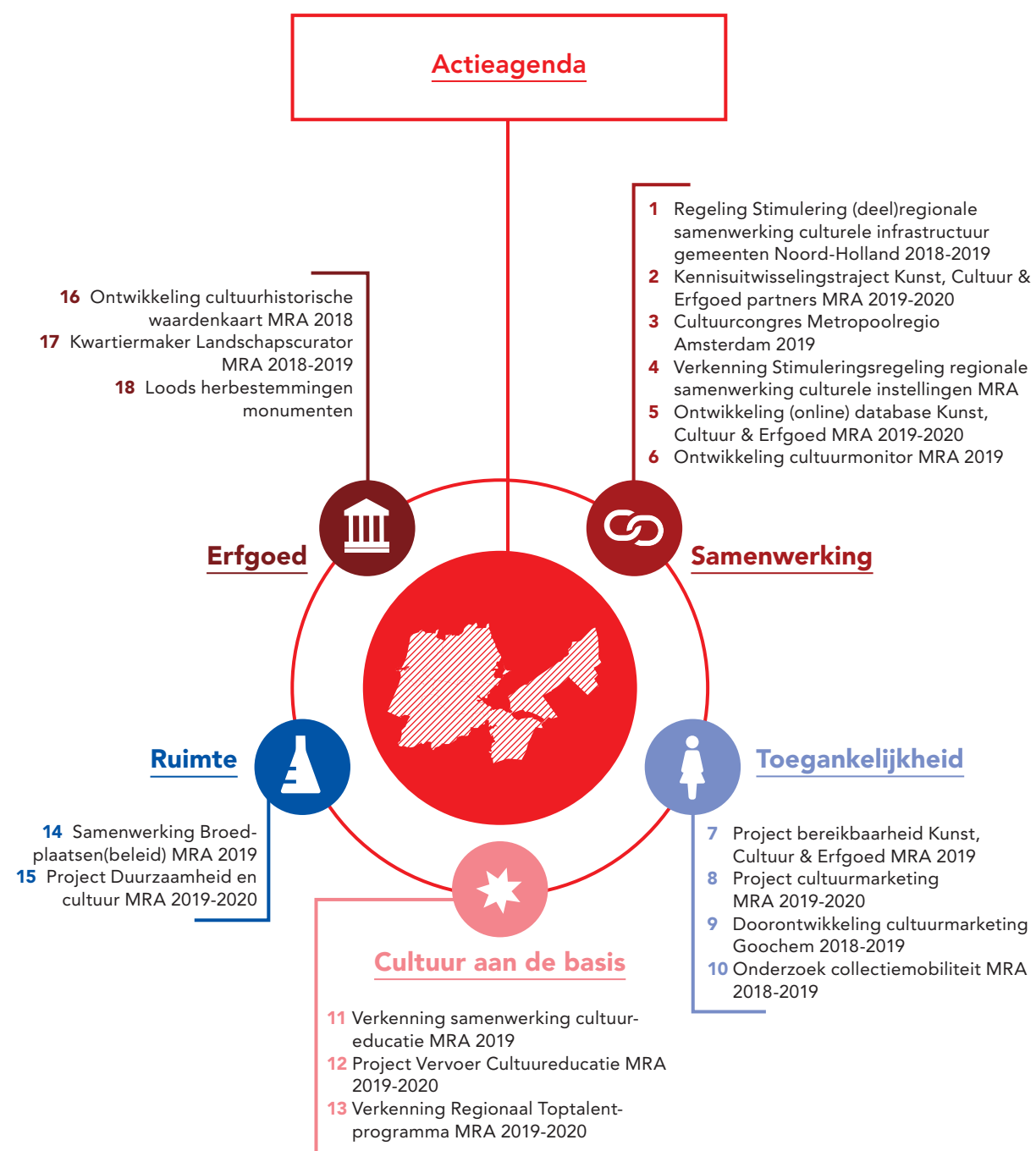
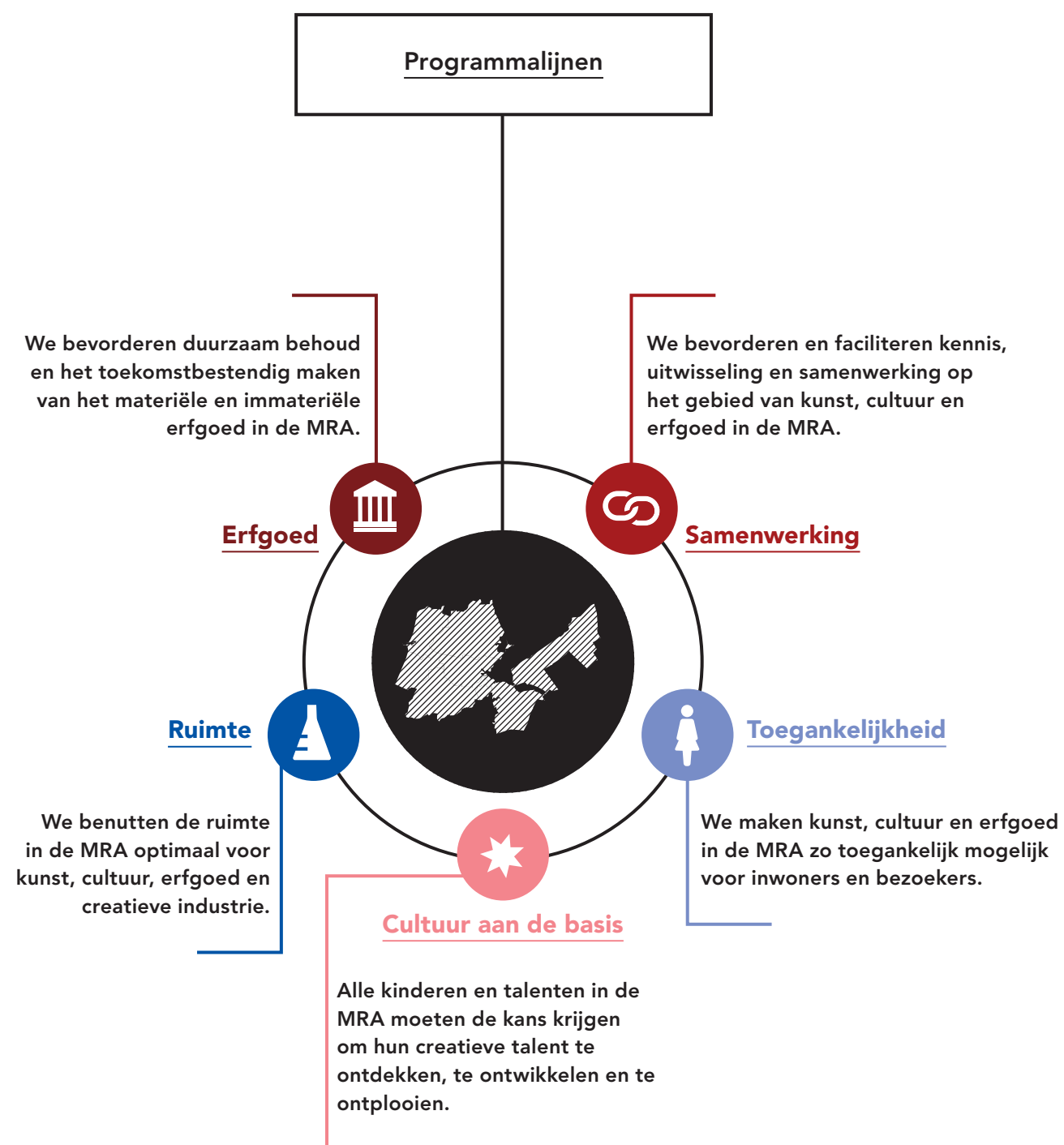
Hoofddoelstellingen

De hoofddoelstellingen van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed zijn:

- I het bevorderen van de cultuurparticipatie in de gehele MRA;
- II het faciliteren van toekomstbestendige cultuur- en erfgoedsectoren in de gehele MRA.

Hierbij gaan de deelnemende partners vanzelfsprekend uit van gedeelde opgaven en belangen. Uitgangspunt is bovendien dat samenwerking in MRA-verband meerwaarde dient te hebben, waarbij het geheel meer is dan de som van de delen.

Op basis van deze uitgangspunten, de trends en ontwikkelingen in de MRA en de hoofdlijnen die volgen uit de afzonderlijke deelregioprofielen komen we tot vijf programmalijnen.

Naar aanleiding van verkenningen met de deelregio's zijn de opgaven vertaald in acties. De gebundelde Actieagenda vormt een aanvulling op de activiteiten die de MRA-partners afzonderlijk ontplooiën in hun lokale cultuurbeleid. Sommige acties lopen al, andere acties starten in bepaalde deelregio's en worden bij succes uitgebreid naar andere deelregio's. Sommige acties worden samen

met de platforms Economie, Ruimte of Mobiliteit uitgevoerd, andere onder supervisie van de werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed. De Actieagenda heeft een dynamisch karakter. Er is ruimte om in te spelen op actuele ontwikkelingen. Vanaf 2019 wordt gestart met de nadere uitwerking van de Actieagenda.

3 Metropoolregio Amsterdam

Metropool in ontwikkeling

Rondom Amsterdam ontwikkelt zich een metropool van formaat. Het gaat hier om een stedelijk systeem van grotere en kleinere kernen, met Amsterdam als kernstad: de Metropoolregio Amsterdam (MRA). Binnen deze regio brengt iedere kern zijn eigen kwaliteiten in, die gezamenlijk de regio tot een sterk geheel maken. Samen heeft de MRA veel mensen met talent en ondernemerszin, een grote diversiteit aan bedrijvigheid en uitstekende digitale connectiviteit. De regio beschikt ook over een grote variatie aan waterrijke landschappen en over een breed palet aan woonmilieus, variërend van historische dorpskernen en stadscentra tot tuinsteden en nieuwe kernen. Ook biedt de MRA een schat aan culturele voorzieningen van lokale en (inter)nationale waarde, waarmee de regio jaarlijks inwoners en bezoekers uit binnen- en buitenland aantrekt. De MRA is open, divers en internationaal concurrerend. De regio levert een belangrijke bijdrage aan het welzijns- en welvaartsniveau van Nederland en wordt bovendien gekenmerkt door haar menselijke maat. Daarmee heeft de MRA sterke troeven in handen, waar we zuinig op moeten zijn.

De ontwikkeling van de MRA komt tot uiting door een snel groeiend aantal inwoners, banen en bezoekers en het toenemen van vervoersbewegingen, consumptie en energiebehoefte. Zo is de woningbehoefte in de MRA tot 2040 maar liefst 220.000. De MRA groeit harder dan verwacht en de druk op de bestaande ruimte en de leefbaarheid neemt verder toe. Dat brengt grote opgaven met zich mee. Hoe gaan we bijvoorbeeld om met de druk op de huizenmarkt, de krapte op de arbeidsmarkt, het veranderende klimaat en toenemende ongelijkheid?

Samenwerking MRA

Om ook in de toekomst een sterke, leefbare en daadkrachtige regio te zijn werken de provincies

Noord-Holland en Flevoland, 33 gemeenten en de Vervoerregio Amsterdam binnen de MRA samen vanuit een gezamenlijke strategie. Deze strategie beweegt zich van internationale concurrentie door groei uit het gezamenlijke Ontwikkelingsbeeld 2007 naar een MRA in ontwikkeling met als pijlers:

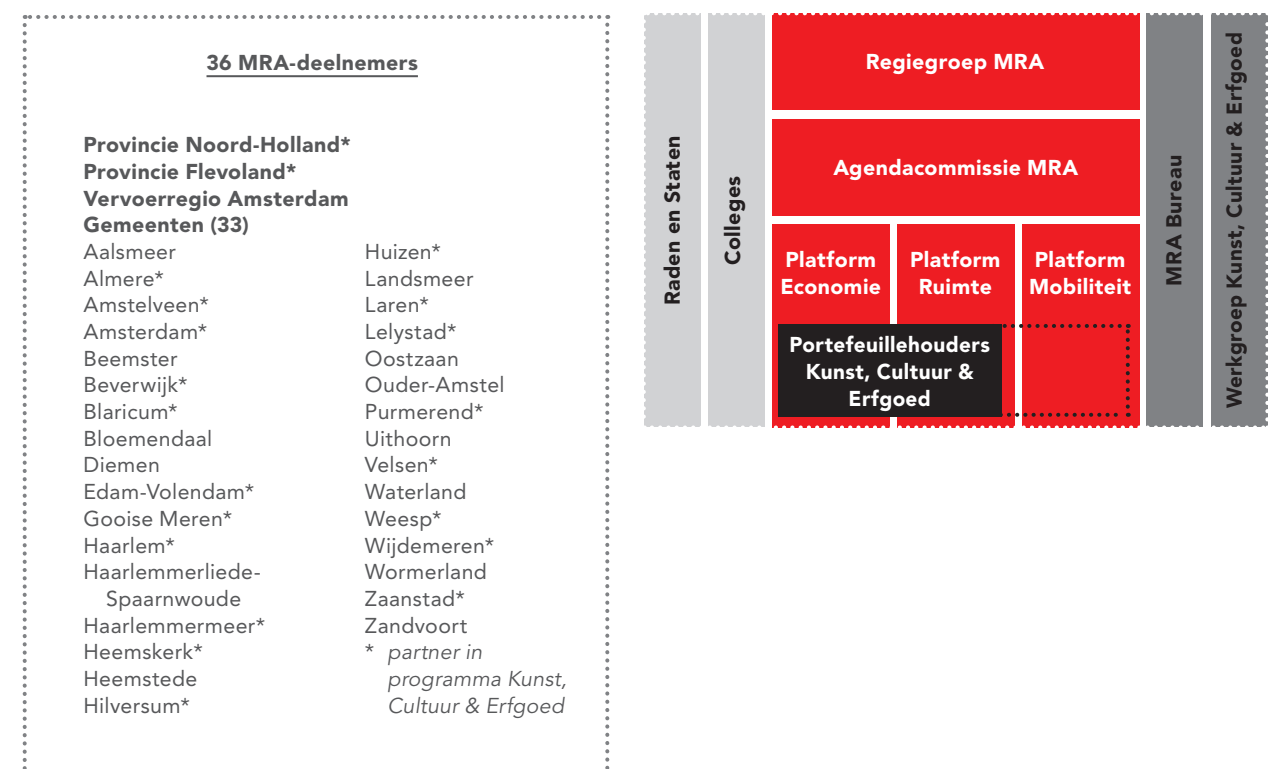
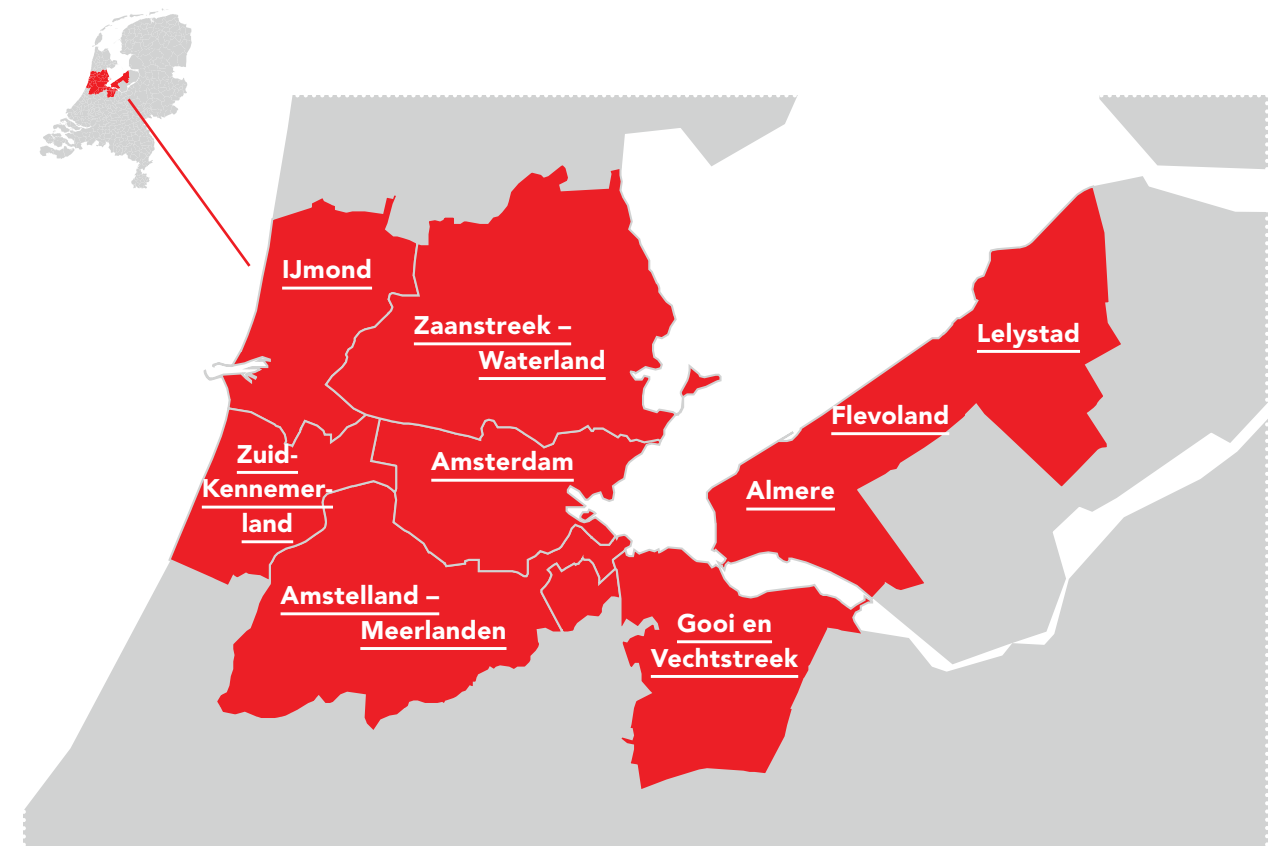
- selectieve ontwikkeling;
- investeren in leefbaarheid, duurzaamheid en toekomstvastheid;
- voor iedereen (sociaal inclusief).

De MRA behoort tot de vijf economisch sterkste regio's in Europa en heeft begin 2016 een agenda opgesteld voor de toekomst. Prioriteit heeft het aanjagen van de economie, het verbeteren van de bereikbaarheid en het bouwen van woningen. Dit laatste is extra urgent vanwege de populariteit van de metropool onder woningzoekenden.

Op economisch gebied wil de MRA een voortrekkersrol vervullen in de kennis- en circulaire economie. Ook duurzaamheid staat hoog op de actielijst. Hetzelfde geldt voor het versterken van de landschappelijke elementen, met aandacht voor het uitbreiden van zowel de recreatiemogelijkheden als de natuurbeleving.

Samenwerking Cultuur: Cultuurimpuls MRA

De groei van de Metropoolregio Amsterdam Amsterdam vraagt om een stevig en toekomstbestendig cultureel ecosysteem voor alle inwoners en bezoekers. Daarvoor is een samenhangende aanpak nodig. In 2013 namen Amsterdam, Haarlem en de provincie Noord-Holland het initiatief om Cultuur onderdeel te maken van de Agenda van de Metropoolregio Amsterdam. Vanuit de Cultuurimpuls MRA hebben de partners samengewerkt en kennis gedeeld op het gebied van cultuurbeleid om de cultuurparticipatie in de regio te vergroten en de aantrekkingskracht en de internationale concurrentiepositie van de MRA op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed

te versterken. De Cultuurimpuls is in vijf jaar tijd uitgegroeid tot een stevige ambtelijke samenwerking tussen diverse gemeenten en de provincies Noord-Holland en Flevoland in de MRA.

Het versterken van de sociale en culturele samenhang

‘De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls MRA, die zich richt op afstemming en versterking van het cultuuraanbod en toeristische profilering op regionale schaal, en nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt.’

BRON: MRA AGENDA 2016

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

In 2016 zijn Amsterdam en Noord-Holland benoemd tot bestuurlijke trekkers van de Cultuurimpuls MRA, door alle deelnemers bekrachtigd in de Ruimtelijk-Economische Actie Agenda 2016-2020. De portefeuillehouders Kunst, Cultuur & Erfgoed van de deelnemende overheden komen twee keer per jaar bijeen. Zij bespreken de uitvoering van de acties en nemen

nieuwe besluiten. Hierbij valt aan te tekenen dat de partners binnen elke deelregio van de Metropoolregio Amsterdam op de een of andere manier zelfstandig werken aan een cultuurvisie of agenda die recht doet aan de lokale of regionale schaal en opgaven (zie hoofdstuk 6 Deelregioprofielen voor de stand van zaken). Als MRA streven we dan ook niet naar één omvattende cultuurvisie. Dit zou onvoldoende recht doen aan de autonomie en verantwoordelijkheid van de partners voor hun eigen cultuurbeleid. Ook doet dit af aan de verscheidenheid die de gemeenten en provincies kenmerkt.

Om uitvoering te geven aan de doelen van de Cultuurimpuls is in 2016 ambtelijk een geactualiseerde actieagenda opgesteld. Deze bundelde uitvoeringsacties aan de hand van drie pijlers c.q. programmalijnen.

- De drie pijlers van deze actieagenda waren:
- versterking en positionering van kunst en cultuur in de MRA: samenwerking en afstemming;
 - spreiding, toerisme en marketing;
 - metropolitaan erfgoed en landschap.

Sommige acties hingen samen met de Strategische Agenda Toerisme MRA 2025 en het Actie-programma MRA Landschap. In deze gevallen vond afstemming plaats met de betreffende werkgroepen binnen het Platform Economie en het Platform Ruimte.

Resultaten Cultuurimpuls

- 2015

 - Onderzoek cultuurparticipatie en bezoekersstromen in de MRA.

2016

 - Vergroten van de zichtbaarheid van culturele instellingen in de MRA bij de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid van de gemeente Amsterdam.
- 2017

 - Analyse beleidsplannen voor cultuur en erfgoed van de deelnemers en verkenning naar overeenkomsten en gedeelde uitgangspunten.
 - Analyse visie culturele sector naar kansen voor regionale samenwerking en gezamenlijke initiatieven.
 - Gezamenlijke database voor cultuurmarketing in de MRA.
- Lancering chatbot Goochem, online gids voor het culturele aanbod in de MRA.
 - Benoeming loods herbestemming monumenten door de provincie Noord-Holland.
 - Project ‘Cultuurhistorische Verbinding in de MRA’, voor storytelling en identiteitsontwikkeling gebaseerd op de cultuurhistorische verbinding in de diverse deelregio’s.

Van Cultuurimpuls naar programma Kunst, Cultuur & Erfgoed

Voortbouwend op de resultaten en uitkomsten van de Cultuurimpuls lanceert de MRA het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed 2019-2024. Tegelijkertijd beantwoordt de MRA hiermee de oproep van minister Van Engelshoven (OCW) aan stedelijke regio’s om profielen op te stellen voor de verdere ontwikkeling van rijksbeleid. In regionaal verband kiezen de partners ook voor een intensievere samenwerking in programmalijnen en projecten.

In dit programma zijn de doelstellingen en ambities van de verschillende deelregio’s mede als uitgangspunt genomen voor projecten die het bestaande regionale beleid moeten versterken en waar mogelijk onderling verbinden. De inhoudelijke visie en uitvoeringsagenda van dit programma worden beschreven in hoofdstukken 5, 6 en 7. De uitvoering van het programma wordt zowel bestuurlijk als ambtelijk gedragen. Net als bij de overige programma’s van de MRA is gekozen voor een werkwijze waarbij maximaal gebruik wordt gemaakt van zowel de afzonderlijke kennis en capaciteit van de MRA-deelnemers, als van de bestaande organisatiestructuur van de Metropoolregio Amsterdam.

De bestuurlijke trekkers van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed schakelen met de deelnemende wethouders en gedeputeerden van de drie platformen. De coördinatie van dit proces ligt bij de werkgroep, in afstemming met het bureau van de MRA.

Partners en stakeholders

In de uitvoering van het programma wordt bovendien nauw samengewerkt en afgestemd met een brede coalitie van partners en stakeholders.

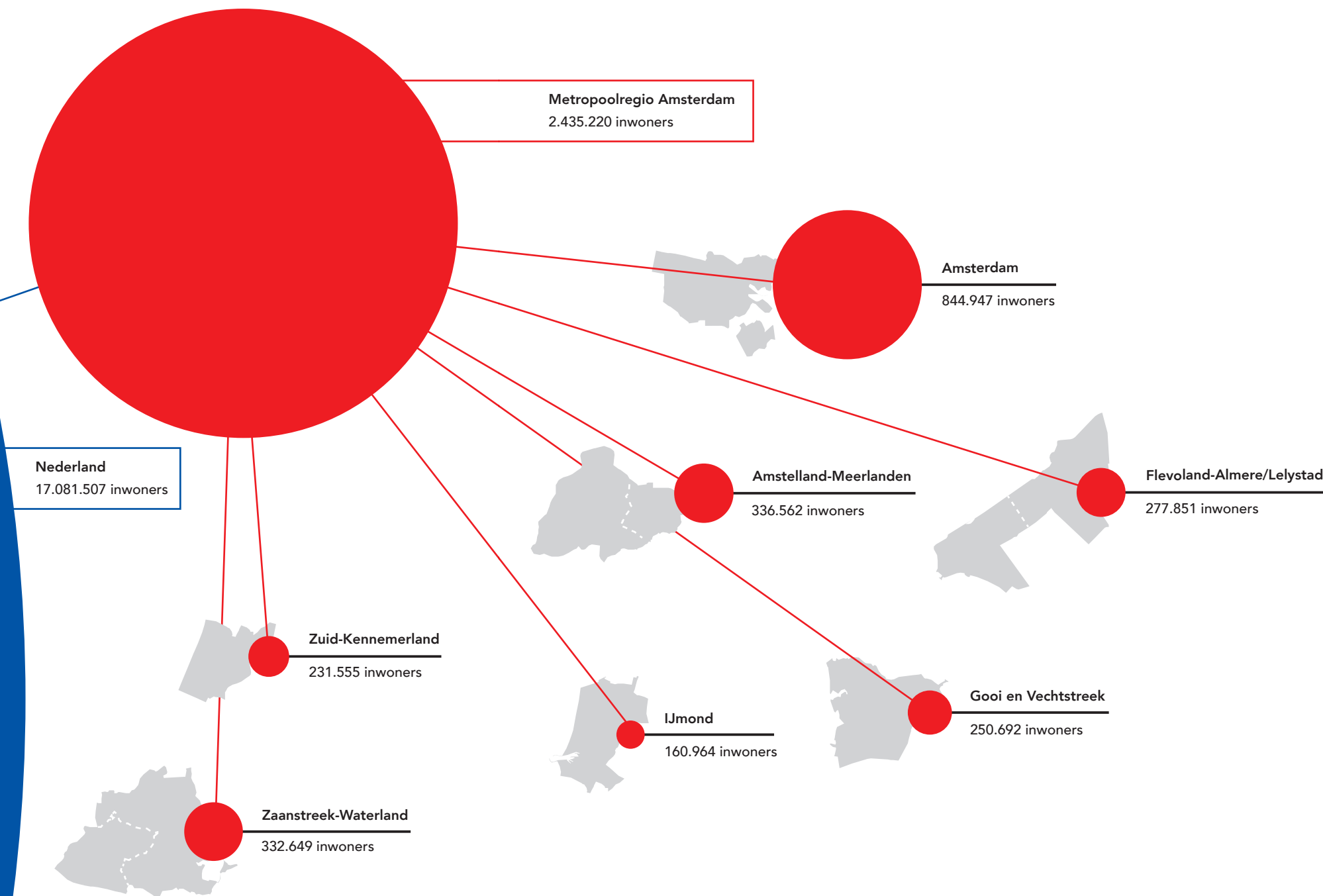
Op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed staan we voor een pragmatische aanpak. Het programma is vooral een actieagenda, met twee primaire doelstellingen: meer cultuurparticipatie en toekomstbestendig maken van de sector. Met deze doelen voor ogen zijn de partners in staat om de samenwerking slagvaardig vorm te geven én goed te meten in hoeverre we succesvol zijn. Ook wordt nadrukkelijk de verbinding gezocht met de bestaande programma’s Economie, Ruimte en Mobiliteit van de Metropoolregio Amsterdam. In de Strategische agenda komen de ambities en doelen nader aan de orde (hoofdstuk 7).

Regiegroep MRA	Amsterdam	Noord-Holland	• Stuurgroep voor de uitvoering van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed • Komt twee keer per jaar bijeen inzake voortgang en besluitvorming • Trekker(s): Amsterdam en provincie Noord-Holland
	Portefeuillehouders Kunst, Cultuur & Erfgoed		
	MRA Bureau		• Monitoring voortgang uitvoering • Voorbereiding bestuurlijk overleg • Verbinding met MRA Agenda
	Werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed		• Monitoring voortgang uitvoering • Voorbereiding bestuurlijk overleg • Verbinding met MRA Agenda

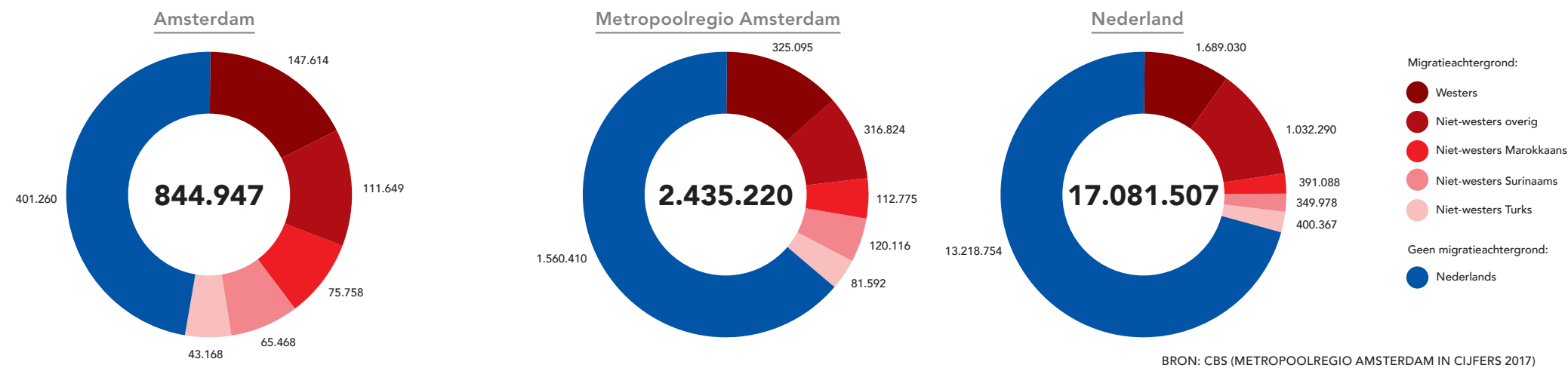
Cultuursector	• Overleg op MRA-niveau • Afstemming en uitvoering	Financiers	• Publiek (lokaal en Rijk) en privaat • Afstemming en uitvoering
Erfgoedsector	• Overleg op MRA-niveau • Afstemming en uitvoering	Innovatie	• Amsterdam Economic Board • Afstemming en uitvoering
Advies	• Overleg op MRA-niveau • Afstemming en uitvoering	Marketing	• Amsterdam Marketing • Afstemming en uitvoering

4 Trends en ontwikkelingen

De volgende visualisaties van trends en ontwikkelingen in de Metropoolregio Amsterdam laten zien dat er op allerlei gebieden sprake is van groei. Er komen meer mensen bij – zowel inwoners als bezoekers –, de economie groeit, de mobiliteit neemt toe, huizen worden duurder en meer werkruimtes worden gebruikt voor economische activiteiten. Er zijn meer internationale bedrijven bijgekomen en de toegang tot en het gebruik van IT en (breedband)internet zijn sterk gestegen. Tegelijkertijd verandert het klimaat, waardoor het warmer en periodiek natter en droger wordt. Al deze factoren zijn van betekenis voor de ontwikkeling van de sector kunst, cultuur en erfgoed.

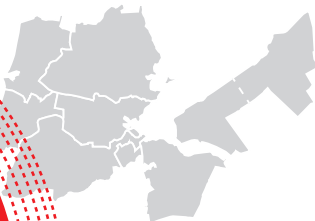
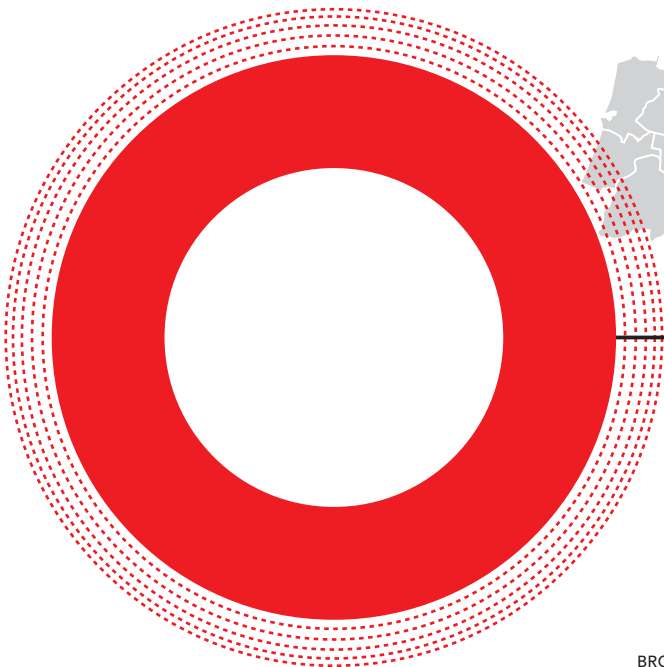
Bevolking MRA naar migratieachtergrond

Prognose groei huishoudens Metropoolregio

Nederland	
2020	17.337.800 inwoners
2025	17.616.300 inwoners
2030	17.837.000 inwoners
2035	18.008.800 inwoners
2040	18.108.200 inwoners

Metropoolregio Amsterdam	
2020	2.508.100 inwoners
2025	2.599.700 inwoners
2030	2.686.500 inwoners
2035	2.763.200 inwoners
2040	2.825.700 inwoners

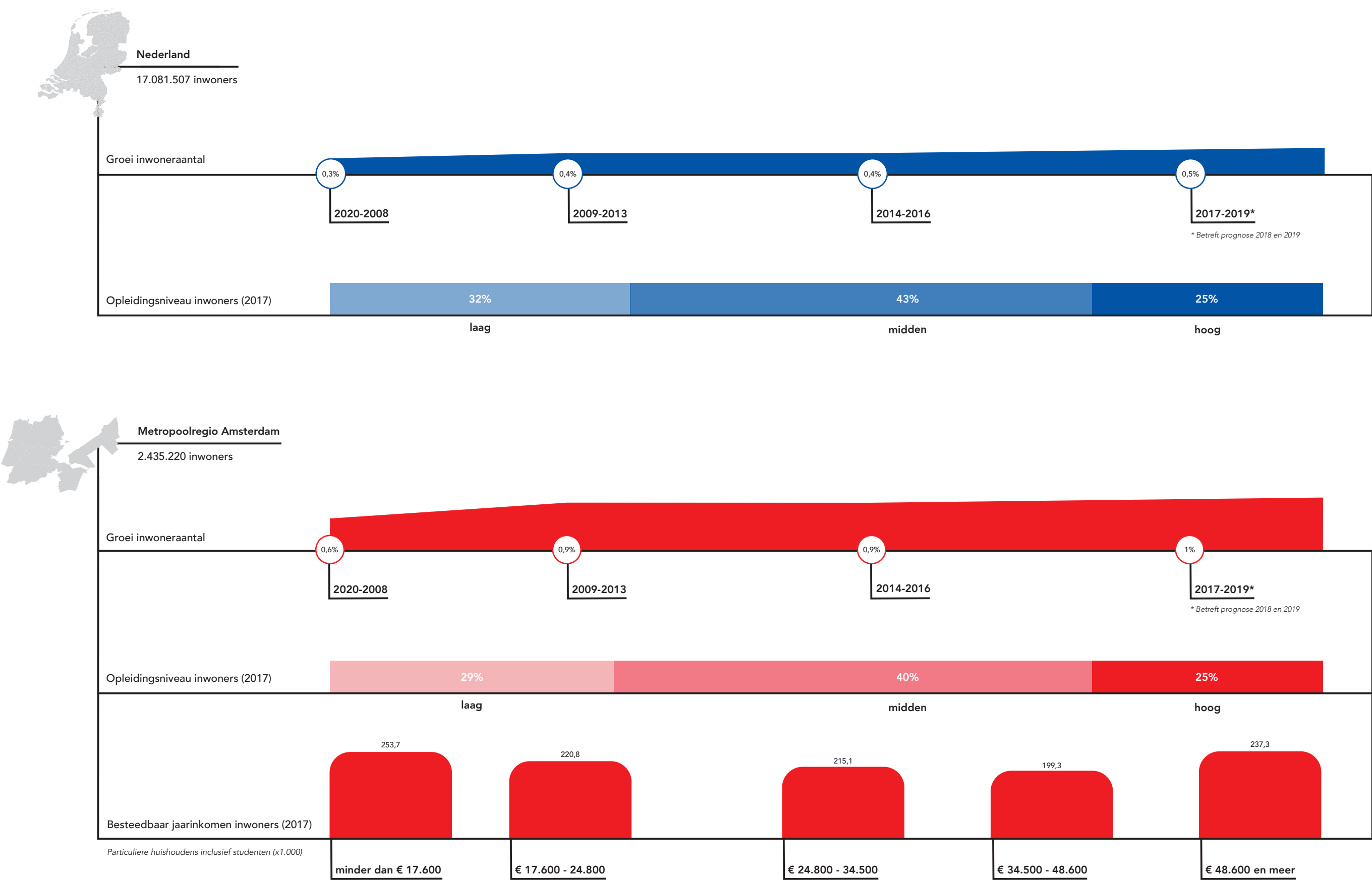
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

Prognose huishoudens Metropoolregio Amsterdam 2017 - 2040

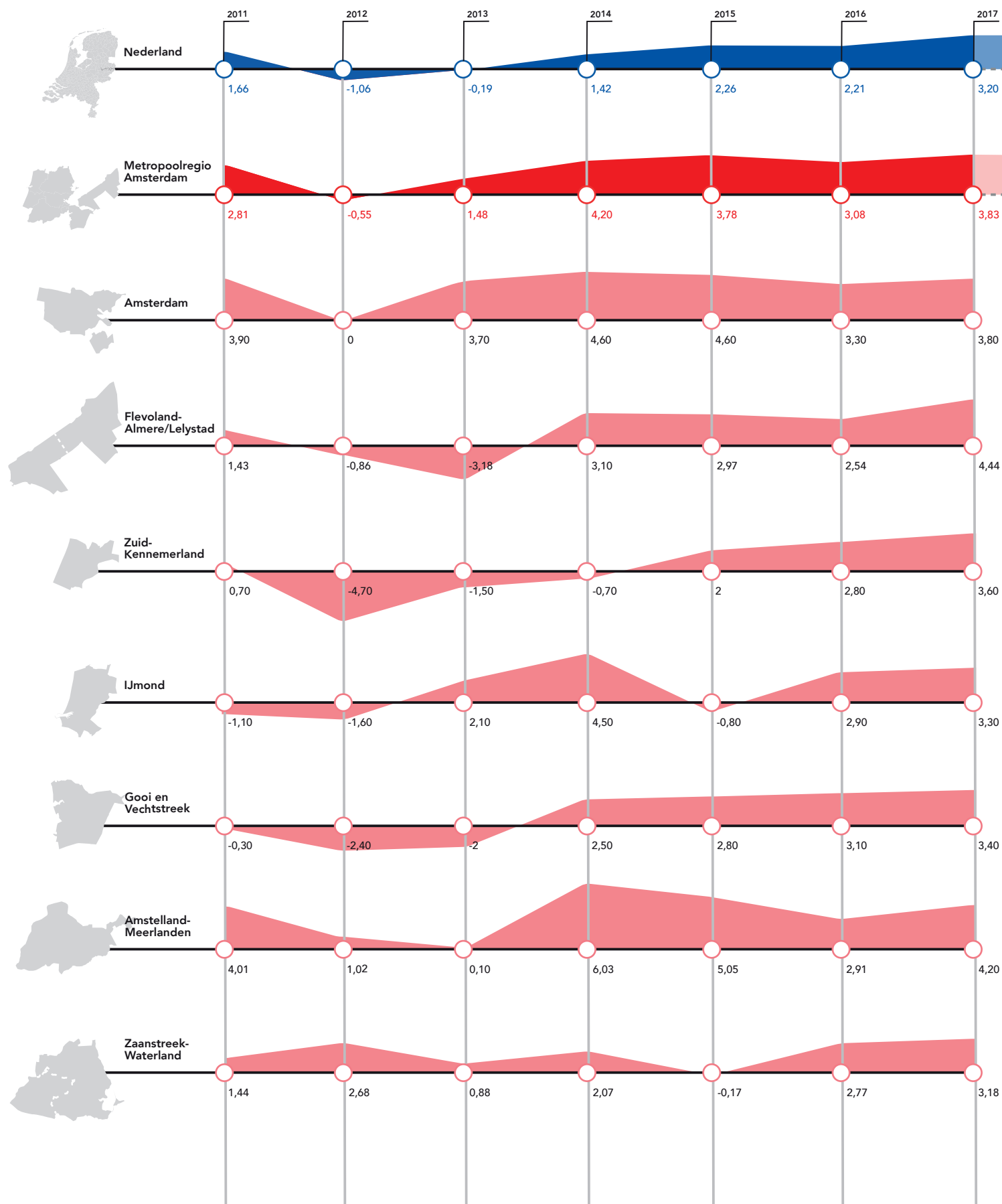

BRON: PROVINCIE NOORD-HOLLAND (2016)

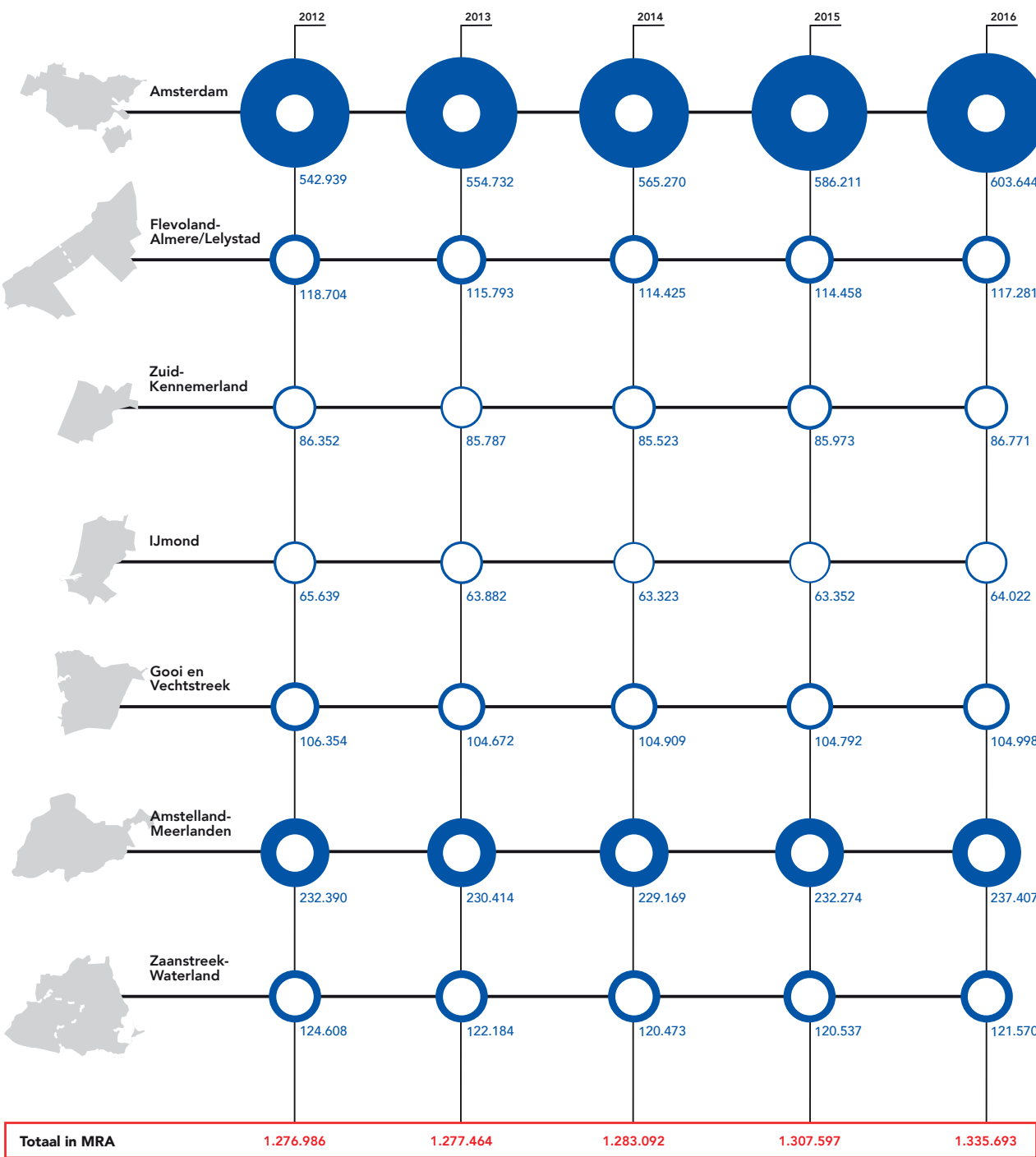
Prognose groei

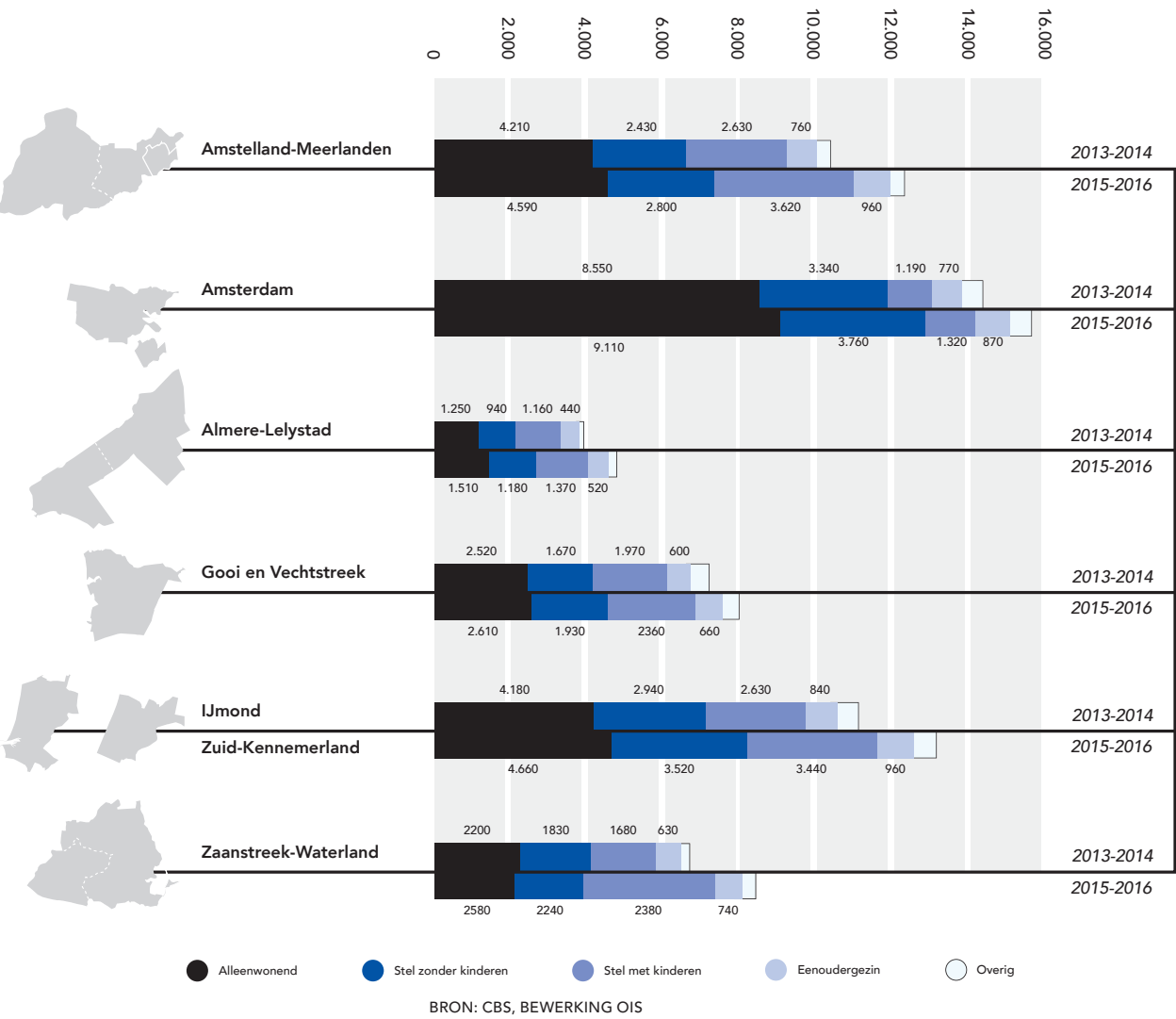
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

Aantal werkzame personen in de MRA 2012-2016

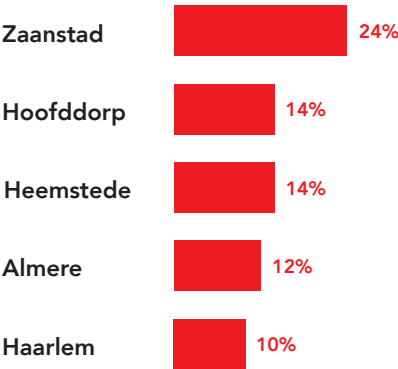

Verhuisbewegingen binnen de MRA

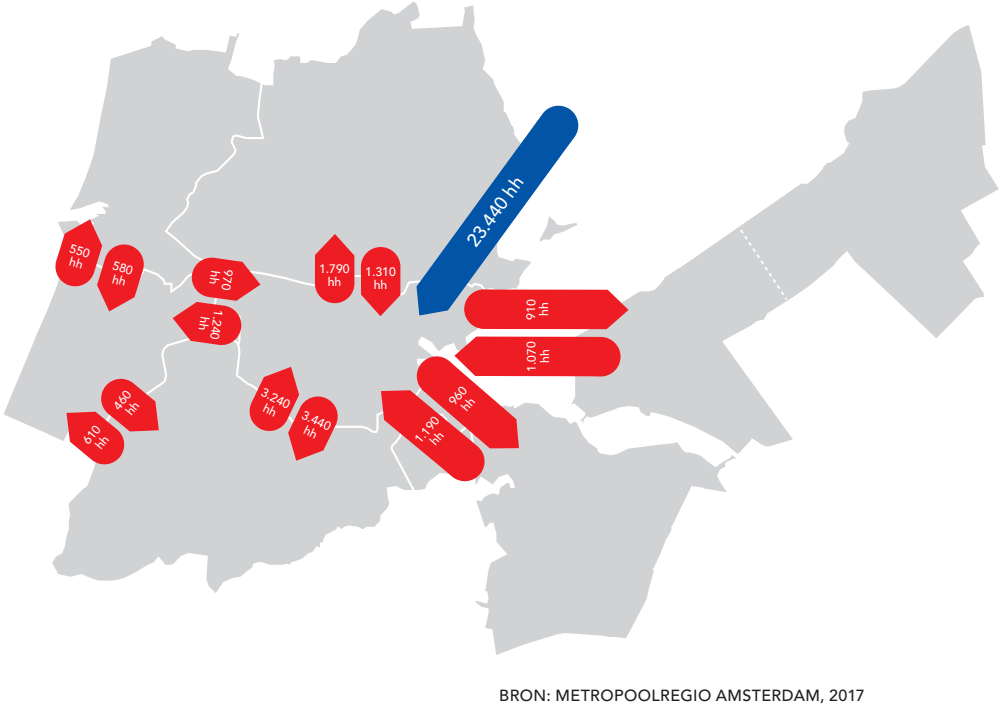
Prijsstijgingen in de vrijesectorhuur

2017 t.o.v. 2016

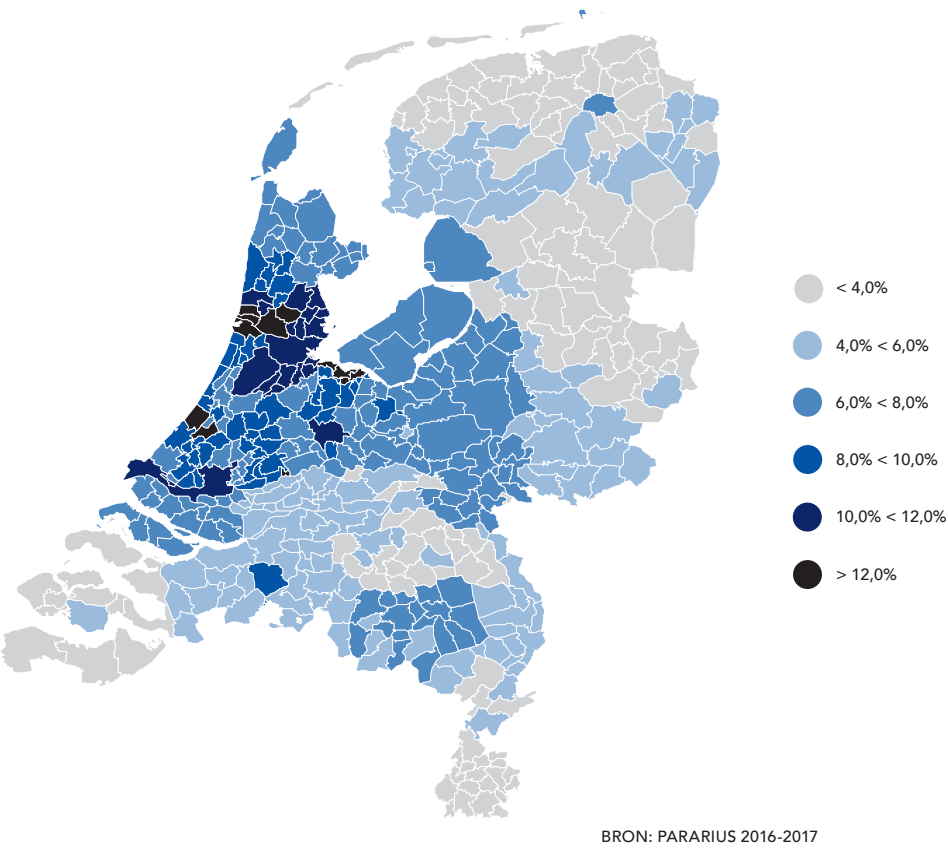
Verhuisstromen naar en binnen de MRA 2015

(> 400 huishoudens-hh)

Prijsontwikkeling koopwoningen in Nederland

1e kwartaal 2017 t.o.v. 1e kwartaal 2016

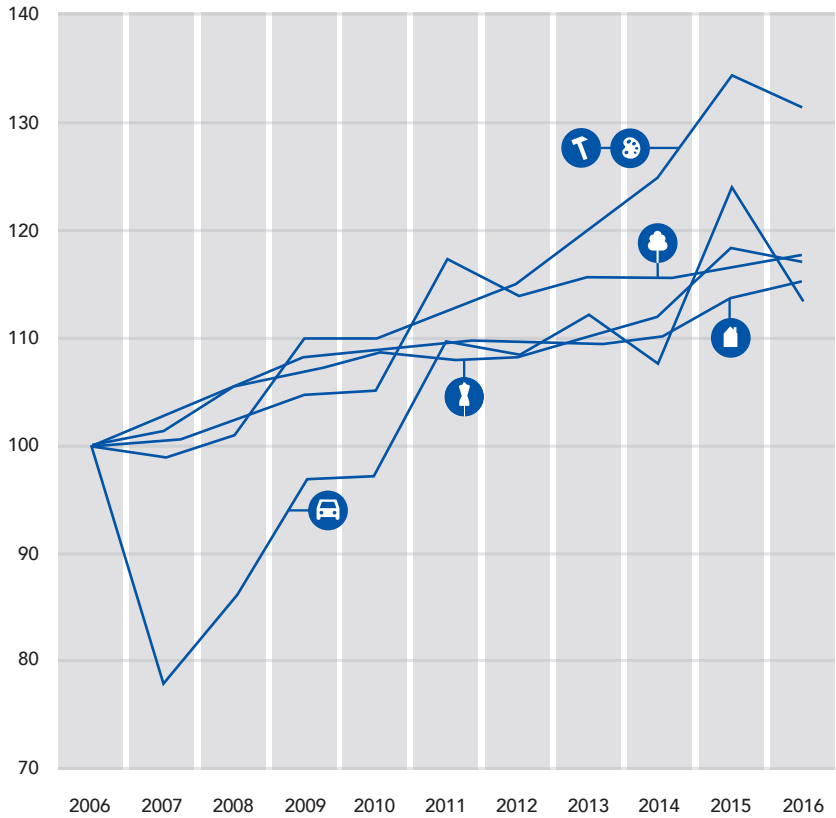

Werkruimte

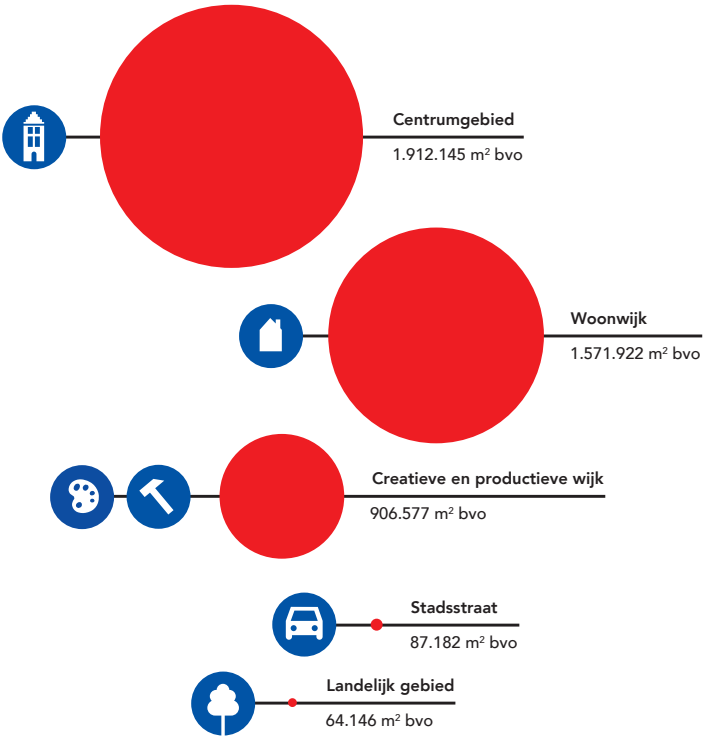

Ontwikkeling werkgelegenheid in gemengde werkmilieus in de MRA

2006-2016

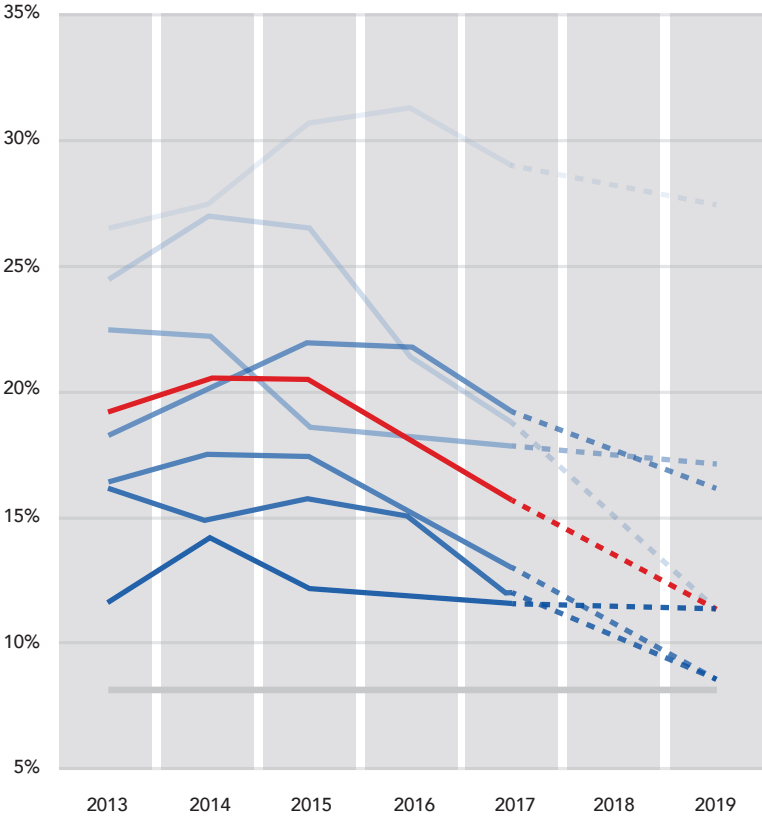
BRON: LISA 2017, BEWERKING BUREAU BUITEN

Soorten gemengde werkmilieus in de MRA

Verdeling totale kantorenvorraad per 1 januari 2017

BRON: KANTORENMONITOR B.V. 2017, BEWERKING BUREAU BUITEN

Prognose leegstandsontwikkeling per deelregio van de MRA

1 januari 2017-1 januari 2019

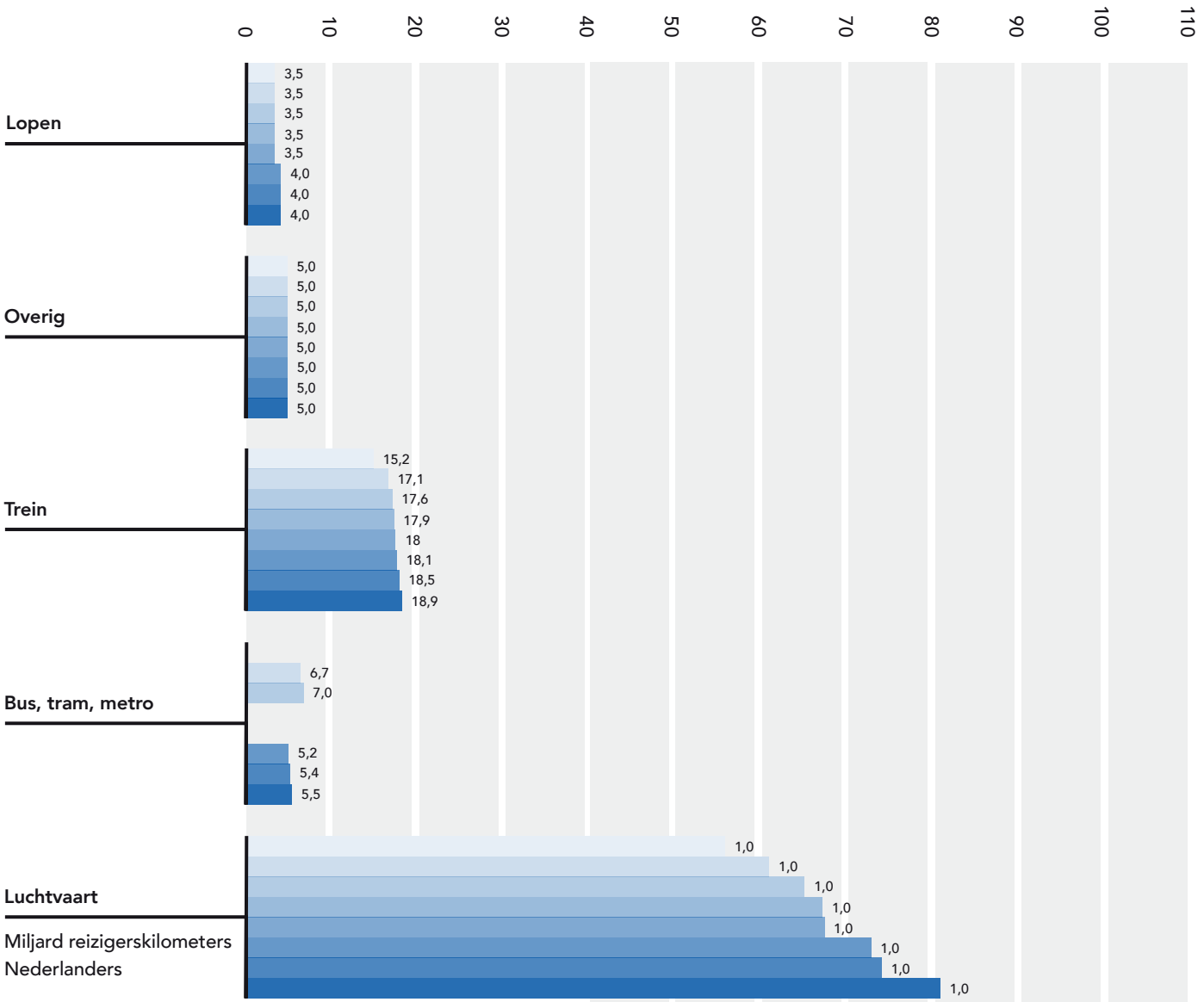
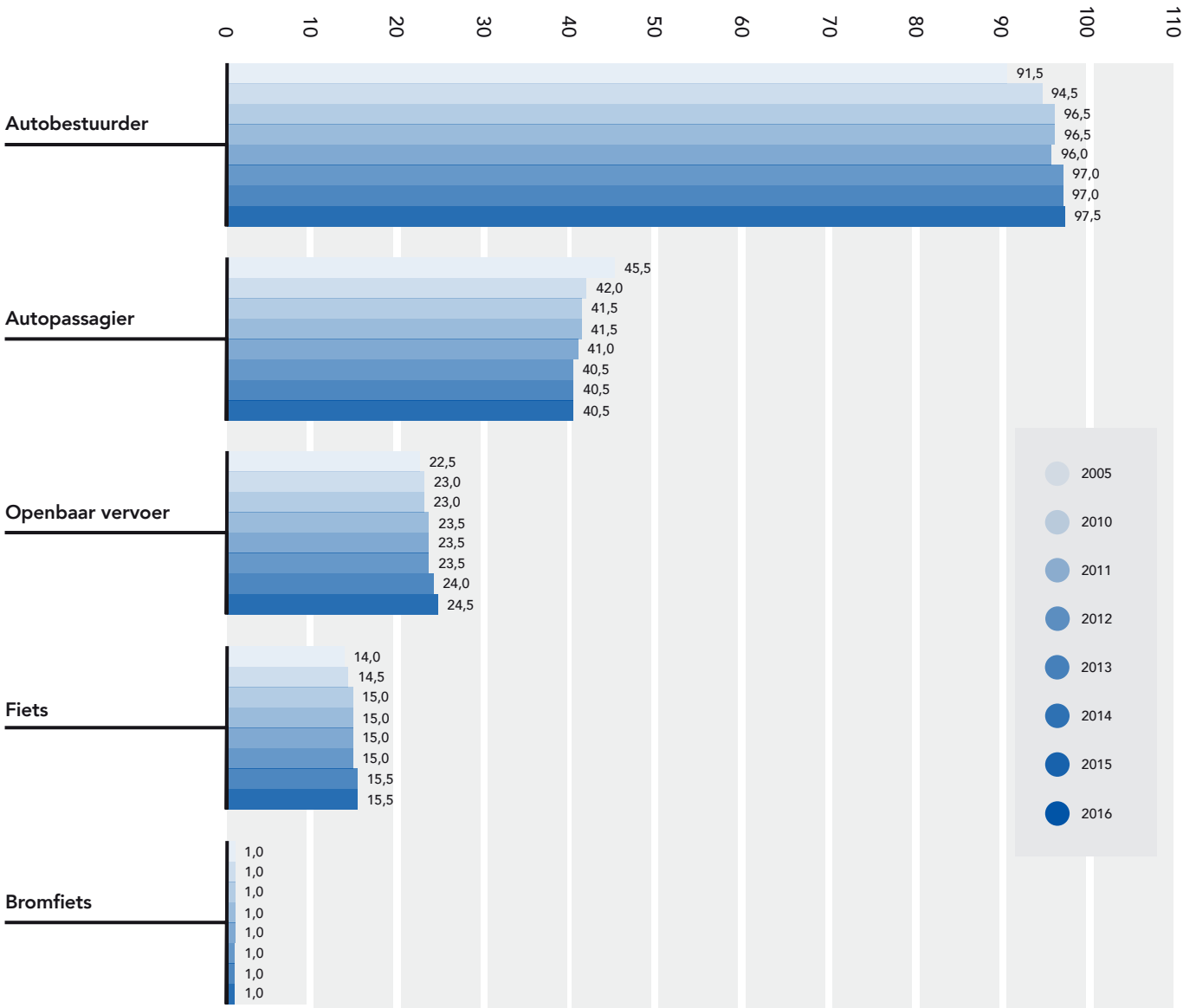

BRON: KANTORENMONITOR B.V. 2017, BEWERKING BUREAU BUITEN

Mobiliteit

Ontwikkeling personenmobiliteit in Nederland

2005-2016

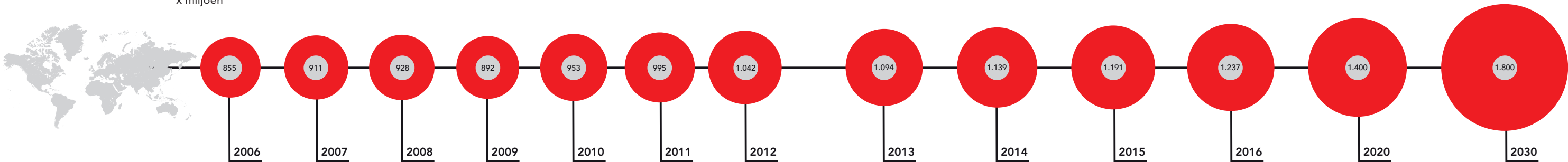

BRON: MOBILITEITSBEELD 2016 NEDERLAND – KIM

Toerisme

Wereldwijde groei in toerisme – prognose tot 2030

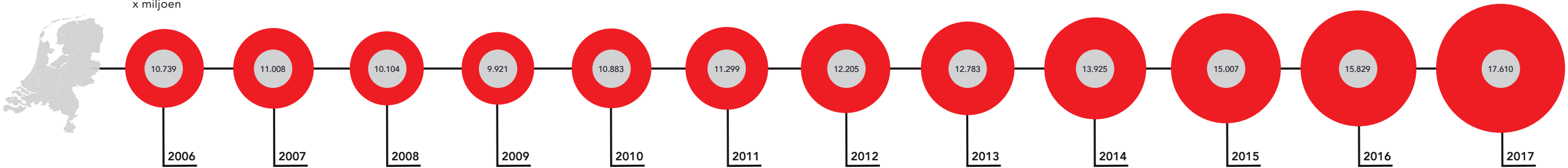
x miljoen

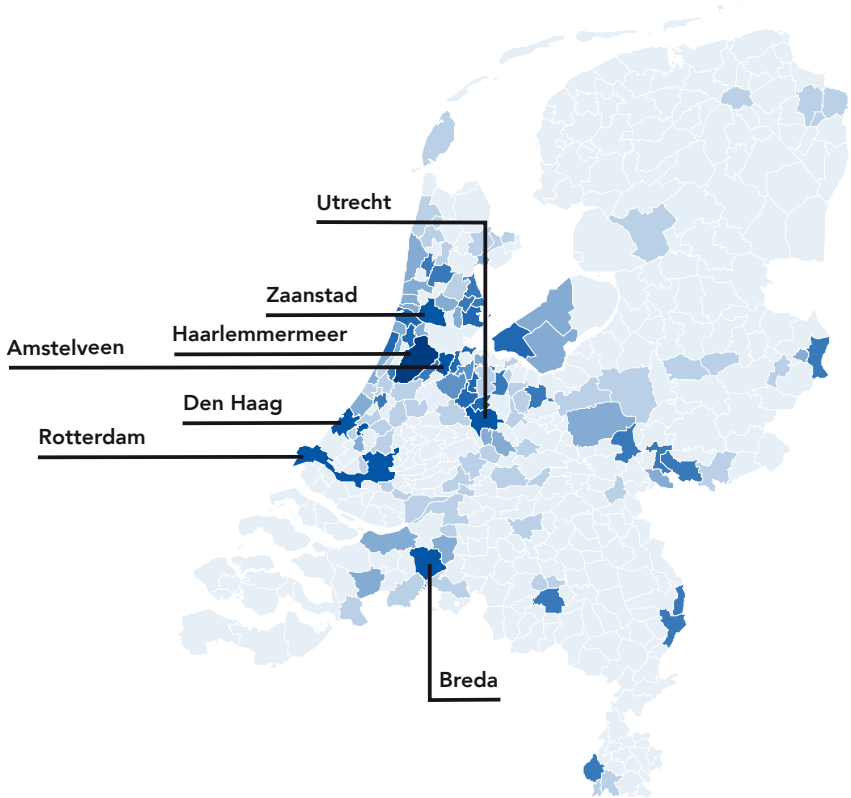
BRON: UNWTO, 2017

Aantal buitenlandse gasten in Nederland 2006-2017

x miljoen

BRON: CBS

Spreiding toerisme in de MRA

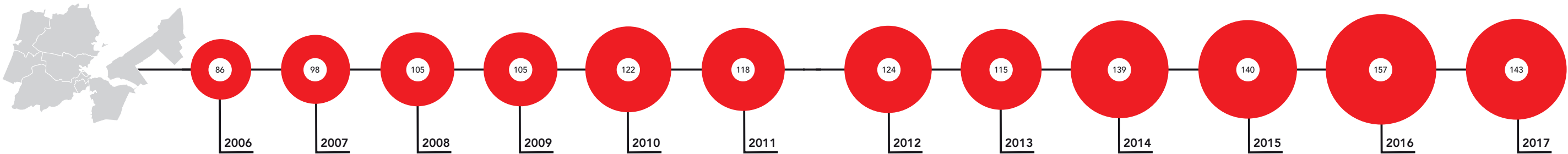
- 0,1 tot 0,25
- 0,25 tot 0,5
- 0,5 tot 1,0
- 1,0 tot 2,5
- 2,5 tot 5,0
- meer dan 5,0

Op basis van onderzoek uitgevoerd door Decisio in samenwerking met Mezero door gebruik te maken van zogenaamde big data. Voor dit onderzoek zijn anonieme mobiele telefoonsignalen vertaald naar verplaatsingen van groepen personen. De aangeleverde gegevens zijn niet te herleiden tot individuele personen. Uit vergelijking met cijfers van bijvoorbeeld het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt het mobiele-data-onderzoek een betrouwbare methode. Bovendien zijn mobiele data altijd beschikbaar, waardoor onderzoek sneller en op ieder moment kan worden uitgevoerd.

BRON: PROVINCIE NOORD-HOLLAND, GEMEENTE AMSTERDAM, GEMEENTE ZANDVOORT 2017

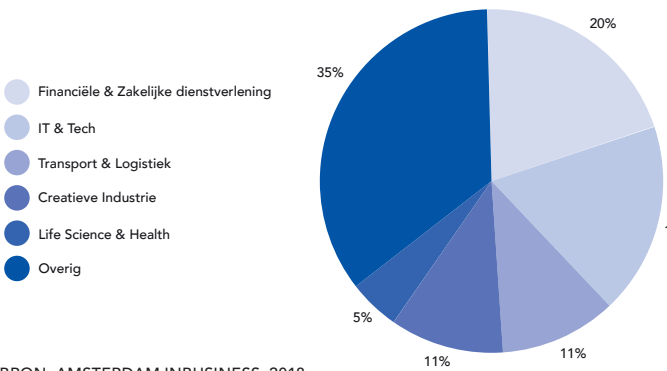
Internationalisering Ontwikkeling vestiging buitenlandse bedrijven in de MRA

2006-2017

BRON: AMSTERDAM INBUSINESS, 2018

Buitenlandse bedrijven naar sector

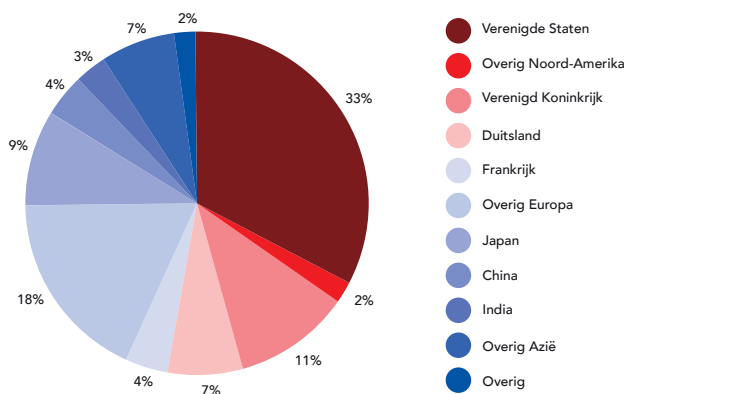
BRON: AMSTERDAM INBUSINESS, 2018

Aantal buitenlandse bedrijven in de MRA

BRON: AMSTERDAM INBUSINESS, 2018

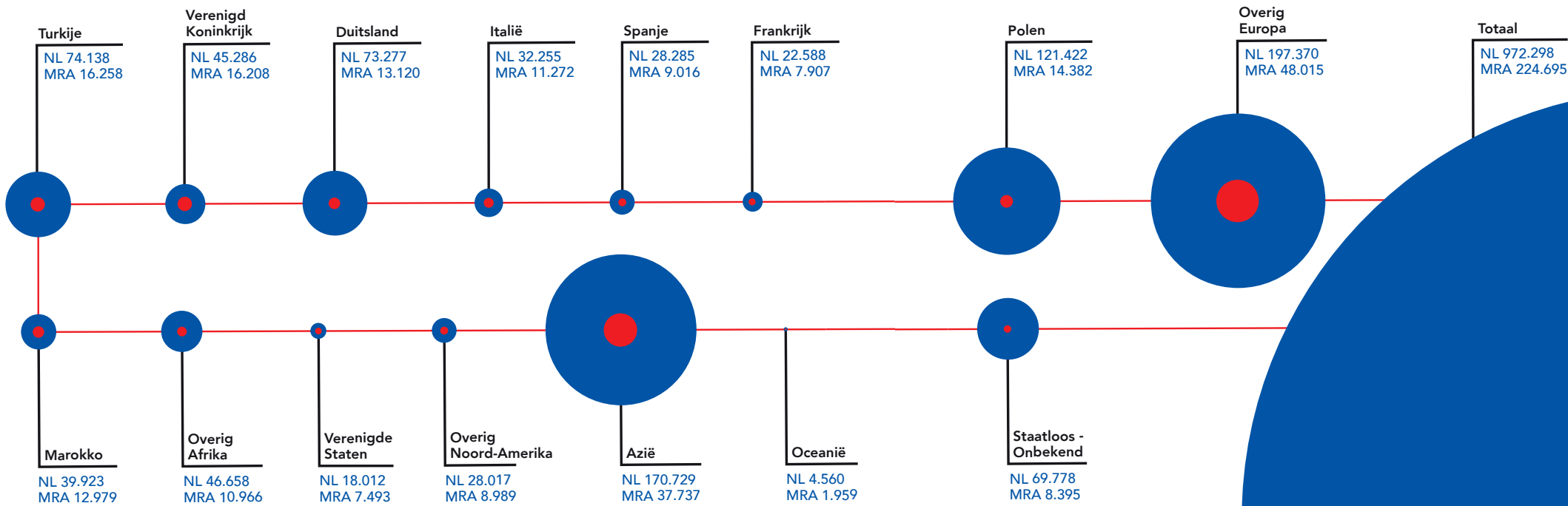
Buitenlandse bedrijven naar herkomst

BRON: AMSTERDAM INBUSINESS, 2018

Omvang internationale gemeenschap in de MRA

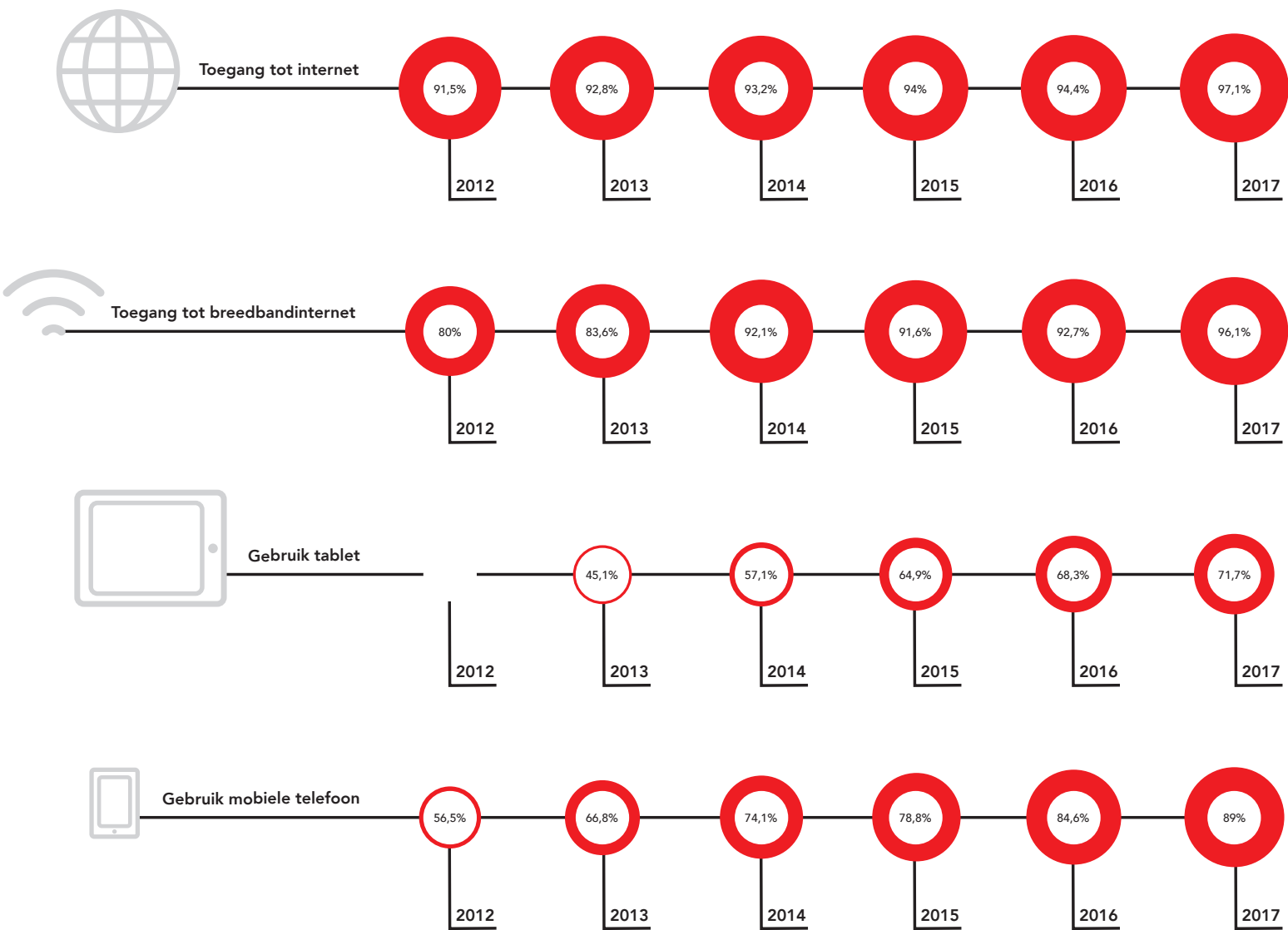
1 januari 2017

BRON: METROPOOLREGIO AMSTERDAM, 2018

Gebruik van met internet verbonden technologie in Nederland 2012-2017

% van personen 12 jaar en ouder

Bron: CBS

De belangrijkste technologieën met de grootste economische impact in 2025

Kunstmatige intelligentie, Machine learning

Bijvoorbeeld algoritmes voor data-analyse die zichzelf aanpassen op basis van de data, computers die uit beelden objecten herkennen.

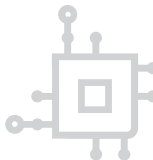
Internet of Things

Objecten verbinden met internet die met elkaar gegevens uitwisselen.

Cloud technologie / Cloud computing

Externe servers gebruiken.

Digitalisering

Overgang van informatie naar een digitale vorm, zodat die gebruikt kan worden door elektronische apparaten zoals computers; hierdoor steeds meer informatie digitaal vastleggen, delen en alternatieve gebruiksmogelijkheden zoals nieuwe apps.

Data analytics / Big Data

Beschikbare data omzetten in informatie en kennis; kennis genereren uit grote hoeveelheden informatie met behulp van algoritmes.

Wearables

Een item dat iemand draagt, en waar een computeronderdeel een rol in speelt, zoals smart watches, smart glasses, fitness trackers.

3D printen

'Additive manufacturing' ofwel processen waarbij voorwerpen (gebruiksgoederen, prototypes, machines en onderdelen) gemaakt zijn op basis van additieve technologieën.

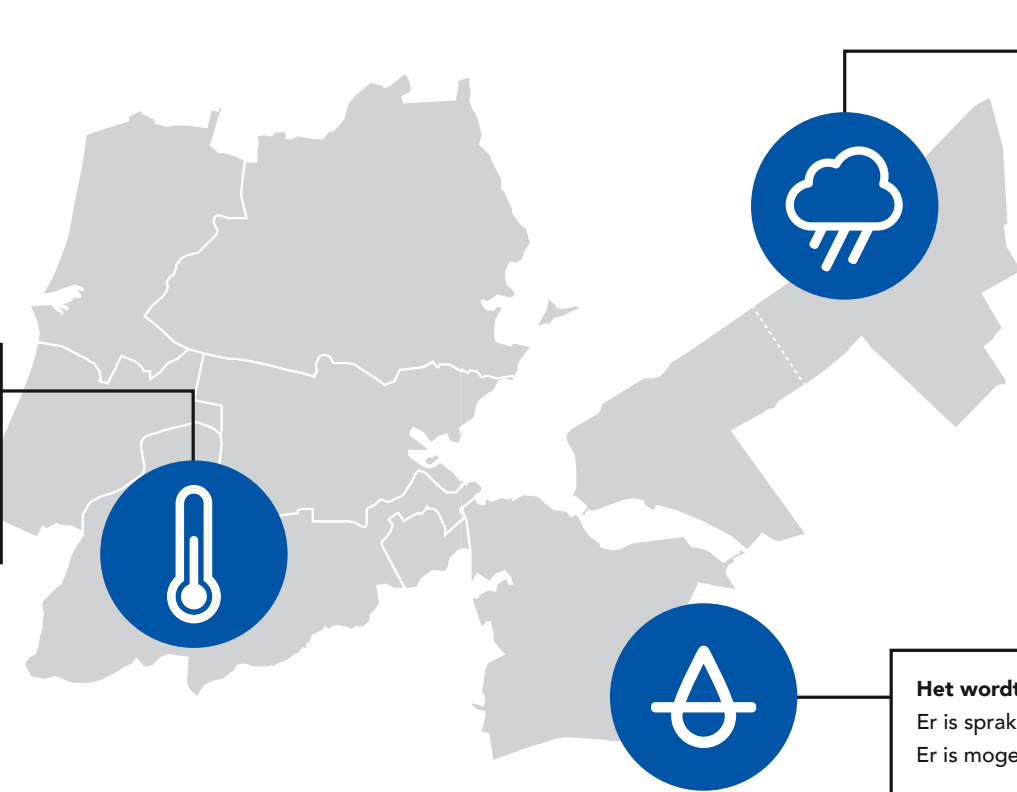

Autonome voertuigen

Zoals zelfrijdende auto's.

Klimaatverandering in de Metropoolregio Amsterdam

Het wordt warmer in de MRA
Toename van de gemiddelde jaartemperatuur sinds 1950 met 1,6 graden Celsius. Winters zijn zachter geworden. De zomers zijn warmer door een toename van de zonneschijn. In steden en dorpen is het gemiddeld warmer dan op het platteland. Het aantal zomerse dagen neemt toe, vaker temperaturen boven de 25 graden.

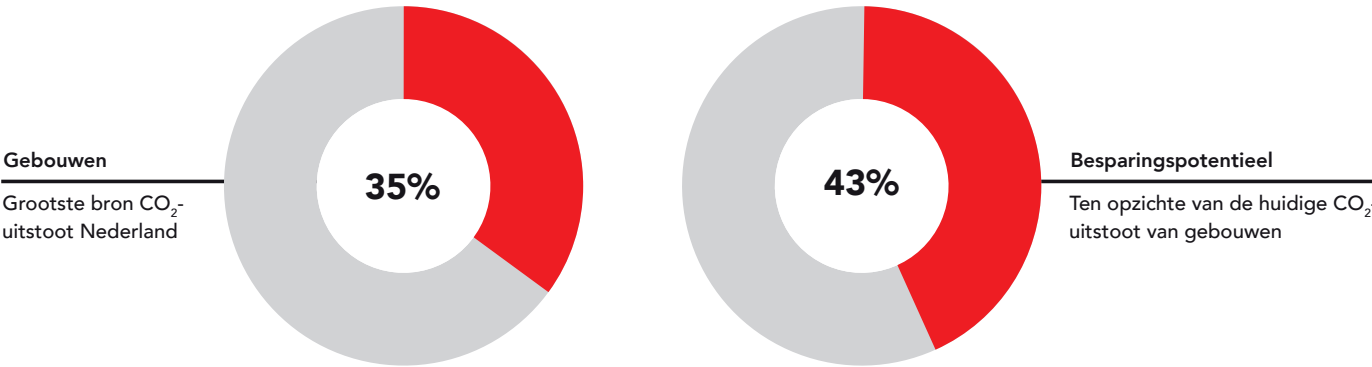

Het wordt natter in de MRA
In de buurt van grote steden valt de meeste neerslag. Het aantal dagen met veel neerslag neemt toe. Buien worden heftiger, vaker extreme neerslag.

Het wordt droger in de MRA
Er is sprake van neerslagtekort. Er is mogelijk een tekort van 30% in 2050.

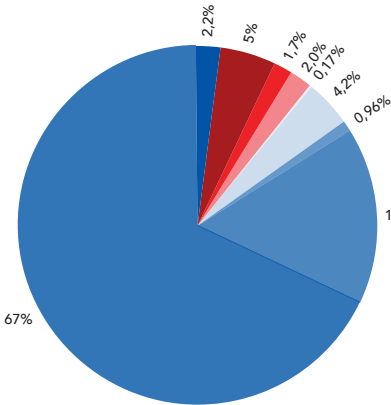
BRON: METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2018

Milieubelasting cultuurgebouwen

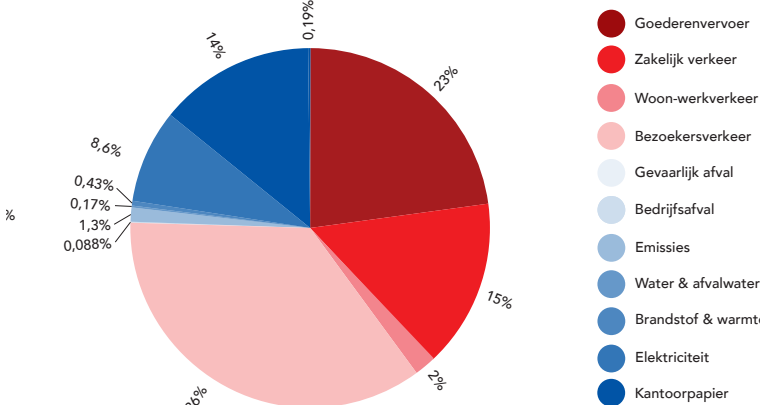
BRON: MILIEUBAROMETER, 2017

Milieubelasting gemiddeld museum

BRON: MILIEUBAROMETER, 2017

Milieubelasting gemiddeld theater

- Goederenvervoer
- Zakelijk verkeer
- Woon-werkverkeer
- Bezoekersverkeer
- Gevaarlijk afval
- Bedrijfsafval
- Emissies
- Water & afvalwater
- Brandstof & warmte
- Elektriciteit
- Kantoorpapier

5 Regioprofiel

Metropoolregio Amsterdam

Meer dan de delen

Zoals eerder opgemerkt: als er één kenmerk is dat het beeld bepaalt van de Metropoolregio Amsterdam is het de enorme diversiteit van de inwoners en de verscheidenheid van hun activiteiten, zowel economisch als sociaal en cultureel, op een relatief klein oppervlak. Dit is bovendien een gebied waar de mens op elke vierkante meter zijn stempel heeft gedrukt, van de ingepolderde wateren tot het fijnmazige mobiliteitsnetwerk, van het luchtruim tot en met de ondergrondse. Tegelijkertijd geeft de mens zich hier onder de zeespiegel altijd rekenschap van de onvoorspelbare kracht van het water, door te blijven anticiperen op klimaatverandering en extreme weersomstandigheden.

Schatkamer, laboratorium en dialooggrond

Als culturele regio heeft de Metropoolregio Amsterdam een rijk en divers aanbod. Zowel het historisch erfgoed als de actuele kunst- en cultuurproductie is divers en omvangrijk. Met Amsterdam in het hart heeft de MRA een onweerstaanbare nationale en internationale aantrekkingskracht, op jong talent, op gelauwerde makers, op producenten en publiek.

De gedeelde ontstaansgeschiedenis van de steden en plaatsen in de Metropoolregio Amsterdam en de neerslag van deze geschiedenis in het erfgoed zijn verbindende factoren in de MRA-samenwerking. Deze factoren zijn nationaal en internationaal onderscheidend en worden als zodanig erkend. De kracht van cultuur komt ook tot uitdrukking in tal van andere maatschappelijke domeinen, zoals onderwijs en wetenschap, architectuur en vormgeving, ruimte en toerisme.

We kunnen de Metropoolregio Amsterdam duiden als een culturele schatkamer van Europa, als laboratorium voor de beheersing van het water (waterbeheer, inpoldering, zeespiegelstijging) en als dialooggrond voor een maatschappij met een rijke culturele diversiteit aan inwoners.

Zie ook pagina's 42 t/m 47

Figuur 1 Werkgelegenheid in de creatieve sector van de MRA 2017

Figuur 2 Culturele infrastructuur MRA

Figuur 3 Erfgoed MRA

Gezien het intrinsieke belang en de maatschappelijke en economische waarde van kunst, cultuur en erfgoed investeren zowel publieke als private partners binnen de MRA fors in dit domein. Ook kenmerkt de regio zich door een omvangrijk en volwaardig cultuurbeleid dat afzonderlijk en autonoom wordt gedragen en geborgd door de partners binnen de MRA.

Zie ook pagina's 48 t/m 51

Figuur 4 Kunst- en cultuurbeleid in de MRA 2017-2020

Figuur 5 Publieke investeringen in cultuur in de MRA 2017-2020

Figuur 6 Private investeringen in cultuur in de MRA 2017

Lokaal, nationaal en internationaal

Binnen de Metropoolregio Amsterdam is er voor inwoners en bezoekers (nationaal en internationaal) dus een overvloed aan mogelijkheden om cultuur en erfgoed te beleven én er zelf een bijdrage aan te leveren. De rijkdom van de eeuwenoude geschiedenis, het erfgoed en de veelheid van actuele vormen en stijlen wedijveren lokaal, nationaal en internationaal om aandacht (zowel in de regio als buiten de landsgrenzen). Deze weelde is het koesteren waard en vormt een van de beste garanties dat de MRA een gebied blijft waar alle inwoners zich in vrijheid en verbondenheid kunnen ontwikkelen.

Zie ook pagina's 52 t/m 61

Figuur 7 Kenmerken cultuurparticipatie inwoners MRA

Figuur 8 Kenmerken bezoekers MRA

Figuur 9 Leefstijlen inwoners MRA

Figuur 10 Speelbereik van overige rijks-gesubsidieerde podiumkunstinstituten in de MRA

Figuur 11 Landelijk speelbereik van rijks-gesubsidieerde podiumkunstinstituten gevestigd in de MRA

Figuur 12 Nationaal bereik van de BIS-musea in de MRA

Figuur 13 Buitengaats kunst en cultuur MRA 2017

Trots op eigenheid

Ook kenmerkend voor de regio is het geloof in de kracht van de eigen gemeenschap. In de afzonderlijke deelregio's van de MRA overheerst de gedachte dat het gras niet groener is aan de andere kant, maar precies groen genoeg op 'onze plek'. In hun trots op hun eigenheid lijken de inwoners van MRA – paradoxaal genoeg – meer op elkaar dan ze doorgaans beseffen.

Kwaliteit en identiteit

De MRA kent een hoogwaardig en internationaal onderscheidend cultureel aanbod, zowel in voorzieningen (musea, podia, festivals) als in erfgoed (monumenten/archeologie), creatieve industrie en cultuurlandschappen. Het rijke culturele klimaat bepaalt in hoge mate de kwaliteit van leven in de MRA. Voor de huidige inwoners, voor mensen die zich nieuw vestigen en voor een nog steeds groeiende stroom bezoekers. Sterke troef van de MRA, in vergelijking met andere metropolen, is de grote diversiteit aan cultuur op een gebied van slechts 2580 km².

Alle steden en deelregio's vertegenwoordigen een eigen identiteit die wordt weerspiegeld in specifieke culturele kwaliteiten en trekpleisters. Van de internationale topmusea en culturele broedplaatsen in Amsterdam tot de rust en kleinschaligheid van het Gooi met zijn historische landgoederen en buitenplaatsen. Van het industriële erfgoed langs de Zaan en het Noordzeekanaal tot het unieke landschap van de droogmakerijen in de Beemster en het oude en nieuwe land van Flevoland. Samen vormen deze stedelijke en regionale kwaliteiten het culturele DNA van de Metropoolregio.

Onder druk

Het rijke cultuuraanbod in de MRA vormt weliswaar een sterke troef, maar staat ook onder druk. Monumentale complexen (denk aan industrieel erfgoed) staan leeg als gevolg van de transitie naar een kennisintensieve economie. Ook nemen de verschillen tussen gemeenten en culturele instellingen binnen de MRA toe als gevolg van demografische ontwikkelingen, veranderende publieksvoorkeuren en lokale beleidskeuzes. Tegelijkertijd vraagt de toenemende druk van bezoekers en recreanten om spreiding over de regio. De ontwikkeling van de metropool in de komende decennia vraagt om een sterk en toekomstbestendig regionaal cultureel ecosysteem voor iedereen (inwoners en bezoekers). Hiervoor is een samenhangende aanpak op MRA-niveau nodig.

Onderscheidend vermogen

Onderscheidend én daarmee aanvullend ten opzichte van elkaar zijn de deelregio's ook. IJmond heeft een bloeiend verenigingsleven en is sterk in amateurkunst. In Flevoland zijn cultuureducatie en jeugdtheater goed vertegenwoordigd. Waterland, Haarlemmermeer en Flevoland hebben een bijzondere historische relatie met het water. Gooi en Vechtstreek heeft een sterke traditie op het gebied van de audiovisuele media. Zuid-Kennemerland is trots op de landgoederen in de natuur, terwijl Haarlem geldt als het Mekka voor liefhebbers van historische musea, schilderkunst of beeldverhalen. Het hele Noordzeekanaalgebied, van Zaanstad tot Velsen, zet de industriecultuur in de etalage. Amstelland-Meerlanden is innovatief op het gebied van expats en cultuur. En in Amsterdam trekken zowel de grootste blockbusters als de kleinste niches publiek.

De invloed van het water

Grote delen van het landschap van de Metropoolregio Amsterdam vormen erfgoed. De Stelling van Amsterdam, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Atlantikwall met de bunkers maakten water of land tot bescherming. De landwinning en de inpoldering schiepen cultuurhistorisch landschap van Haarlemmermeer tot en met Flevoland. Aan de hand van de scheepsarcheologie legt de inpoldering ook de connectie met Amsterdam bloot. Bij de historische infrastructuur van distributie en aanvoer (handel, visserij, bouwmaterialen) was een grote rol weggelegd voor de waterwegen.

Migratie en gedeeld verleden

De MRA is door de eeuwen heen gekenmerkt door beweging. Het is altijd een komen en gaan geweest van individuen en groepen, die zich om allerlei redenen vestigden en weer vertrokken. Ook de gedeelde geschiedenis op basis van het koloniaal verleden van ons land heeft een belangrijke stempel gedrukt op de ontwikkeling van onze regio. De komst van nieuwe migranten levert steeds nieuwe kunst en erfgoed op, terwijl inwoners van onze regio zich in al hun diversiteit het

bestaande cultuurhistorisch erfgoed steeds meer eigen maken.

Erfgoed

Erfgoed speelt een belangrijke rol in alle deelregio's en loopt dan ook als een rode draad door het programma. Cultuurhistorie en erfgoed bieden inzicht in huidige en historische verbindingen en identiteiten. In een maatschappelijk krachtenveld waarin keuzes sterk worden bepaald door economische motieven, is het van belang om erfgoed actief onder de aandacht te houden en te beschermen. Door de invalshoeken van cultuur en erfgoed bijeen te brengen, aan elkaar te relateren en integraal te bekijken kunnen cultuurinstellingen en erfgoedinstellingen hierin samen optrekken.

De MRA kent een grote (cultuur)landschappelijke variëteit. Deze landschappen worden zeer gewaardeerd door inwoners en bezoekers. Daarnaast is er een bijzonder industrieel landschap, dat meer herkenning en waardering verdient. Beide typen landschap zijn identiteitsbepalend, ook door de relatie tussen beide.

Immaterieel en materieel erfgoed leveren de bouwstenen voor een verhaal op basis van gedeelde waarden. Ze vormen een stevige onderbouwing en samenhang voor het profiel van de regio. In de Metropoolregio Amsterdam is bijvoorbeeld goed te zien hoe de historische variëteit in kerken en religieuze nederzettingen zich heeft ontwikkeld naar actuele religies, nieuwe gebedshuizen en plekken.

De druk op erfgoed vanuit de ruimtelijke opgaven is groot. Als economische belangen prevaleren, ligt inhoudsloosheid op de loer. Door specifieke kwaliteiten en identiteiten zichtbaar te maken, kan hier een tegenwicht aan worden geboden. Betekenisvolle plekken kunnen dan niet alleen behouden blijven, maar worden bovendien duurzaam ingezet voor toekomstige ontwikkelingen. De ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid in de metropool varen hier wel bij.

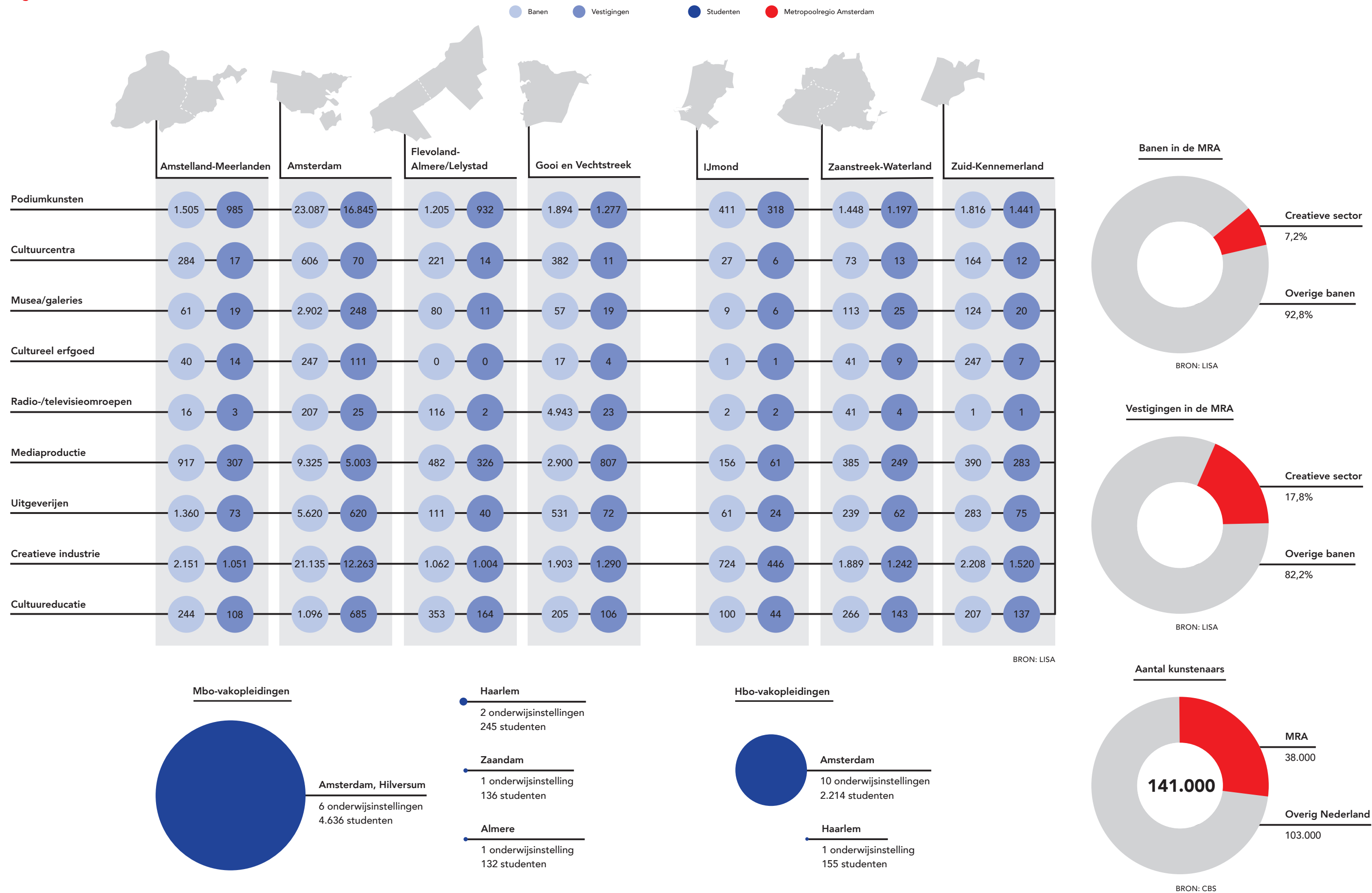
Gezamenlijke opgaven in de regio

De grootste opgaven voor kunst, cultuur en erfgoed liggen op twee terreinen: het vergroten van cultuurparticipatie en het versterken van de sector om deze toekomstbestendig te maken. Als we de opgaven van de zeven deelregio's onderscheiden, zijn er zowel evidente raakvlakken als verschillen.

Gooi en Vechtstreek krijgt meer te maken met vergrijzing dan Haarlemmermeer, maar in alle deelregio's is de verbinding van cultuur met het domein van zorg en welzijn een thema. Mobiliteit en bereikbaarheid spelen in de kuststreek van de IJmond op een andere manier dan in de compact stedelijke omgeving van Amstelveen, Amsterdam en Haarlem, maar alle deelregio's krijgen te maken met een toenemend aantal bezoekers uit binnen- en buitenland en de daarmee samenhangende logistieke uitdagingen. Voor talentontwikkeling zijn er in de Zaanstreek en Waterland andere obstakels dan in Flevoland, maar alle deelregio's hechten waarde aan een krachtige keten van talent naar top. En Amsterdam is weliswaar uniek met haar vele nationaliteiten, maar culturele diversiteit speelt overal een rol, zeker bij de vraag wie kan 'meedoen met cultuur' en de vraag of alle verhalen in de stad de ruimte krijgen om verteld te worden. De combinatie van overeenkomst en onderscheid vormt de basis van een Strategische agenda. Die zich richt op het vergroten van cultuurparticipatie en het versterken van de sector om deze toekomstbestendig te maken. Vanuit gezamenlijk geformuleerde behoeften stellen de deelnemers in de MRA prioriteiten om samen te werken aan de verwezenlijking van de hoofddoelen.

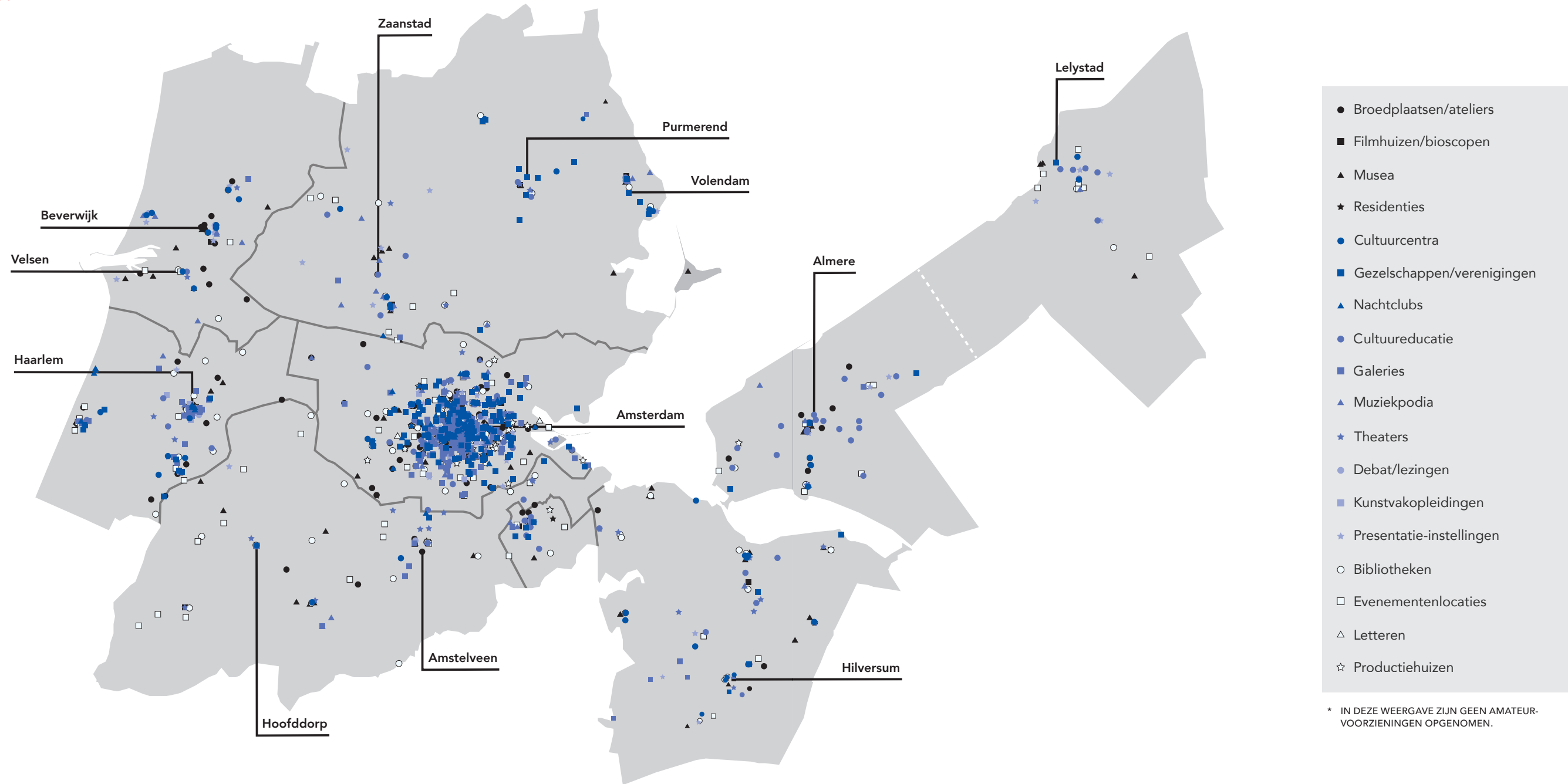
Werkgelegenheid in de creatieve sector van de MRA 2017

Figuur 1

Culturele infrastructuur MRA*

Figuur 2

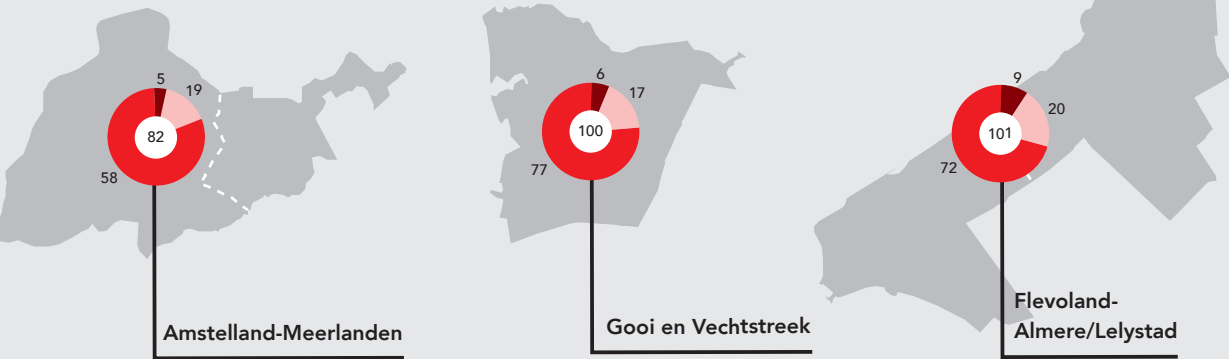

* IN DEZE WEERGAVE ZIJN GEEN AMATEUR-VOORZIENINGEN OPGENOMEN.

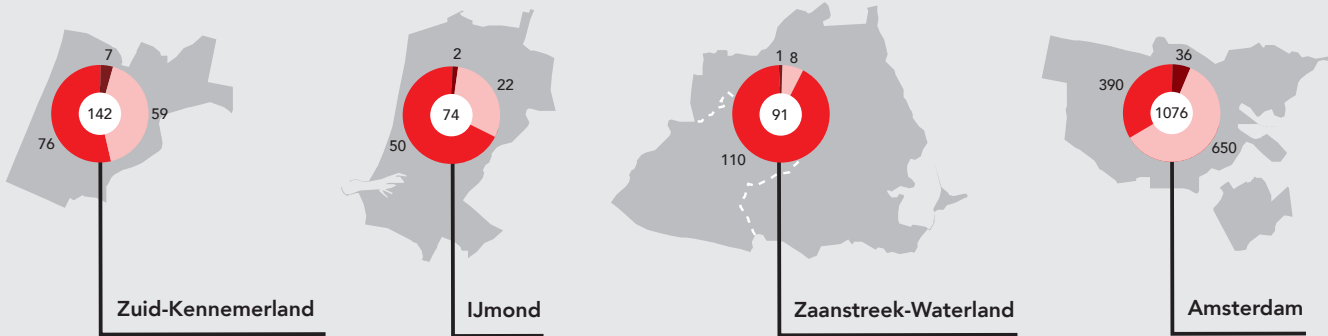
BRON: METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2018

Verhouding basis-, keten- en topinstellingen

OP BASIS VAN HET RINGENMODEL VAN COR WIJN

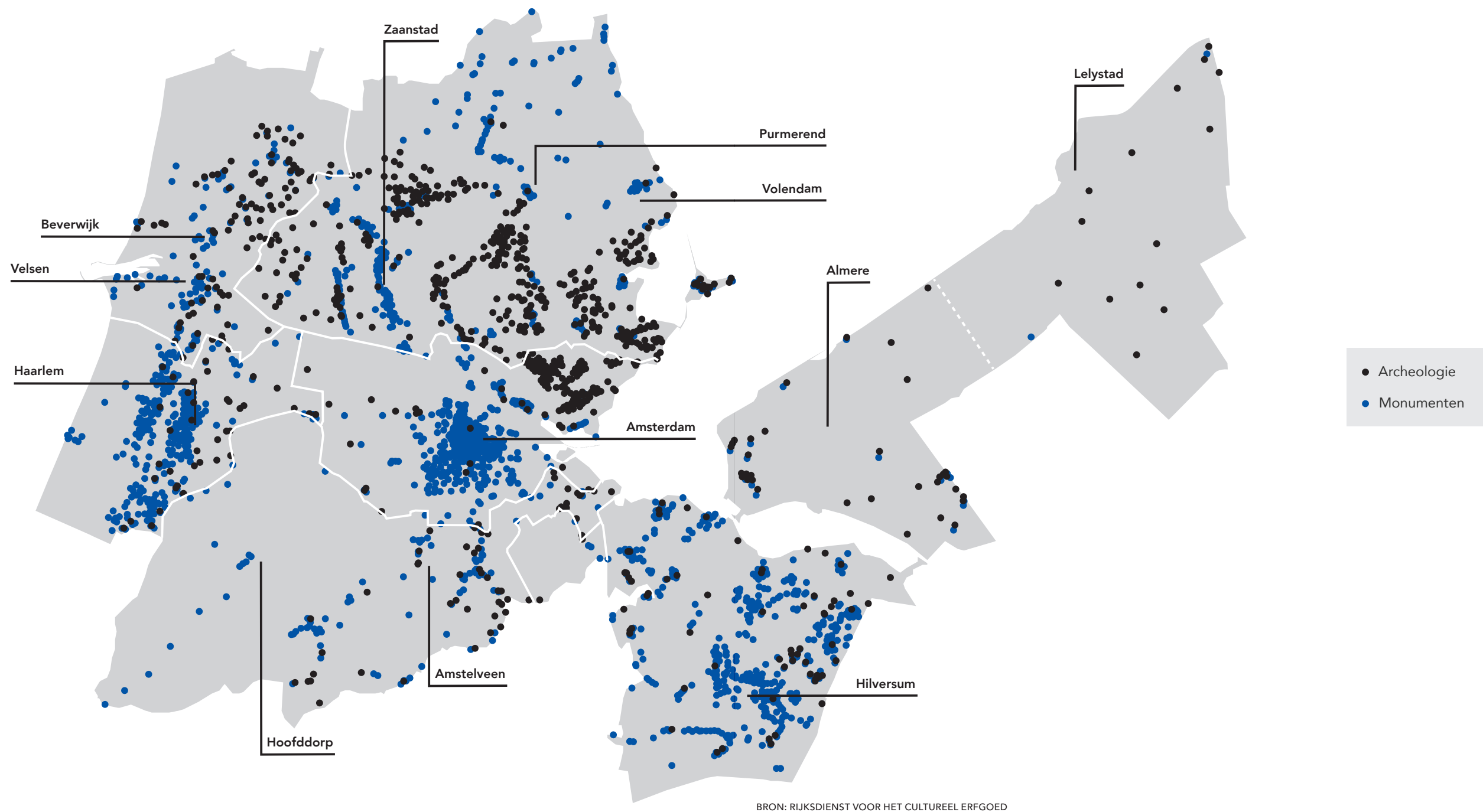

● TOPINSTELLINGEN ● KETENINSTELLINGEN ● BASISINSTELLINGEN

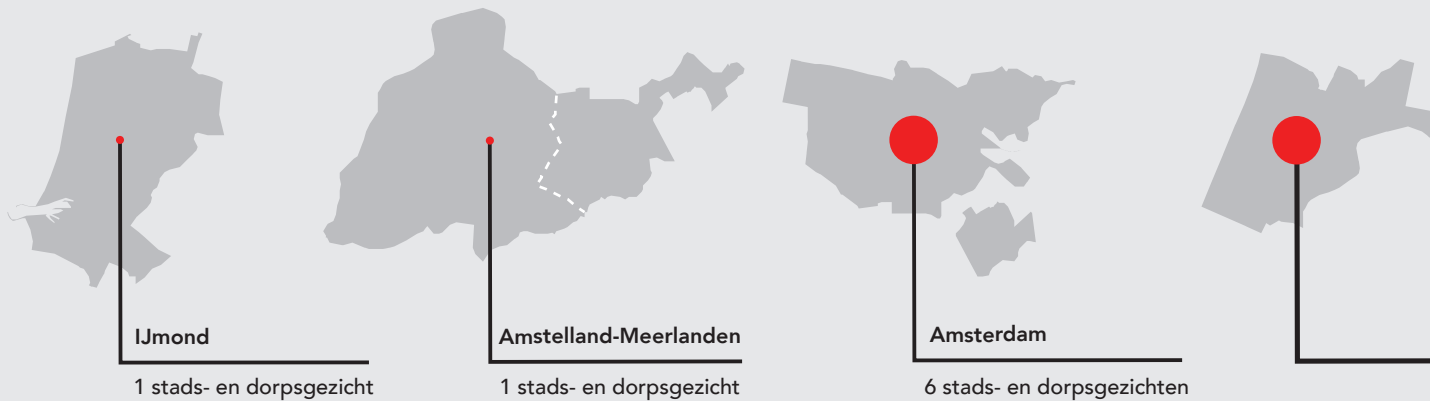

Erfgoed MRA

Figuur 3

Stads- en dorpsgezichten

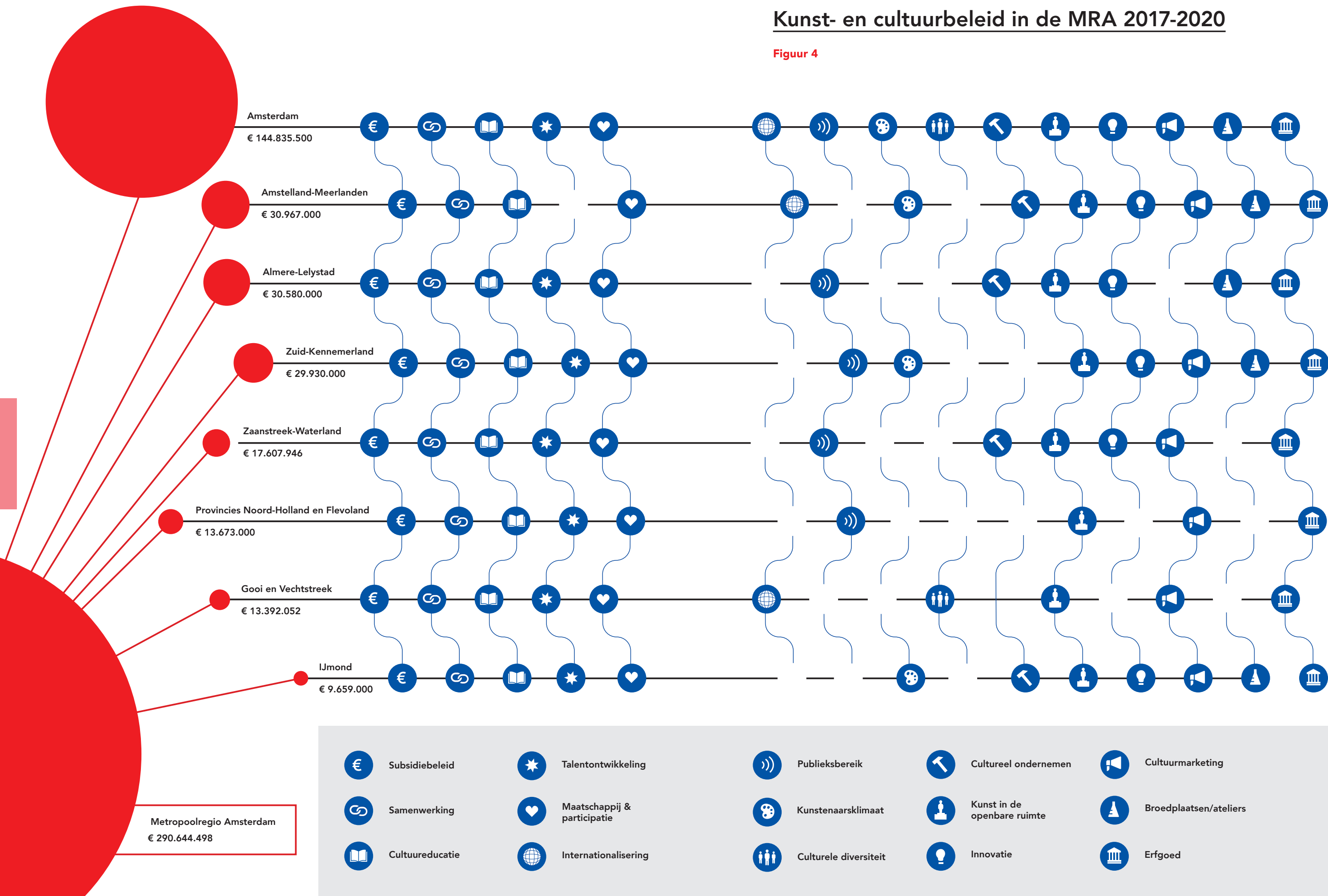

UNESCO Werelderfgoed in de MRA

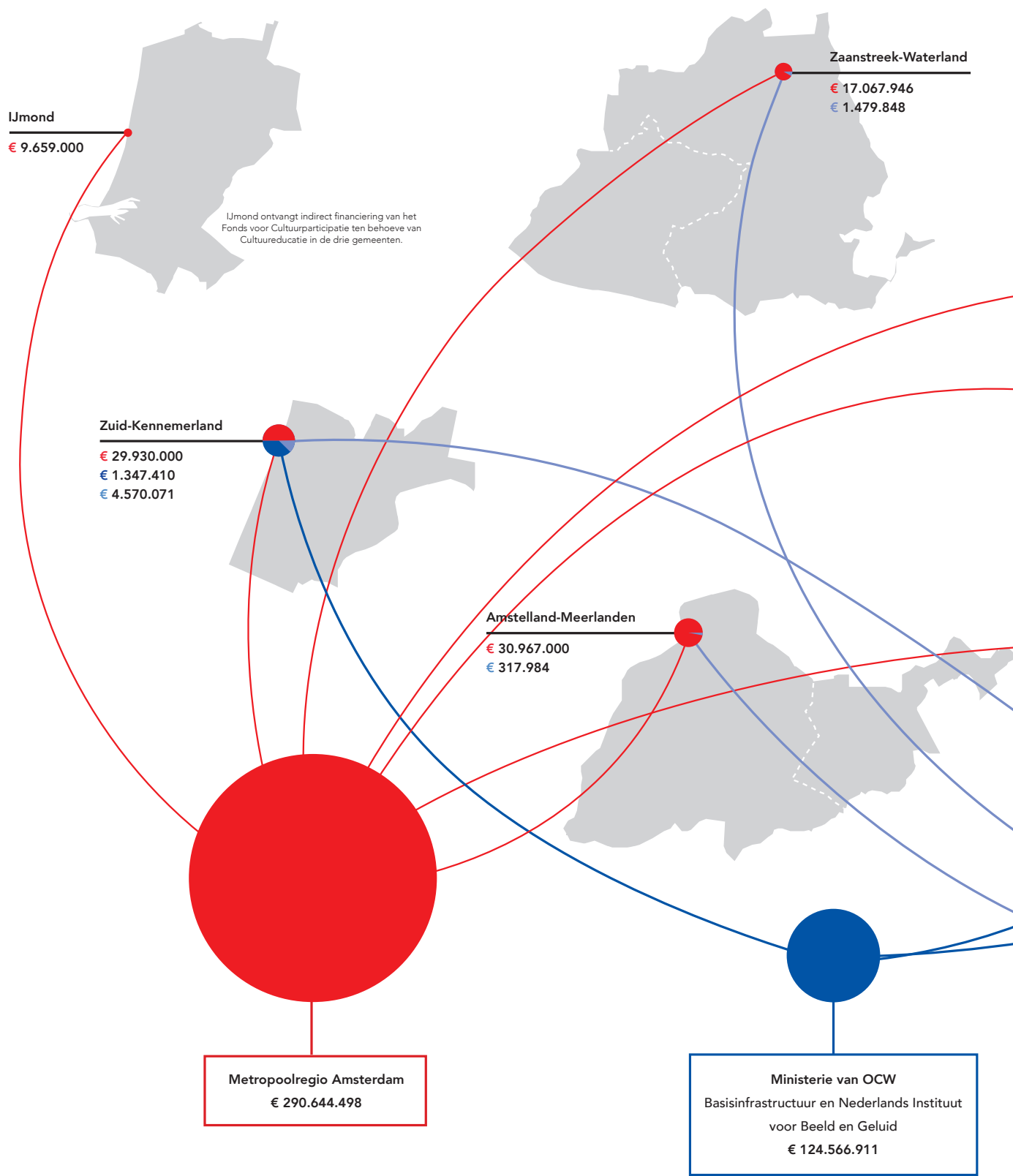
Kunst- en cultuurbeleid in de MRA 2017-2020

Figuur 4

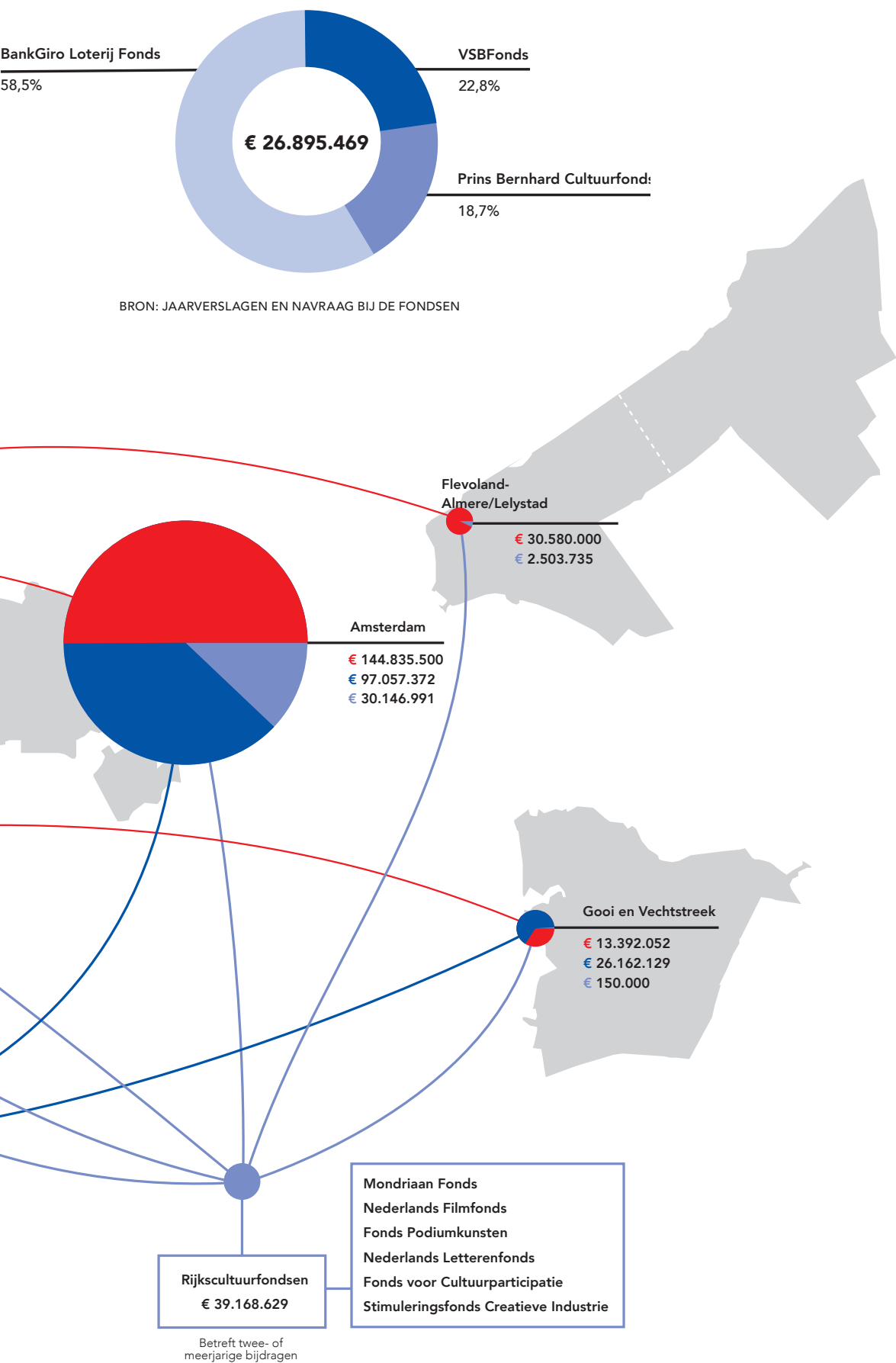
Publieke investeringen in cultuur in de MRA 2017-2020

Figuur 5

Private investeringen in cultuur in de MRA 2017

Figuur 6

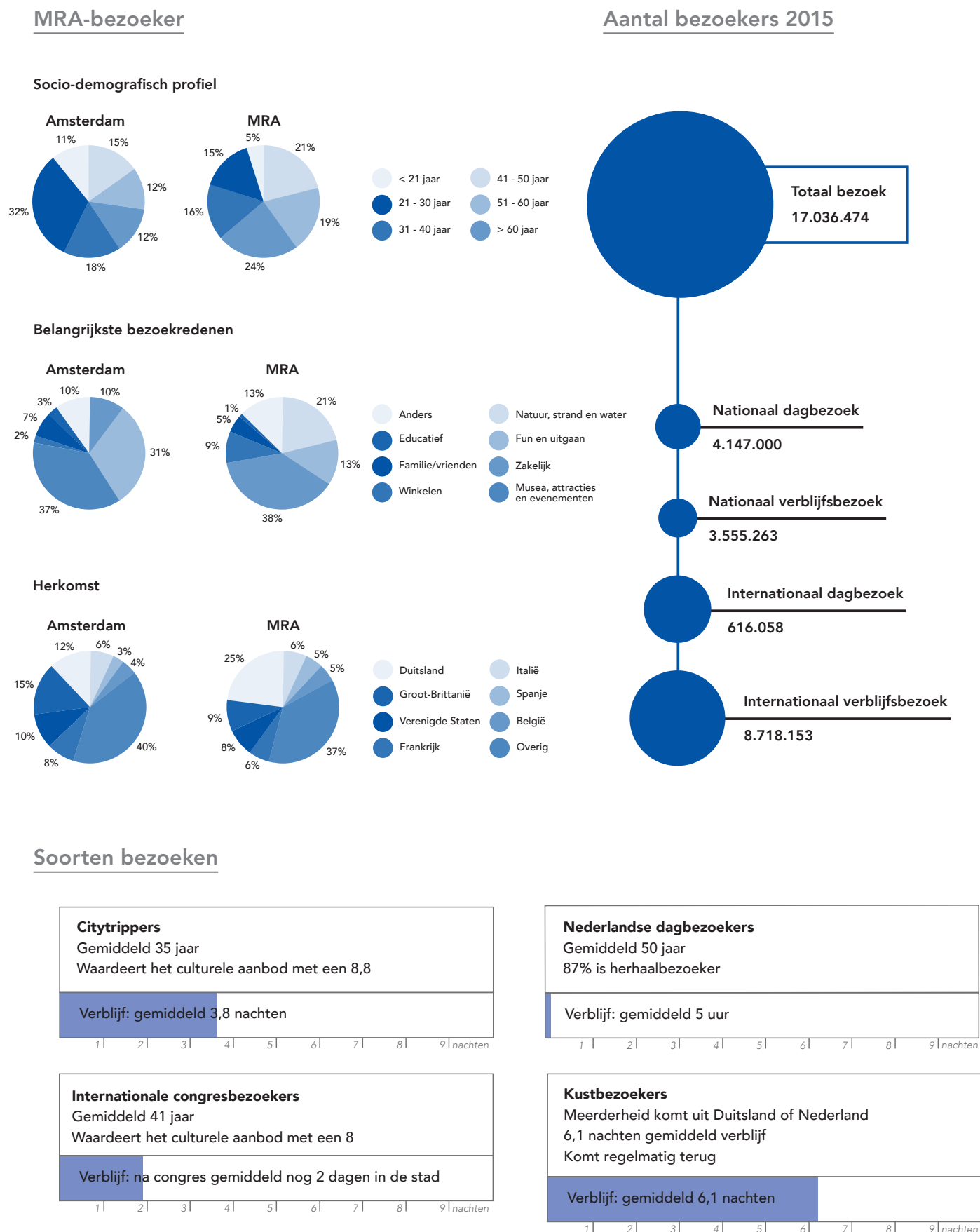
Kenmerken cultuurparticipatie inwoners MRA

Figuur 7

Kenmerken bezoekers MRA

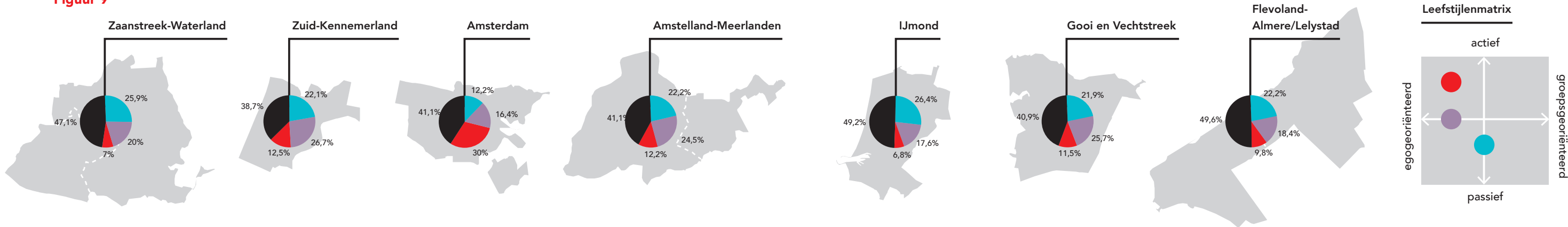
Figuur 8

BRON: BEZOEKERSONDERZOEK METROPOOLREGIO AMSTERDAM, 2016, AMSTERDAM MARKETING

Leefstijlen inwoners MRA

Figuur 9

Creatief & inspirerend rood

Amsterdam 13%, Metropoolregio Amsterdam 5%, Nederland 6%

Early adopters: zijn avontuurlijk ingesteld; creatief en op zoek naar uitdagingen en bijzondere ervaringen. Zoeken naar 'anders dan anders'. Ze vinden het erg belangrijk om bij te blijven. Activiteit is belangrijker dan gezellig samen, hebben voorkeur voor actieve beleving.

Karakter en waarden

trendy, avontuurlijk, hartstochtelijk, brutaal, prikkeling, vrijheid, expressie, uitdaging, originaliteit, enthousiast, artistiek, ongeduldig, energiek, intelligent, eigenwijs, zelfontplooiing, vriendschap, onafhankelijkheid, genieten van het leven

Socio-demografisch

52% 18-44 jr 64%, 48% veel singles en jonge stellen, 34% 29% verdient beneden modaal; 14% verdient meer dan 2x modaal

Cultuurconsumptie

budget: < € 25, € 25-50, € 50-75, € 75-100; aantal bezoeken: 1x p/3j, 1x p/j, 3x p/j, 1x p/m; interessegebied: brede interesse, specifieke interesse

Uitgaan

museum, galerie, toneel, dans, concert, film, klassieke muziek, musical, dans, monument, opera, cabaret, documentaire

Ondernemend paars

Amsterdam 18%, Metropoolregio Amsterdam 10%, Nederland 9%

Early majority: zoekt naar vernieuwende, verrassende en inspirerende culturele ervaringen. Het gewone is vaak niet goed genoeg. Wil wel graag op een comfortabele manier genieten. Activiteit is belangrijker dan gezellig samen.

Karakter en waarden

intelligent, capabel, zelfbewust, assertief, zelfontplooiing, uitdaging, prikkeling, groeien, rationeel, zelfverzekerd, nuchter, onafhankelijk, eigenwijs, geloven in jezelf, erkenning, genieten van het leven, respect

Socio-demografisch

33% 25-54 jr 67%, 67% veel jonge een- en tweepersoonshuishoudens, 55% 29% verdient 2x modaal en meer

Cultuurconsumptie

budget: < € 25, € 25-50, € 50-75, € 75-100; aantal bezoeken: 1x p/3j, 1x p/j, 3x p/j, 1x p/m; interessegebied: brede interesse, specifieke interesse

Uitgaan

museum, concert, toneel, film, archeologie, opera, dans, monument, arthouse, galerie, klassiek concert, cabaret

Ingetogen aqua

Amsterdam 22%, Metropoolregio Amsterdam 19%, Nederland 17%

Empty nesters: klassieke Uitbureauconsument. Ze hebben een brede en verdiepende interesse in cultuur. Het verhaal achter cultuur geeft hun inspiratie. Ze zijn bedachtzaam en betrokken bij de maatschappij.

Karakter en waarden

evenwichtig, kalm, bedachtzaam, verbondenheid, harmonie, originaliteit, solidariteit, behulpzaam, nuchter, eerlijk, serieus, geïnteresseerd in anderen, levensgenieter, vriendschap

Socio-demografisch

54% 55+ jr 48%, 47% veel volwassen huishoudens 50+, 28% 30% verdient ongeveer modaal; 41% verdient 1 tot 2x modaal

Cultuurconsumptie

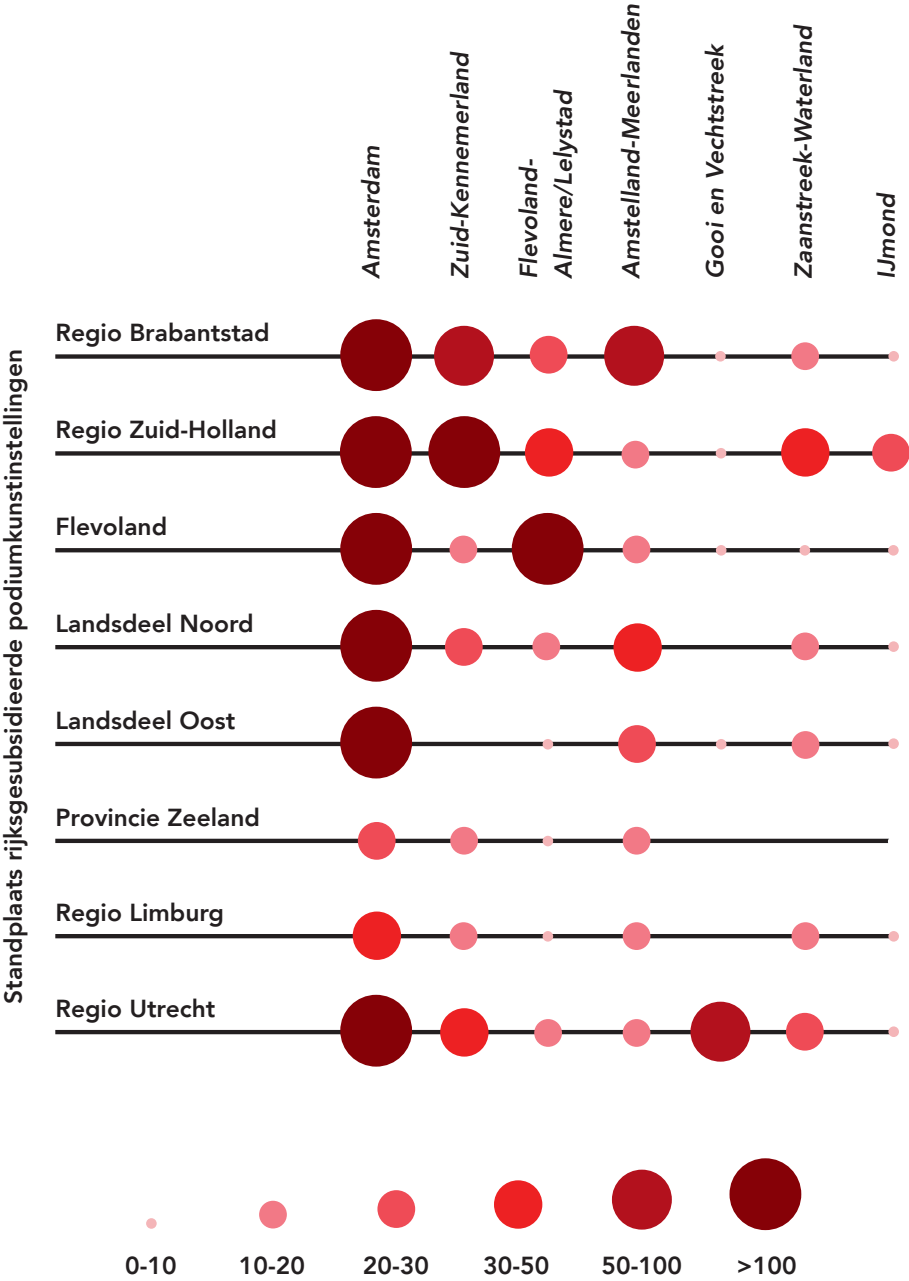
budget: < € 25, € 25-50, € 50-75, € 75-100; aantal bezoeken: 1x p/3j, 1x p/j, 3x p/j, 1x p/m; interessegebied: brede interesse, specifieke interesse

Uitgaan

museum, galerie, toneel, concert, klassiek concert, opera, dans, musical, monument, museum

Speelbereik van overige rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties in de MRA

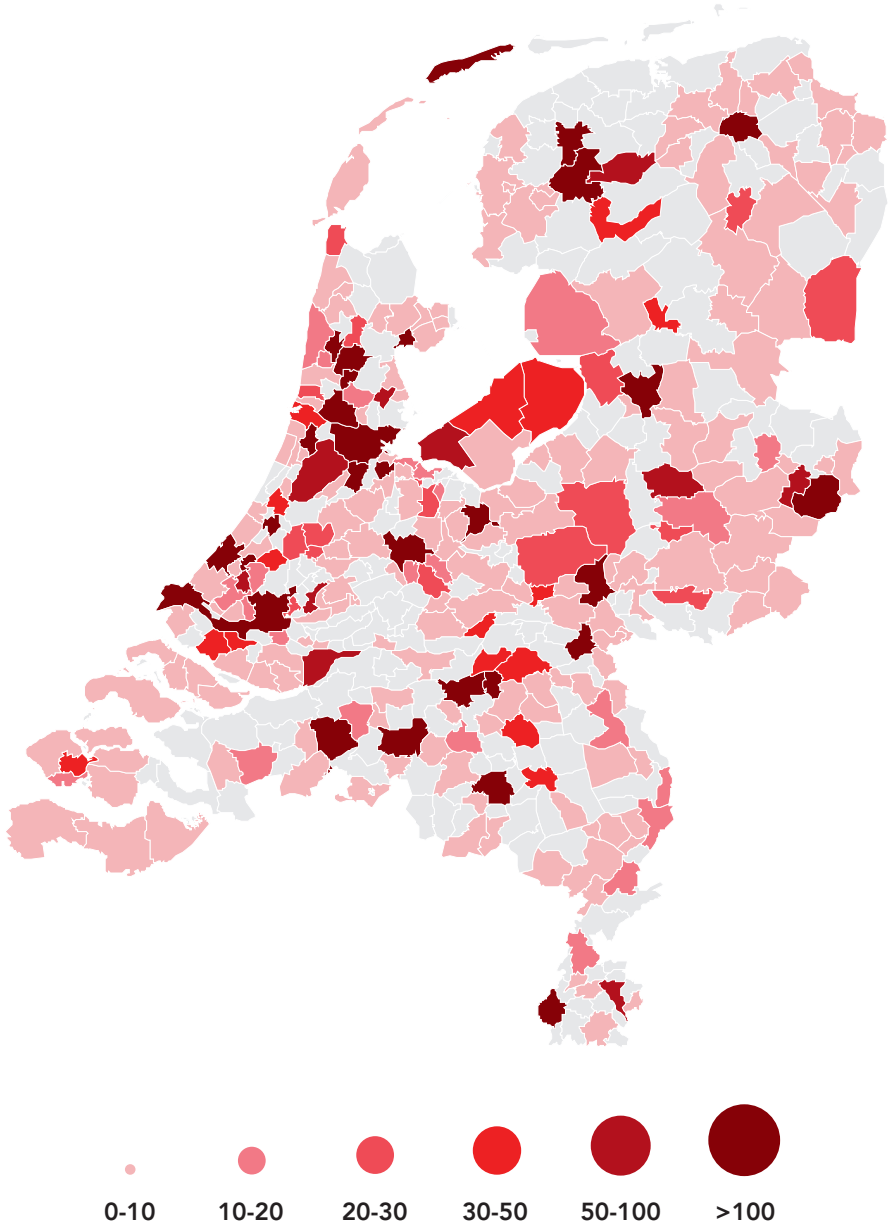
Figuur 10

Betreft het aantal voorstellingen van rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties (BIS + Fonds Podiumkunsten) voor de periode 2013-2016
BRON: MINISTERIE VAN OCW/FONDS PODIUMKUNSTEN

Landelijk speelbereik van rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties gevestigd in de MRA

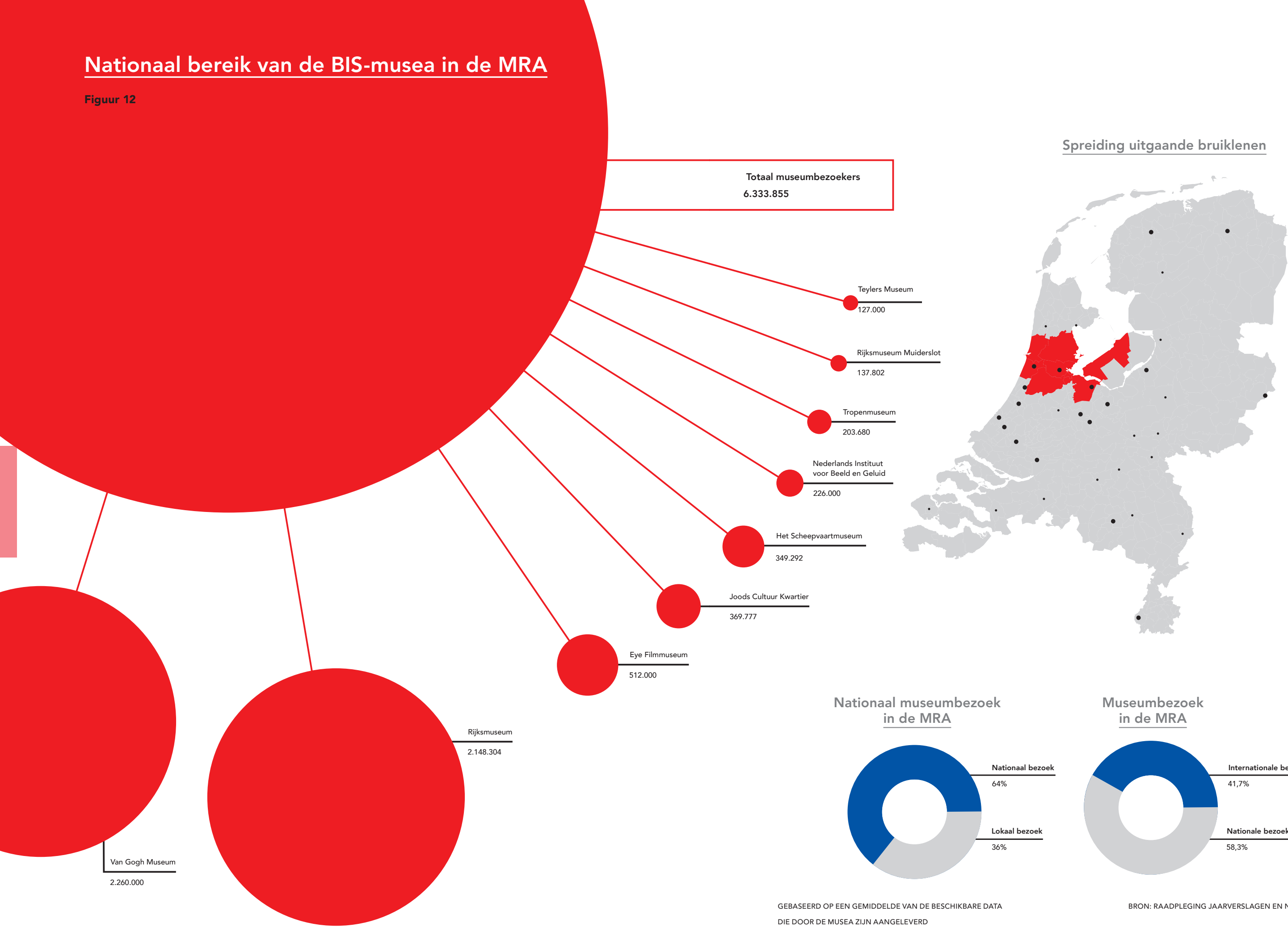
Figuur 11

Betreft het aantal voorstellingen van rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties (BIS + Fonds Podiumkunsten) voor de periode 2013-2016
BRON: MINISTERIE VAN OCW/FONDS PODIUMKUNSTEN

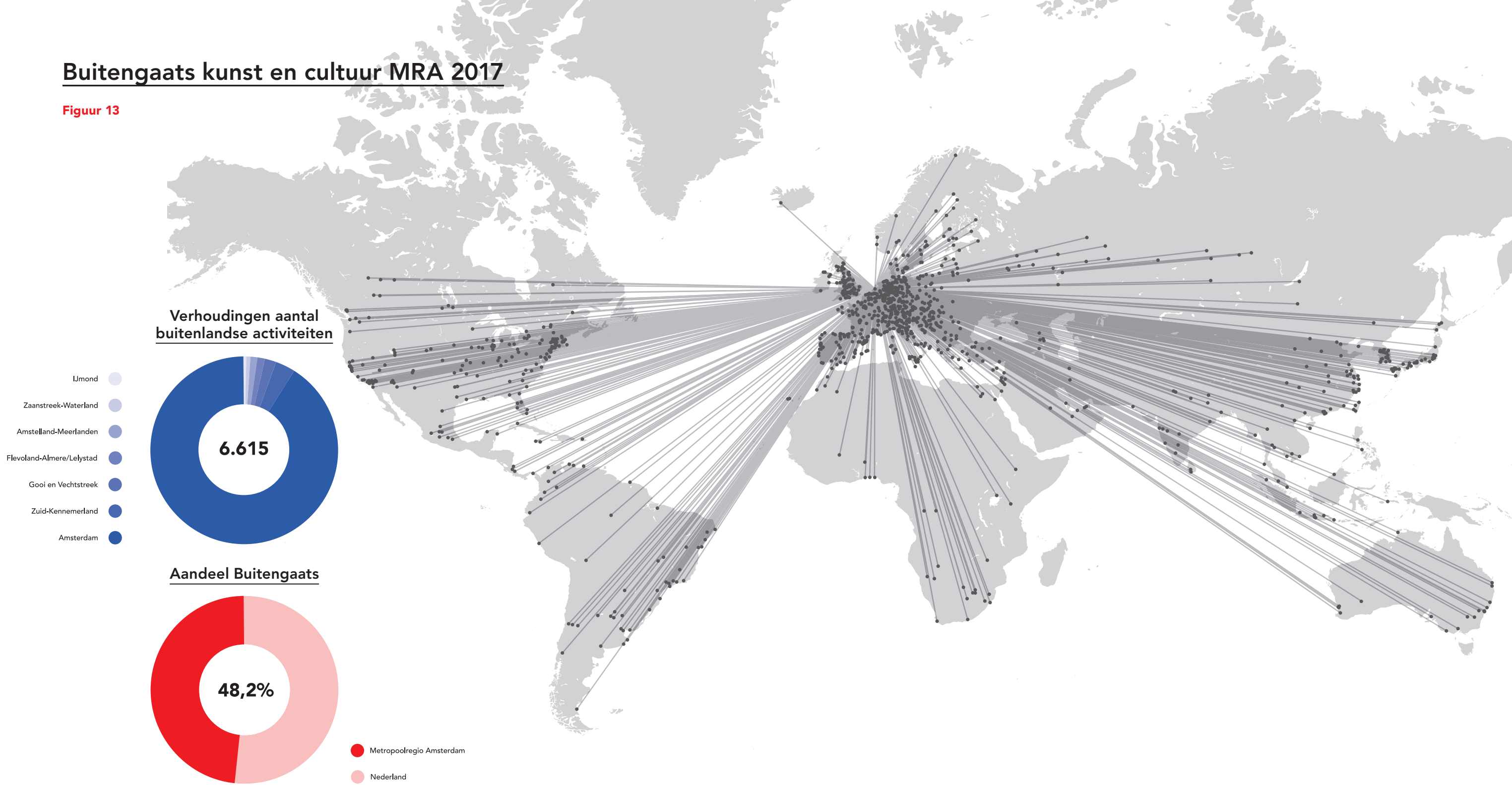
Nationaal bereik van de BIS-musea in de MRA

Figuur 12

Buitengaats kunst en cultuur MRA 2017

Figuur 13

In Buitengaats brengt DutchCulture al meer dan vijftien jaar de gegevens van de Nederlandse cultuur-export in kaart. DutchCulture verzamelt de data om het internationaal cultuurbeleid van Nederland te monitoren, om trends te signaleren en om Buitengaats makers aan elkaar te koppelen.

Deze weergave bevat de gegevens van Nederlandse makers en organisaties met als standplaats de Metropoolregio Amsterdam voor 2017*. In deze periode werden in totaal 15.080 activiteiten van Nederlandse makers en organisaties over de grens geregistreerd, waaronder optredens, tentoonstellingen, lezingen, presentaties en publicaties.

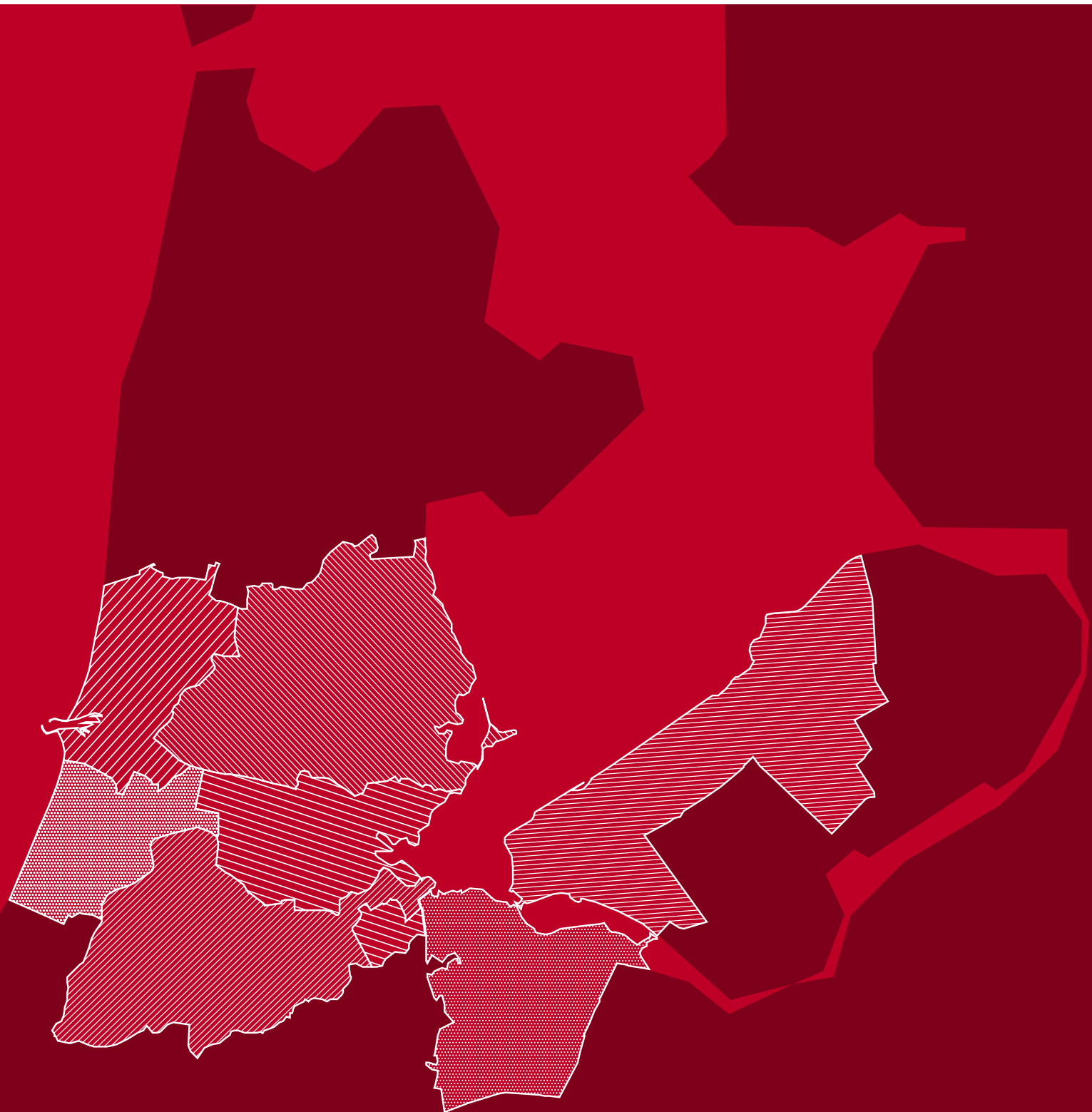
*DATA ZOALS DIE BEKEND WAREN OP 20 JUNI 2018

Verhoudingen aantal activiteiten tussen de disciplines

Architectuur	39	6.615	Letteren	330	6.615
Dans	183	6.615	Beeldende kunst	610	6.615
Fotografie	198	6.615	Theater	1.011	6.615
Erfgoed	236	6.615	Film	1.233	6.615
Design	241	6.615	Muziek	2.534	6.615

Top 10 bestemmingen

1	Duitsland	6	Italië
2	Verenigde Staten	7	China
3	Frankrijk	8	Japan
4	Verenigd Koninkrijk	9	Brazilië
5	België	10	Spanje

6 Deelregioprofielen

Leeswijzer

De zeven deelregioprofielen vormen de bouwstenen voor het regioprofiel van de MRA en bepalen de reikwijdte van de Strategische agenda. De profielen zijn tot stand gekomen op basis van input uit sessies met ambtelijke en sectorale vertegenwoordigingen in de deelregio's, op basis van eerdere analyses en, waar voorhanden, cultuurvisies (in wording), en op basis van desk-research. De bijdrage van de culturele instellingen heeft mede geleid tot de keuze voor programma-lijnen, projecten en Actieagenda (zie hoofdstuk 7 Strategische agenda en bijlage 8.2 Deelnemers deelregiosessies).

Peiling

Tijdens de deelregiosessies reflecteerden vertegenwoordigers van de culturele sector op de huidige sterktes en uitdagingen van kunst en cultuur in hun regio en verkenden zij de kansen en mogelijkheden die de MRA biedt om hier op in te spelen. De belangrijkste uitkomsten van deze peiling zijn ter referentie in de deelregioprofielen opgenomen.

De deelregioprofielen zijn nadrukkelijk niet bedoeld als cultuurmonitor, met een volledig beeld van het aanbod. Instellingen worden in principe alleen genoemd als dat relevant is voor de primaire doelstellingen van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed: het vergroten van cultuurparticipatie en het versterken van de sector om deze toekomstbestendig te maken. Daarnaast wordt er waar nodig aandacht besteed aan ontbrekende functies.

MRA-magneten

MRA-magneten zijn instellingen die kenmerkend zijn voor de deelregio en daarnaast de potentie hebben om van bovenregionale betekenis te zijn. Zij hebben een aantrekkelijk aanbod of een relevante functie voor de hele MRA of kunnen zich als zodanig ontwikkelen. De genoemde instellingen zijn voorbeelden, waarbij er deels ook sprake kan zijn van een landelijke of zelfs internationale betekenis. Door welke overheid deze instellingen worden gefinancierd, is van ondergeschikt belang, het gaat om de rol die ze spelen voor makers en publiek. In Amsterdam zijn geen MRA-magneten benoemd, het cultuuraanbod in zijn geheel is een MRA-magneet op zich.

Kansrijk binnen de MRA

Onder het kopje Kansrijk binnen de MRA worden de volgende gezamenlijke onderwerpen geïdentificeerd die terugkomen in de gezamenlijke Strategische agenda (hoofdstuk 7):

- Samenwerking
- Toegankelijkheid
- Cultuur aan de basis
- Ruimte
- Erfgoed

Bij de deelregioprofielen staan alleen de onderwerpen vermeld waarbij er in de betreffende deelregio een onderscheidende vraag of kans is signaleerd. Het idee van MRA-brede marketing komt bijvoorbeeld niet bij alle deelregio's terug omdat dit breed is onderschreven en onderdeel van de Strategische agenda vormt.

6.1 Flevoland

Land van nieuwe kansen

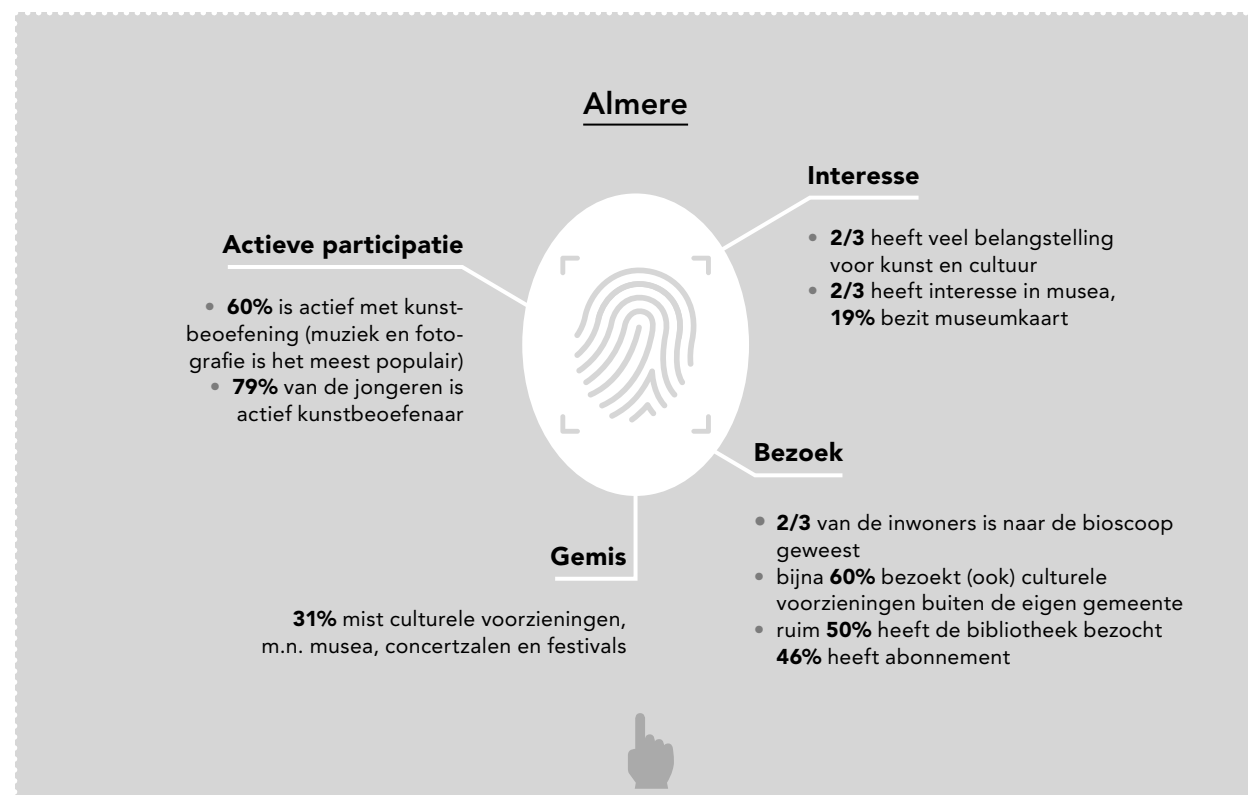
Flevoland is uniek in de wereld. Deze geheel op het water veroverde provincie vertelt het ultieme verhaal van maakbaarheid. De deelregio Flevoland-Almere/Lelystad heeft een nadrukkelijk ontworpen landschap en een piepjonge architectuur. De uitgestrekte polders bieden volop rust en ruimte voor recreatie, sport én verrassende kunst, cultuur en erfgoed. Met een jonge bevolking, nieuwe steden en een economie gericht op grootschalige landbouw en innovatieve industrie biedt Flevoland een zee aan mogelijkheden.

Zelf doen en smart farming

Het verleden – van het prehistorische landschap tot en met de resten van de zeevaart op de Zuiderzee – ligt in Flevoland afgedekt onder een dikke laag klei. Alleen op Urk, op UNESCO Werelderfgoed Schokland en het Rivierduingebied is de geschiedenis van vóór de ontginning zichtbaar. Bij gebrek aan een rijke traditie en een herkenbare historie is Flevoland bij uitstek een plek voor mensen met dromen en ambities voor de toekomst. De regio biedt volop ruimte om een eigen verhaal te creëren. Goed voorbeeld is de doe-het-zelf-gebiedsontwikkeling in Oosterveld. In dit gebied bouwen kavelkopers niet alleen een huis, maar realiseren ze ook zelf de wegen, het groen, het water en de openbare ruimte.

De regio is aantrekkelijk voor innovatieve en creatieve ondernemers. De ondernemerscultuur van Flevoland kenmerkt zich door een pioniersmentaliteit. Het resultaat is een mix van nieuwe bedrijvigheid, mede gedreven door de digitale revolutie, en divers mkb en landbouw, waarin ook tal van innovaties plaatsvinden. Ook de culturele infrastructuur is nog jong. Deze

Land Art Live 2014: Predictions, performance van Zhana Ivanova, bij het Observatorium van Robert Morris in Lelystad

BRON: CULTUURONDERZOEK METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2015

positie biedt kansen voor de provincie om zich als uitdager te manifesteren. Flevoland is dé plek waar de toekomst van de metropoolregio vorm krijgt, met een goede fysieke infrastructuur en een duurzame economie, met volop kansen voor experiment, talentontwikkeling en educatie. In 2022 zet Almere/Flevoland zich internationaal in de spotlights met de Floriade.

Meer voor Flevonatives

Flevoland noemt zich de groenblauwe provincie. Maar waar tussen nieuwe natuur en het bedwongen water bevindt zich de cultuur? Er is (nog) geen sprake van een rijk verenigingsleven. Cultuurparticipatie aan de basis moet opgebouwd worden vanuit cultuureducatie. Voor wat betreft de podiumkunsten is het productieklimaat aan de karige kant. Ook hebben kunst en cultuur vooralsnog geen groot aandeel in de economie van de deelregio. Het overheersende beeld is dat cultuur minder aansluit bij de leefstijlen van de bevolking. Vooralsnog blijft het investeringsniveau in kunst en cultuur achter bij andere regio's. De financiële reikwijdte van de overheden is hierbij een van de beperkende factoren.

Ondanks deze beperkingen ziet de sector een rol voor cultuur weggelegd op het vlak van identiteitsvorming van de provincie en de bevolking. Hierbij staat de jonge, in Flevoland geboren bevolking, de 'Flevonatives', centraal. Door in hun culturele vorming en ontplooiing te investeren en door hen de ruimte te geven nieuwe cultuurvormen te ontwikkelen draagt de overheid bij aan het ontstaan van een betekenisvol, waardevol cultuurlandschap. Ook zijn kunst en cultuur essentieel voor het vestigingsklimaat in en de economische ontwikkeling van Flevoland. Kunstenaars kunnen én willen een bijdrage leveren aan de leefbaarheid van nieuwe wijken en de woonbeleving vergroten.

Demografie

De bevolking van Almere neemt toe van ruim 204.000 in 2018 tot ruim 248.500 in 2030, waarbij het aandeel 55-plussers toeneemt van 25% in 2018 naar 29% in 2030.

Op 1 januari 2016 had Lelystad 76.815 inwoners. In 2032 zijn dat er naar verwachting meer dan 82.000. De groep 65-plussers neemt toe van 16% in 2016 naar ongeveer 22% in 2032. De jongste

groep inwoners (0 t/m 19 jaar) neemt de komende 15 jaar blijvend licht af.

In Flevoland wonen relatief meer middelbaar opgeleiden en veel jonge mensen en gezinnen met kinderen en dus ook relatief veel jongeren. In Lelystad en Almere heeft een groot percentage van de bevolking een inkomen onder modaal. Het opleidingsniveau is er lager dan gemiddeld. De middenklasse is minder sterk vertegenwoordigd dan in de rest van het land.

Culturaanbod en -bezoek

Het aanbod concentreert zich in Almere en Lelystad. Beide hebben goede voorzieningen voor de presentatie van podiumkunsten. In Lelystad combineert theater Agora amusement met verdieping, in zowel commercieel als gesubsidieerd aanbod, en heeft poppodium Corneel zowel een lokale als een regionale functie. In Almere fungeert Kunstlinie Almere Flevoland (KAF) als breed portaal voor culturele activiteiten.

Flevoland heeft geen BIS-instellingen, maar wordt op het gebied van jeugdtheater (BonteHond) als toonaangevend gezien. De Nieuwe Bibliotheek Almere onderscheidt zich met een vooruitstrevend winkelconcept en biedt op grote schaal studeerfaciliteiten voor de hbo-opleidingen van Windesheim.

Makers zijn gemotiveerd om het verhaal van de provincie vorm te geven en uit te dragen. Voorbeelden zijn educatieve en cultureel-maatschappelijke programma's als De Culturele Haven. Ook Batavialand is een exponent van een identiteitsvormende en -onderzoekende cultuurinstelling,

met aandacht voor de ontstaansgeschiedenis van de nieuwe polders en de bodemschatten die de drooglegging opleverde.

Flevolandse afkomstigen zijn uit Amsterdam, zijn voor cultuurbezoek deels nog steeds georiënteerd op de hoofdstad. De jongere generatie is meer geneigd om cultuur in de eigen omgeving te beleven. De sector pleit er dan ook voor om de nieuwe generatie meer te bedienen en zelf aan zet te laten. De ervaring is dat dit leidt tot grotere bezoekersaantallen en meer participatie. Het devies is dus een vraaggerichte cultuurparticipatie, waarbij een sterke cultuureducatie en ruimte voor talentontwikkeling randvoorwaarden zijn.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

Op initiatief van Almere en de provincie werken de regionale overheden en de culturele sector gezamenlijk aan een visie op de culturele ontwikkeling van heel Flevoland. De sector geeft aan behoefte te hebben aan een stevige politieke ambitie, meer ambtelijke ondersteuning en extra middelen om ambities te realiseren.

Een stevige culturele infrastructuur is noodzakelijk om Flevoland en de actuele groeipoging aantrekkelijk te maken en te houden, voor zowel de inwoners als de bezoekers. De provincie Flevoland zet samen met de gemeenten de komende jaren in op de groei en versterking van de culturele infrastructuur in de regio. Daarbij ligt de focus op drie thematische lijnen: Het Verhaal van Flevoland, Cultuur voor Iedereen en Flevoland CultuurLab.

Sterke punten	Uitdagingen	Kansen
Lef/Ambitie Land en water Innovatie/Jong/Experiment Ruimte	Toegankelijkheid Bereikbaarheid Kleinschaligheid Match publiek/aanbod	Kennisdeling en uitwisseling Infrastructuur en kwaliteit Aanbod en publieksbereik Promotie/marketing

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

MRA-magneten

De meest voor de hand liggende MRA-magneten in Flevoland zijn theatergroep Vis à Vis, Batavialand, de bijzondere architectuur van Almere en de collectie landschapskunst verspreid over de provincie. Deze Land Art maakt het verhaal van Flevoland beleefbaar en sluit bovendien goed aan bij de recreatieve kenmerken van de provincie. De MRA-magneten trekken veel kunstliefhebbers en avontuurlijk ingestelde cultuurbezoekers uit de andere deelregio's van de MRA.

Net als in andere deelregio's is water een culturele kracht. Op de spektakelvoorstelling 'Zilte zee, zoete dromen' in het kader van 100 jaar Zuiderzeewet kwamen duizenden mensen af (juni 2018). Onder begeleiding van professionals deden honderden Lelystedelingen mee als danser, zanger, acteur of vrijwilliger achter de schermen. De Floriade 2022 biedt kansen om dit soort potentiële MRA-magneten te versterken en te verduurzamen.

Relatie tot andere deelregio's

Binnen de deelregio zijn de gemeenten Lelystad en Almere betrokken bij de MRA. In het kader van het MRA-programma Mobiliteit en Ruimte hebben de overheden zich de opgave gesteld om de karakteristieke kenmerken te koesteren. Het landschap vertelt het verhaal van de wordingsgeschiedenis van Flevoland. De infrastructuur wordt als beleefbare cultuurwaarde en daarmee als erfgoed in wording aangemerkt.

Almere is de zevende stad van Nederland en de tweede stad van de metropoolregio. Almere heeft een compacte culturele infrastructuur en het potentieel om zich verder te ontwikkelen. De gemeente Almere voert op cultureel gebied complementair beleid: aanvullend op wat er in Amsterdam is. Het zuidelijk deel van Flevoland ligt centraal in het land en heeft daarmee veel potentie voor de langere termijn, vooropgesteld dat het gebied nog beter ontsloten wordt.

Kansrijk binnen de MRA

Flevoland onderschrijft de ambitie om meer kennis te delen en marketing MRA-breed te organiseren. Voor een betere bereikbaarheid van culturele instellingen ligt afstemming met de platforms Mobiliteit en Ruimte voor de hand. De sector pleit voor een goede ketenaanpak van talentontwikkeling op MRA-niveau. Andere deelregio's kunnen hun voordeel doen met de ervaringen van Flevolandse instellingen in het bereiken en boeien van een publiek waarvoor cultuurparticipatie nog geen hoge prioriteit heeft. Ook op het gebied van hedendaagse architectuur kan Flevoland een voortrekkersrol vervullen.

Samenwerking

Om de sector in Flevoland toekomstbestendig te maken is een aantrekkelijker vestigingsklimaat nodig voor spraakmakende makers en vooraanstaande docenten. Dit vergt een gezamenlijke inspanning van regionale en lokale bestuurders, instellingen en het Rijk. Ook is het zaak te denken in langetermijnprojecten en allianties te sluiten met domeinen als technologie, zorg, wetenschap en landbouw, met het bedrijfsleven, universiteiten en kunstopleidingen.

Cultuur aan de basis

Flevoland is koploper op het gebied van cultuureducatie. De centra voor cultuureducatie Collage in Almere en Kubus in Lelystad bereiken met hun aanbod 99% van het primair onderwijs. Het provinciale expertisecentrum Fleck ontwikkelt vernieuwende concepten, onder andere voor het vmbo. Om jongeren met talent en ambitie meer ontwikkelingskansen te bieden is het nodig om een culturele infrastructuur te ontwikkelen voor creatieve opleidingen. Ook samenwerking met kunstvakopleidingen binnen de MRA is gewenst.

Ruimte

Flevoland wil zich manifesteren als levend lab voor technologie, digitalisering en cultuur, met een actieve deelname van inwoners, bedrijfsleven en cultuurmakelaars. De sector claimt daarbij ruimte voor jonge makers met Flevolandse roots. Voorwaarden zijn betaalbare broedplaatsen, een infrastructuur voor talentontwikkeling en financiële ondersteuning. Een bovenregionaal MRA-broedplaatsenbeleid kan ervoor zorgen dat de deelregio's zich effectief van elkaar onderscheiden.

Erfgoed

Zowel met het 'oude' erfgoed Schokland, het werkeiland Lelystad-haven en het rijke bodemarchief als via nieuw erfgoed als de Land Art levert de deelregio een bijdrage aan het grotere verhaal van de MRA, met een prominente rol voor de relatie van de mens met het water.

6.2 Gooi en Vechtstreek

Groen, creatief en monumentaal

Als bakermat van de Nederlandse massamedia is Gooi en Vechtstreek de verhalenverteller onder de deelregio's. De rijke geschiedenis en de dynamiek van vandaag geven daar alle aanleiding toe. Tot 1874 was de regio vooral over het water of met paard en wagen te bereiken. Met de komst van de trein en de stoomtram werden de Gooise boerendorpen ontsloten en toegankelijk voor stedelijke bezoekers. Veel vernieuwende kunstenaars vestigden zich hier. Hilversum bracht het Gooi wereldfaam als centrum voor radio en televisie.

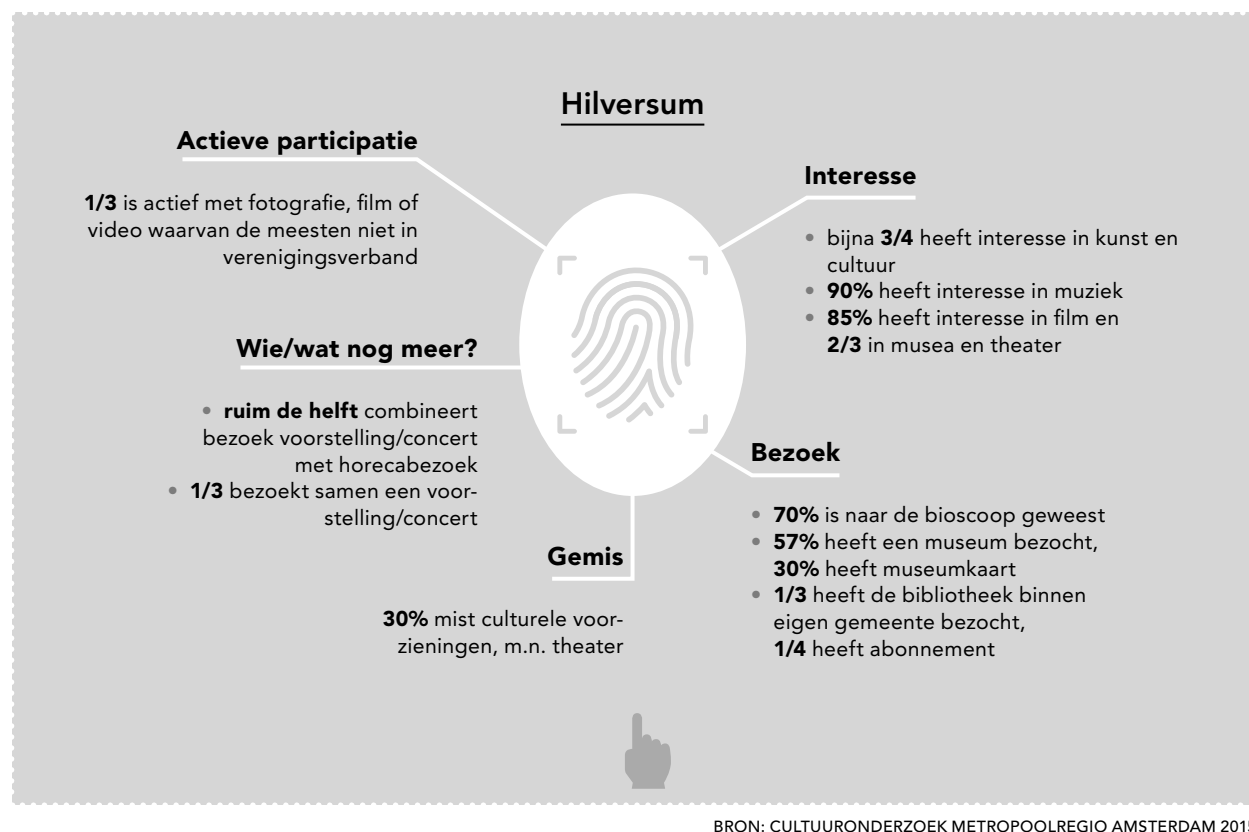
Werkers en weelde

Gooi en Vechtstreek presenteert zich als de ideale combinatie van wonen, werken en welzijn. In deze ondernemende regio staat een hoge kwaliteit van leven en zorg centraal. Het gebied kenmerkt zich als een groenblauwe oase met een innovatief ondernemersklimaat in een monumentale omgeving. Het is een aantrekkelijk vestigingsgebied met een hoog voorzieningenniveau. In het oog springende kenmerken zijn de kwaliteit van horeca en verblijfsaccommodaties en de vele toeristisch-recreatieve mogelijkheden in een landschap van plassen, heide en zandgronden, de buitenplaatsen (aan de Vecht), de forten en de kunstenaarsdorpen.

Tuin van Amsterdam

Gooi en Vechtstreek presenteert zich als 'Tuin van Amsterdam'. Het roemrijke verleden wordt gekoesterd en gevierd. Tegelijkertijd is er een ambitie om te blijven innoveren om ook in de toekomst van betekenis te zijn.

Festival Wonderfeel 2016, 's-Graveland

Het culturele aanbod is uiterst divers: van historische landgoederen en forten tot de nieuwste ontwikkelingen op het Mediapark. De regio heeft een hoge dichtheid aan monumenten en beschermde gezichten. De hoge concentratie erfgoed is een belangrijke drager van de identiteit. Ook zijn er architectonische iconen, zoals landgoed Zonnestraat en de Dudokarchitectuur. De hedendaagse kunst is vaak verbonden met het landschap, het erfgoed, de cultuurhistorie, de architectuur en de archeologie. Beeldende kunst is op diverse locaties te zien, zoals bij Singer Laren. Het Metropole Orkest, het Filharmonisch Orkest en het Groot Omroepkoor waarborg waarborgen een breed muzikaal repertoire.

De regio heeft vijf gebieden aangewezen met elk een eigen karakteristiek als uitgangspunt voor samenwerking tussen dorpen en steden en de culturele propositie richting bewoners en bezoekers.

- **Fortenland** bestaat uit de verdedigingslinie inclusief vestingsteden, Muiderslot en eiland Pampus. De verdedigingswerken zijn onderdeel van de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie.
- **De Kustlijn en havens.** De dorpen gelegen aan de voormalige Zuiderzee hebben zich ontwikkeld van visserijlocaties tot toeristi-

sche en recreatieve pleisterplaatsen met een cultuurhistorisch karakter.

- De **Kunstdorpen** waren een broedplaats voor vernieuwing. Tegenwoordig bieden ze ruimte aan (lokale) makers, in een verscheidenheid aan musea, ateliers en winkels. De dorpen zijn omringd door heide, bos en velden.
- Hilversum heeft een bijzondere status als **Mediastad**, met het toonaangevende Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Muziek, groen en architectuur geven de stad extra cultuurhistorische waarde.
- In **Buitenplaatsen en Plassengebied** staan de landgoederen en buitenplaatsen tussen het veen en de heide centraal. Vakmanschap en beeldende kunst zijn sterke kenmerken.

Demografie

De bevolking van Gooi en Vechtstreek groeit van 245.000 in 2012 naar 255.000 in 2040. De verwachting is dat in bijna alle gemeenten het inwonersaantal licht groeit.

Het aandeel 20- tot 65-jarigen neemt af van 58% tot 50% in de periode 2012-2040. Het aandeel 65 jaar of ouder neemt toe van 19% tot 28%. Deze

verwachte vergrijzing heeft gevolgen voor het aantal potentiële bezoekers van de verschillende culturele voorzieningen. Het totaal aantal verwachte bezoeken neemt tot 2040 met bijna 9% toe. De bezoekerstoename zit vooral in de oudere leeftijdsgroepen.

Culturaanbod en -bezoek

Gooi en Vechtstreek heeft ongeveer evenveel culturele voorzieningen per inwoner als gemiddeld in Noord-Holland (exclusief Amsterdam). De regio heeft minder theaters en minder centra voor de kunsten (met een breed aanbod aan cursussen), maar veel meer archieven en bibliotheken dan gemiddeld per inwoner in Noord-Holland (exclusief Amsterdam).

In Gooi en Vechtstreek trekken bibliotheken, centra voor de kunsten, theaters en festivals in absolute aantallen de meeste bezoekers. Musea en poppodia hebben een redelijk aandeel in de bezoekersaantallen, het aandeel van filmhuizen en archieven in de bezoekersaantallen is zeer beperkt.

Gooi en Vechtstreek heeft een relatief groot aanbod van erfgoed, archieven en bibliotheken die gezamenlijk de historische schatten van de regio beheren en het verhaal van de regio vertellen. Ook filmhuizen en concertzalen zijn goed beschikbaar.

In 2015 brachten ruim 1,3 miljoen personen een bezoek aan een van de 32 (bovenregionale) culturele instellingen in Gooi en Vechtstreek. Dit is gemiddeld circa 115.000 bezoekers per maand. Het best bezocht zijn het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, het Muiderslot en Singer Laren.

Per jaar verblijven er circa 50.000 Nederlandse toeristen in de regio. De meeste Nederlandse bezoekers komen voor een culturele voorstelling of museumbezoek (53%). Veel bezoekers combineren cultuur met horeca. Van de individuele Nederlandse bezoekers komt 70% uit Gooi en Vechtstreek en 30% uit een gemeente elders in Nederland. Nederlandse bezoekers zijn gemiddeld ouder dan internationale bezoekers (resp. 51 jaar en 42 jaar).

De helft van de internationale bezoekers overnacht in Amsterdam en valt in de categorie 'Amsterdam Bezoeken, Holland Zien'. Deze bezoekersgroep is binnen de metropoolregio een relatief jong publiek.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

De zeven gemeenten in Gooi en Vechtstreek werken samen in het deelprogramma Cultuur & Erfgoed, Recreatie & Toerisme. Het cultuur- en erfgoedprogramma richt zich op:

- 1 verbetering van samenwerking in en tussen de culturele instellingen;
- 2 verbetering van samenwerking in cultuureducatie en cultuurparticipatie, zowel binnen als buiten het onderwijs;
- 3 cultuurmarketing vanuit gezamenlijke doelen ten behoeve van cultuurparticipatie.

Deze doelen worden uitgewerkt in een zogeheten regionaal Kwaliteitsbeeld Cultuur & Erfgoed, dat erop gericht is om programma's en projecten in de regio te realiseren. Hierbij houden de deelnemende gemeenten rekening met lokale en regionale belangen. De hierboven aangehaalde vijf gebieden zijn onderdeel van het Kwaliteitsbeeld.

De kunst-, cultuur- en erfgoedsector werkt sinds enige jaren aan een strategie om zich te versterken. Die is enerzijds gericht op de organisatorische kant (zoals kennisdeling en collectiebeheer) en anderzijds op gezamenlijke programmering (zoals de organisatie van het Erfgoedfestival).

MRA-magneten

Het Mediapark is een MRA-magneet en wordt ingezet als innovatieve experimenteerruimte en archief. Singer Laren bereikt met sterke culturele programmering een groot bovenregionaal publiek en een groot aantal bezoekers uit binnen- en buitenland.

Potentiële MRA-magneten zijn het Erfgoedfestival, Fotofestival Naarden, de Dutch Media Week en Wonderfeel, een driedaags buitenfestival met klassieke muziek.

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Erfgoed en natuur Diversiteit (veelzijdig) Ligging Oude en nieuwe media	Bereikbaarheid met het openbaar vervoer Diversiteit (monocultuur) Versnippering (weinig structurele samenwerking) Zichtbaarheid	Bereikbaarheid vergroten Kennissuitwisseling Afstemming programma Marketing en promotie

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

Relatie tot andere deelregio's

De deelregio richt zich op kwaliteitstoerisme, met een divers cultuuraanbod in combinatie met natuur en een nog steviger aanbod van winkels en horeca. Er is animo om strategische allianties aan te gaan met grote voorzieningen in Amsterdam. De nadruk ligt op de eigen kwaliteiten en het belang van de eigen inwoners. Op ambtelijk en bestuurlijk niveau is er een sterk bewustzijn van het belang van samenwerking en afstemming met andere deelregio's.

Kansrijk binnen de MRA

Op thema's zien sector en bestuurders mogelijkheden om binnen de MRA meer samen te werken. Recentelijk is een samenwerking tussen een aantal culturele instellingen van start gegaan onder de noemer Mondriaan werkgroep. Het (vooralsnog) ontbreken van structurele samenwerking binnen de sector hoeft voor instellingen geen belemmering te vormen om op een bovenregionaal niveau samenwerking te zoeken. Dit kan juist de samenwerking op regionaal of lokaal niveau een impuls geven. Door kennisdeling met strategische partners en onderwijsinstellingen binnen de MRA kunnen de cultuur- en de media-sector in de regio zich versterken.

Om meer inwoners in de culturele weelde te laten delen is een strategische aanpak nodig. Een actueel voorbeeld is de samenwerking van Pampus met de Stadspas van Amsterdam, waardoor een ander type bezoeker de mogelijkheid krijgt voor een bezoek. Een MRA-pas kan kunst en erfgoed mogelijk bereikbaar maken voor doelgroepen die anders niet komen.

Samenwerking

De sector pleit voor meer samenwerking tussen grote en kleine instellingen. 'Groot' heeft de capaciteit om kennis te delen, 'klein' de flexibiliteit om snel te schakelen. De MRA kan van betekenis zijn door op thema of discipline kennisdeling te faciliteren.

Het herhaalbezoek aan de regio neemt toe. Dit biedt kansen om ander aanbod te laten zien dan de vaste collectie. Bij het presenteren van goed aanbod horen ook een goede bereikbaarheid (vervoer) en goede netwerken, bijvoorbeeld via bibliotheek en muziekschool. Hier is een rol voor de MRA weggelegd.

Culturaanbieders en toeristisch-recreatieve ondernemers kunnen in overleg inzetten op productontwikkeling die aansluit bij de kwaliteitsplekken. Dit levert voordeel op voor zowel de inwoners als de (toeristische) bezoekers.

Toegankelijkheid

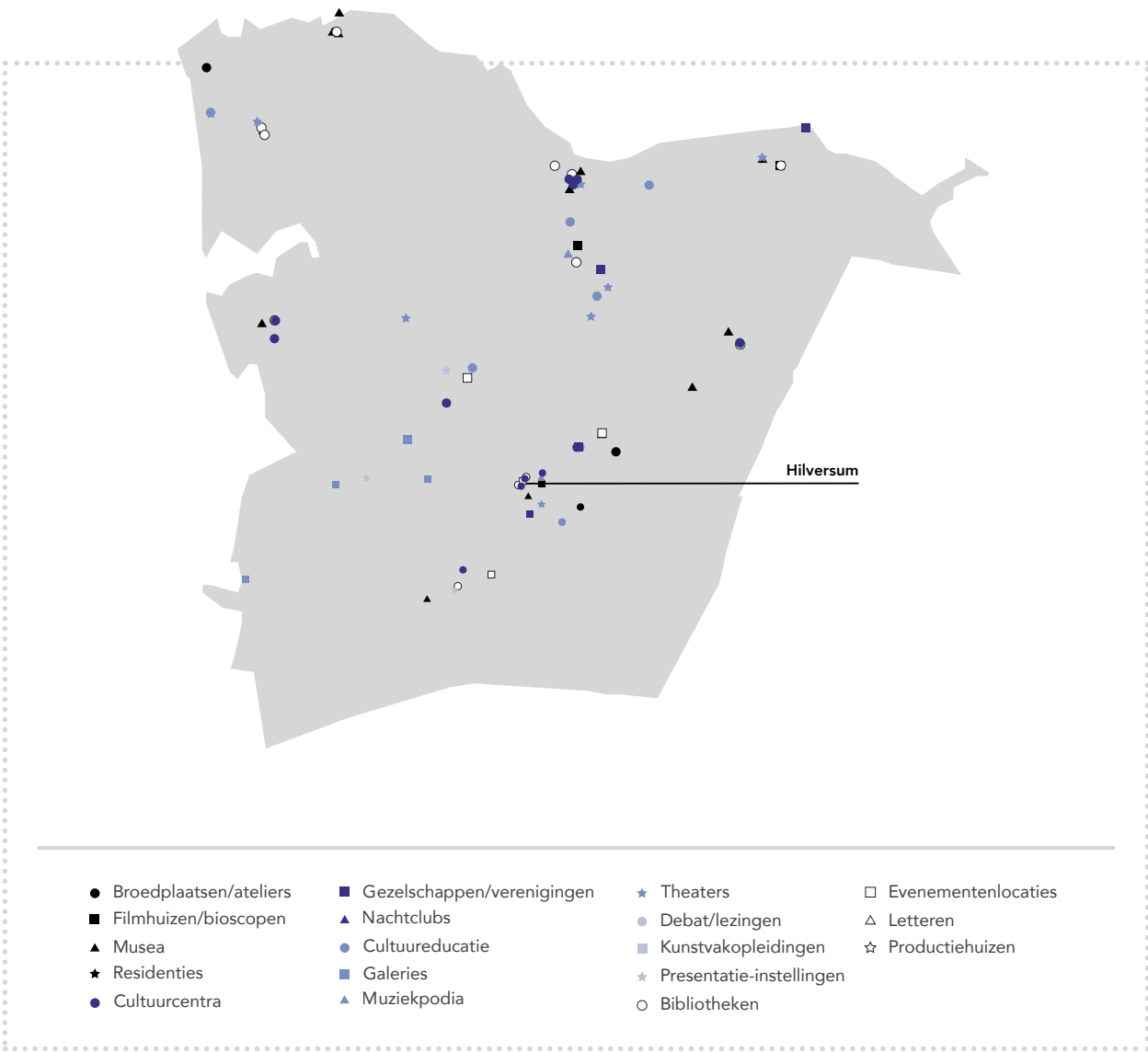
Zichtbaarheid is meer dan een kwestie van adverteren. Gooi en Vechtstreek wil innovatieve manieren van bezoekersbegeleiding verkennen, zoals de inzet van ambassadeurs en gidsen. MRA-breed kan er met nieuwe inzichten op het vakgebied van wayfinding worden gewerkt.

Voor de bereikbaarheid van cultuur of erfgoed in de kleine kernen kan bovenregionaal beleid van grote betekenis zijn. Hierbij is het interessant om te onderzoeken hoe de mogelijkheden van (elektrisch) fietsen of vaarverbindingen kunnen worden benut.

Cultuur aan de basis

Hilversum, dat steeds meer concurrentie van Amsterdam als mediastad ondervindt, kan vanuit de traditionele kracht een innovatieslag maken. Aan pas afgestudeerde makers uit de MRA kunnen in Hilversum meer kansen worden geboden om zich verder te ontwikkelen onder begeleiding van doorgewinterde professionals. Dit betekent een ontwikkeling van Mediapark naar Mediacampus, in samenwerking met kennisinstellingen als het Media ROC Amsterdam.

Daarnaast onderzoeken de samenwerkende musea de mogelijkheid om in afstemming met de museale opleidingen ervaringsplekken te creëren voor jonge erfgoedprofessionals. Hiermee draagt Gooi en Vechtstreek bij aan de verdere professionalisering van de erfgoedsector. De creatieve industrie en de kunstsector kunnen een impuls krijgen door meer ruimtes beschikbaar te maken voor start-ups en jonge makers. Hierbij zijn de onderscheidende waarden van de diverse deelregio's leidend voor een MRA-breed broedplaatsenbeleid. Ook kunnen instellingen in MRA-verband programma's voor jong talent ontwikkelen, zoals het Dudokfestival dat sinds 2013 bezoekers in een erfgoedroute kennis laat maken met jonge theatermakers (vooral uit Amsterdam).

6.3 Amstelland-Meerlanden

Metropool mainport

Waar ooit het water van het Haarlemmermeer het zonlicht weerspiegelde, ligt nu een gebied dat de Metropoolregio Amsterdam verbindt met de hele wereld. Amstelveen, aan de noord-oostelijke rand, was in de 17^e en 18^e eeuw al een populaire uitwijkplaats voor Amsterdammers. Na de drooglegging in de 18^e en de 19^e eeuw kwam het hele gebied tot bloei. Aan het begin van de 21^e eeuw combineert Amstelland-Meerlanden een landelijke traagheid schijnbaar achteloos met een ondernemende dynamiek. Ook het culturele leven schakelt tussen traditie en toekomst.

Grid en hub

Op de satellietfoto van de regio Amstelland-Meerlanden vallen de rechte lijnen van de Haarlemmermeerpolder op, doorkruist door de diagonale lijnen van de Geniedijk (Stelling van Amsterdam) en van de landingsbanen van Schiphol. De oude polder doet haast aan als een voorstudie voor Flevoland: veel landbouwgrond, rechthoekige kavels, een strak ingekaderd stedelijk gebied.

Tussen Amstelveen en Hoofddorp vind je alles: van grote boerderijen tot internationale bedrijven, van Greenport Aalsmeer tot een diverse diensteneconomie. Midden in de regio vormt Schiphol de 'hub' voor reizigers en goederen van en naar de hele wereld. Hiermee is Amstelland-Meerlanden een magneet voor ondernemende, tot innovatie gedreven mensen. Zij leveren een bijdrage in de dienstensector, de logistiek, de luchtvaart en de industrie.

Kinderen dansen rond een sculptuur van Karel Appel voor het Cobra Museum, Amstelveen

Amstelveen

Haarlemmermeer

BRON: CULTUURONDERZOEK METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2015

Motor van groei

Amstelland-Meerlanden is een gewilde regio om te wonen. Amstelveen en Haarlemmermeer zijn aantrekkelijke woongemeenten. Amstelveen scoort al jaren hoog in de woonaantrekkelijkheids-index van de Atlas voor gemeenten. In 2018 groeit de economie met ruim 4 procent. Dit is meer dan in de rest van het land. Sociaal-economisch staat de regio al jaren aan de top in Nederland. De werkloosheid is laag, er zijn veel lokale starters.

Demografie

De bevolking van Amstelland-Meerlanden groeit aanzienlijk: van 324.000 in 2012 naar 386.000 in 2040. De verwachting is dat de groei zich in alle gemeenten voordoet, maar vooral in Haarlemmermeer, waar een grote bouwopgave is. De verwachte bevolkingsgroei in deze regio en de vergrijzing hebben gevolgen voor het aantal potentiële bezoekers van de verschillende culturele voorzieningen.

Het totaal aantal verwachte bezoeken neemt naar verwachting met 17% toe. De bezoekerstoename zit vooral in de oudere leeftijdsgroepen.

Jaarlijks verblijven er circa 600.000 toeristen in de regio.

Cultuuraanbod en -bezoek

In Amstelland-Meerlanden hebben Amstelveen en Hoofddorp de meeste bovenlokale culturele voorzieningen. De inwoners van omliggende gemeenten maken gebruik van het aanbod in Amstelveen en Hoofddorp.

In Amstelveen is het aanbod van cultuur geconcentreerd in het Stadshart. De heemparken, de Amsteloevers en het Amsterdamse Bos zijn voorbeelden van landschappelijk erfgoed met een actuele recreatieve functie en een cultuurhistorisch karakter. Hoofddorp kent een klassieke culturele basisinfrastructuur, van bibliotheek tot schouwburg. Veel instellingen in de culturele sector zijn

relatief jong. Aan de rand van Haarlemmermeer zijn museale en erfgoedinstellingen gevestigd.

In deelregio Amstelland-Meerlanden trekken centra voor de kunsten, theaters en festivals in absolute aantallen de meeste bezoekers. Deze culturele voorzieningen hebben een goed bereik onder de inwoners, maar trekken ook bezoekers uit binnen- en buitenland. Musea en poppodia hebben ook een aanzienlijk aandeel in de bezoekersaantallen. De poppodia programmeren voor een divers publiek: boeren én stedelingen, jong én oud.

Daarnaast zijn er kansen om jongeren en nieuwe inwoners (expats) kennis te laten maken met de cultuur van de regio. In Amstelveen wonen en werken veel kenniswerkers afkomstig uit het buitenland. Culturele instellingen spelen hierop in met Engelstalig (of 'language no problem') aanbod.

Het grootste culturele evenement in de regio is Mysteryland, het dance-event dat jaarlijks 100.000 bezoekers trekt op het voormalige Floriadeterrein in Vijfhuizen.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

De gemeente Haarlemmermeer heeft het cultuurbeleid in 2017 geactualiseerd. Hierin wordt de MRA expliciet genoemd als platform voor de samenwerking op het punt van de leegstand van oude bedrijventerreinen en de toenemende druk van bezoekers en recreanten op Amsterdam, die om spreiding over de regio vraagt. Verder is er in samenwerking met Bureau Broedplaatsen Amsterdam, Stadsherstel en de provincie Noord-Holland een nieuwe broedplaats gerealiseerd.

In Haarlemmermeer zijn de belangrijkste culturele instellingen gefuseerd in Het Cultuurgebouw. Er is intensieve samenwerking op het gebied van cultuureducatie, evenementen, amateurkunst en activiteiten op het gebied van het sociale domein.

De gemeente Amstelveen noemt in de Cultuuragenda 2016-2020 de bovenregionale samenwerking als speerpunt om kansen te kunnen benutten voor de professionele instellingen in de regio. Het

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Faciliteiten Diversiteit Mogelijkheden Ondernemende houding	Bereikbaarheid Versnippering Zichtbaarheid Samenwerking	Talentontwikkeling Kruisbestuiving Marketing & Communicatie Kennis delen

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

ontwikkelen van aanbod voor de internationale populatie is een ander speerpunt. In overleg met Bureau Broedplaatsen Amsterdam wordt onderzocht of een satelliet in Amstelveen mogelijk is in aanvulling op de twee bestaande atelierclusters.

Op verzoek van de gemeente hebben negen professionele culturele instellingen in Amstelveen een Plan voor Samenwerking opgesteld. Er is onderlinge samenwerking op het gebied van educatie, onder meer via de bibliotheken en de muziek-school/volksuniversiteit (Platform C).

MRA-magneten

Het nieuw te bouwen Haarlemmermeermuseum De Cruquius is beslist een potentiële MRA-magneet. Met een gecombineerde presentatie van het verleden en de actualiteit van de waterbeheersing kan dit historisch museum van betekenis zijn voor alle inwoners van de MRA.

PARK21 is een gebiedsontwikkeling aan de westelijke rand van Amstelland-Meerlanden waar ruimte is voor recreatieve en culturele functies met bovenregionale potentie.

Het Cobra Museum wil zich ontwikkelen van niche-museum tot een algemeen museum voor moderne kunst als satelliet van een van de grote Amsterdamse musea.

Relatie tot andere deelregio's

Voor Amstelland-Meerlanden is de nabijheid van Amsterdam zowel een kans als een bedreiging. De wens is om op basis van wederkerigheid samen te werken, zowel bestuurlijk als met potentiële partnerinstellingen. Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed wordt gezien als een kans om dit vorm

te geven. Via strategische agendapunten, zoals kennisdeling of MRA-brede marketing, kan ook het eigen profiel van de deelregio een impuls krijgen. Om de Strategische agenda tot een succes te maken pleit Amstelland-Meerlanden ervoor om een aanjaag- of regiefunctie te beleggen binnen het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed.

Kansrijk binnen de MRA

Instellingen hebben behoefte aan bovenregionale afstemming van programmering om elkaar te versterken. De ambitie om bezoekers uit binnen- en buitenland meer binnen de metropool te spreiden kan deze afstemming een impuls geven. De sector ziet de MRA als potentiële aanjager van samenwerking over de disciplines heen.

Cultuur aan de basis

Cultuureducatie binnen het onderwijs verdient prioriteit. Scholen in Haarlemmermeer kunnen profiteren van de expertise, bemiddeling en het brede aanbod van Pier K (centrum voor kunst en cultuur). Bij cultuureducatie zijn ook de musea en het Centrum voor Actuele Kunst en het Podium voor Architectuur nauw betrokken. Haarlemmermeer is innovatief op het gebied van cultuureducatie, bijvoorbeeld met een combinatie van e-learning en samenspel in muziekonderwijs.

Gezien de economische groei van Amsterdam en de daarmee gepaard gaande prijsstijgingen voor vastgoed binnen de Ring A10, komt er meer ruimte voor 'humus en zaaigoed' in de omringende deelregio's. Als gevolg van de trek van jonge gezinnen de stad uit, ontstaat er meer behoefte aan voorzieningen rondom Amsterdam. Op termijn komt er meer talent uit de deelregio's rond Amsterdam. In MRA-verband is een strategische visie op en aan-

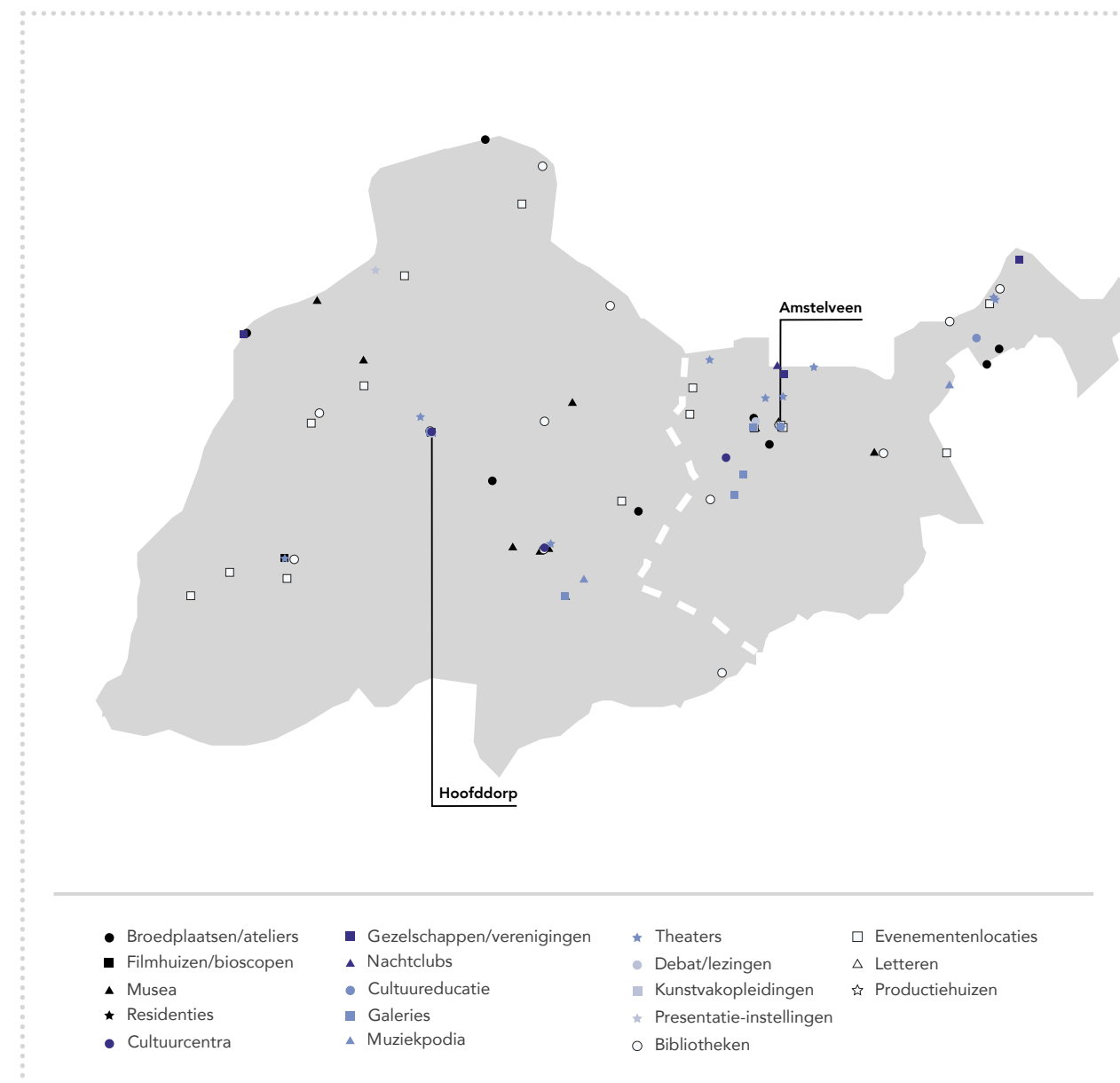
pak van de keten van talentontwikkeling nodig. Poppodium P60 bevordert interregionale kruisbestuiving door regelmatig jonge programmeurs uit andere plaatsen uit te nodigen om te programmeren.

Toegankelijkheid

In de regio manifesteert zich een interessante trend, in een nieuwe vorm van amateurkunst. Een groeiende groep oudere inwoners is actief in rock- en popbandjes of dansgroepen. Zij hebben een

eigen lokaal publiek van trouwe fans en kunnen profiteren van de goede voorzieningen om te repeteren of op te treden. Deze vorm van cultuurparticipatie is echte 'breedtekunst' omdat het mensen van diverse pluimage (sociaal-economische achtergrond, etnische afkomst of opleidingsniveau) bijeenbrengt.

Opwaarderen van de Museumtramlijn tussen Amsterdam-Zuid en Bovenkerk kan als aanvulling op de gangbare OV-verbindingen een cultuurtoeristische betekenis krijgen en bijdragen aan spreiding van het bezoek aan Amsterdam.

6.4 Zuid-Kennemerland

Kwaliteit koesteren

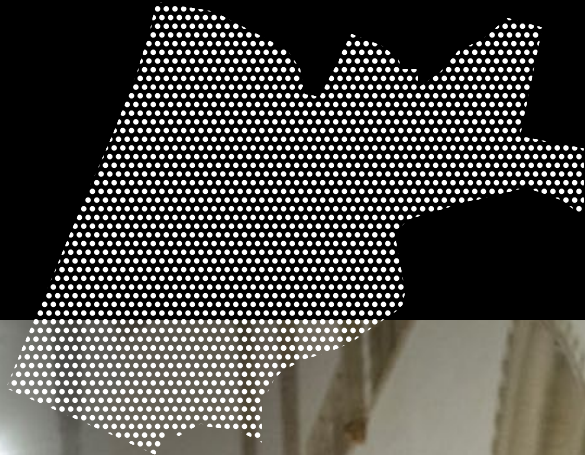
Zuid-Kennemerland kent en koestert een rijke geschiedenis op het gebied van kunst en cultuur. Er is veel aandacht en waardering voor kwaliteit, rust en schoonheid. Ten westen biedt het Nationaal Park met bos en duin alle ruimte voor ontspanning. In de stedelijke strook Heemstede-Haarlem-Bloemendaal is er een hoge concentratie van economische activiteit met een grote diversiteit. Zandvoort trekt in de zomer veel bezoekers uit binnen- en buitenland. In de Tachtigjarige Oorlog vormde Haarlem een toevluchtsoord voor Vlaamse migranten. Tegenwoordig is de stad een favoriete vestigingsplaats voor jonge Amsterdamse gezinnen.

Maatschappelijk midden

Haarlem, de hoofdstad van Noord-Holland en al in de Gouden Eeuw van groot belang, vormt het stedelijk hart van Zuid-Kennemerland. In de 16^e eeuw leverde de migrantenstroom uit Vlaanderen een grote economische en culturele bloei op, onder meer op het gebied van de textielindustrie. In het oude centrum cultiveert Haarlem een bourgondische sfeer, met kwaliteitshoreca, een divers winkelaanbod, en kunst van internationale allure op podia, in musea en in ateliers. In Zandvoort vinden grootschalige evenementen plaats die cultuur en uitgaan combineren voor een breed publiek.

Lange tijd vormden kooplieden en ambachtslieden de dominante groep in de regio, samen met de grootgrondbezitters van de landgoederen in de binnenduinen. Nog steeds is het maatschappelijk midden sterk vertegenwoordigd, zowel in de publieke als in de private sector. De ligging tussen bos, duin en strand, en de nabijheid van Amsterdam en Schiphol maakt het gebied aantrekkelijk als vestigingsplaats. Haarlem en de regio koeste-

Winterparade 2016, St.-Bavokerk, Haarlem

Cultuuraanbod en -bezoek

Zuid-Kennemerland heeft 16% meer voorzieningen dan gemiddeld per inwoner in Noord-Holland (exclusief Amsterdam). De regio heeft minder centra voor de kunsten, bibliotheken en archieven, maar veel meer concertzalen, presentatie-instellingen en theaters dan gemiddeld per inwoner in de rest van Noord-Holland.

Veel aanbod is gericht op het traditionele cultuurpubliek. Jongeren en laagopgeleide 50-plussers met een laag inkomen zijn moeilijker te bereiken dan andere doelgroepen. Door de veelzijdigheid en het grote aantal instellingen zijn er relatief grote verschillen in de schaal en de kwaliteit van het aanbod.

Het culturele aanbod concentreert zich onder meer rond tentoonstellingen, theater, muziek, literaire activiteiten en festivals, zoals de Stripedagen, de Internationale Koorbiënnale en Bevrijdingspop. Het cultuuraanbod heeft op het gebied van musea en erfgoed een internationale aantrekkingskracht. Voor de overige disciplines is het bereik eerder regionaal.

De Haarlemse musea, erfgoed- en presentatie-instellingen trokken in 2017 samen bijna 700.000 bezoekers, zo'n 60.000 meer dan het jaar daarvoor. Bij de Haarlemse podia nam het bezoek wat af (464.345) na het topjaar 2016 met ruim 480.000 bezoekers. Toch kenden de meeste podia een toename in bezoekersaantallen. De Toneelschuur/Filmschuur overschreed in 2017 voor het eerst de grens van 200.000 bezoekers. Het totaal aantal bezoekers van culturele instellingen en evenementen bleef stabiel.

Voor de Grote of St.-Bavokerk, de Kathedrale Basiliek, Molen de Adriaan en het Archeologisch Museum Haarlem trekken buitenlandse bezoekers. Het Frans Hals Museum en Teylers Museum genieten een grote landelijke bekendheid, waardoor circa twee op de drie bezoekers uit andere delen van Nederland komen.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

Alle gemeenten hebben de wens uitgesproken om meer samen te werken op terreinen als kennisdeling, subsidiëring en programmering. Er is voorts nog weinig afstemming met lokale cultuurinstellingen. Haarlem en Bloemendaal hebben een visie op regionale samenwerking. Hierin speelt erfgoed als identiteitsvormende en -dragende culturele factor een belangrijke rol.

De sector signaleert dat de dagelijkse praktijk doorgaans prioriteit heeft boven het investeren in strategische allianties met elkaar en met kennisinstellingen (hogescholen) of het bedrijfsleven. Bij grote evenementen als 'Haarlem viert cultuur' ontstaan kansen om een meer structurele samenwerking aan te gaan. Ook gezamenlijke doelstellingen van de gemeenten op het gebied van cultuur en erfgoed kunnen samenwerking aanjagen, vooropgesteld dat er voldoende bestuurlijk draagvlak en ambtelijke capaciteit is om deze doelen te realiseren. De sector wil vervolgens zelf aan zet zijn om de doelen te vertalen naar een inhoudelijk programma.

Een aantal culturele instellingen werkt al samen binnen de MRA. De Toneelschuur werkt nauw samen met Internationaal Theater Amsterdam. Ook bij de musea is er samenwerking binnen de MRA, in het kader van bruikleenverkeer of bij tentoonstellingen (Frans Hals Museum en Rietveldacademie). Het Dolhuys programmeert op twee locaties in Haarlem en in de Hermitage te Amsterdam.

MRA-magneten

Met het Frans Hals Museum, Teylers Museum en de Stadsschouwburg/Philharmonie beschikt Haarlem over voorzieningen met een bovenregionale aantrekkingskracht voor makers en publiek.

Bij Toneelschuur Producties, het productiehuis van de Toneelschuur, krijgen jonge makers kansen om na hun opleiding een volgende stap te zetten. De voorstellingen van Toneelschuur Producties hebben een landelijk bereik. Met een sterke program-

ren een imago van degelijkheid, herkenbaar aan het Algemeen Beschaafd Nederlands dat er wordt gesproken.

Makersklimaat

Zuid-Kennemerland kenmerkt zich door de rijke cultuurhistorie, ingebed in een aantrekkelijk landelijk gebied. De regio geniet wereldfaam om de schilderkunst en de Hollandse Renaissance in de bouwkunst. Als gevolg van het gunstige makersklimaat hebben zowel de podiumkunsten als de musea een sterke reputatie in binnen- en buitenland.

De sector ziet de eigen regio als een gebied waar veel ruimte is voor talentontwikkeling en waar kunst en cultuur in de luwte floreren. Haarlem is van oudsher een stad waar talent zich vestigde, zoals de schilders in de Gouden Eeuw. Op de Haarlemse podia vinden veel premières plaats van toneel en cabaret. Er is een sterke infrastructuur van faciliteiten en instellingen waar talent zich kan ontwikkelen.

Haarlem heeft bovendien een ervaren podiumkunstenpubliek dat gewend is aan een breed aanbod van hoge kwaliteit. Dit biedt ook ruimte

voor experiment. Het publiek is bovendien solidair met de kunstenaars die het heeft ontdekt. Dit levert continuïteit op die voor kunst en cultuur van wezenlijk belang is. Veel gevestigde namen blijven dan ook in de regio wonen en werken.

Demografie

De bevolking van Zuid-Kennemerland stijgt licht van 222.000 in 2012 naar 229.000 in 2040. De bevolkingsopbouw verschuift. Het aandeel 20- tot 65-jarigen neemt af van 60% tot 53%. Het aandeel 65 jaar of ouder neemt toe van 18% tot 26%. Deze verwachte vergrijzing heeft gevolgen voor het aantal potentiële bezoekers van de verschillende voorzieningen. Het totaal aantal bezoeken neemt naar verwachting met bijna 17% toe. De bezoekerstoename zit vooral in de oudere leeftijdsgroepen en bij kinderen en jongeren.

Per jaar verblijven er ongeveer 175.000 Nederlandse toeristen in de regio.

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Historie/erfgoed Kwaliteit Diversiteit/veelzijdigheid Kleinschaligheid	Samenwerking Zichtbaarheid van het aanbod Versnippering Traditioneel aanbod	Kennis delen Marketing Afstemming programmering Vergroten bezoekersaantallen

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

mering en een eigen karakter behoort Poppodium Patronaat tot de kernpodia van Nederland en is, naast die van Amsterdam, het belangrijkste poppodium in de regio.

Relatie tot andere deelregio’s

Het rijke culturele aanbod maakt dat Zuid-Kennemerland in principe op zichzelf gericht kan zijn. Toch is er een groeiend bewustzijn van het belang om in een groter verband te opereren. Niet voor niets was Haarlem een van de initiatiefnemers van de culturele samenwerking in de MRA. De sterkste relatie is er met Amsterdam, dat Haarlem als een belangrijke tweede bestemming voor een deel van de groeiende (internationale) bezoekersstroom ziet. Een goed voorbeeld van de wijze waarop Zuid-Kennemerland en Amsterdam samenwerken binnen de MRA zijn de festiviteiten rond 100 jaar Schouwburg, 50 jaar Toneelschuur en twee blockbustertentoonstellingen: ‘Leonardo da Vinci’ in het Teylers Museum en ‘Frans Hals en de Modernen’ in het Frans Hals Museum. In de marketing van iAmsterdam wordt hier prominent aandacht aan geschonken.

Kansrijk binnen de MRA

Bij de gemeenten is er behoefte aan netwerk-bijeenkomsten met andere (MRA-)gemeenten om ervaringen en voorbeelden van geslaagde samenwerking uit te wisselen. Ook is er behoefte aan een MRA-database met onderzoeken en informatie. Op het punt van culturele diversiteit heeft Zuid-Kennemerland behoefte aan expertise uit deelregio’s waar meer ervaring is met het bereiken en betrekken van inwoners en publiek met uiteenlopende culturele achtergronden. Door meer context en randprogrammering te bieden kan er een nieuw en breder publiek worden aangesproken.

Samenwerking

Zuid-Kennemerland merkt het belang op van een strategische samenwerking van bovenregionale (thematische) programmering. Een kunstbiënnale van moderne kunst langs het Noordzeekanaal is een voorbeeld van zo’n initiatief. Om dergelijke initiatieven succesvol te kunnen verduurzamen is het nodig om al in de ontwikkelingsfase in plannen van vijf tot tien jaar te denken. Dit maakt het ook mogelijk om strategisch af te stemmen met de andere MRA-programma’s. MRA-archieven kunnen samenwerken om materiaal voor cultuurproductie, -onderzoek en -promotie te ontsluiten. Het Noord-Hollands Archief beschikt over een grote collectie digitale cultuurdata.

Toegankelijkheid

Het MRA-breed introduceren van een initiatief als de Amsterdam City Card kan zowel spreiding van bezoekers als een betere afstemming of uitwisseling van programmering stimuleren. Het benutten van bestaande kaarten voor marketing en promotie is een kans.

Een MRA-pas die recht geeft op gratis toegang en eventueel gratis vervoer, kan cultuurparticipatie bevorderen onder inwoners met een laag inkomen. Ook kan regionaal worden samengewerkt aan een programma om ouderen meer kwaliteit van leven te bieden door cultureel actief te zijn.

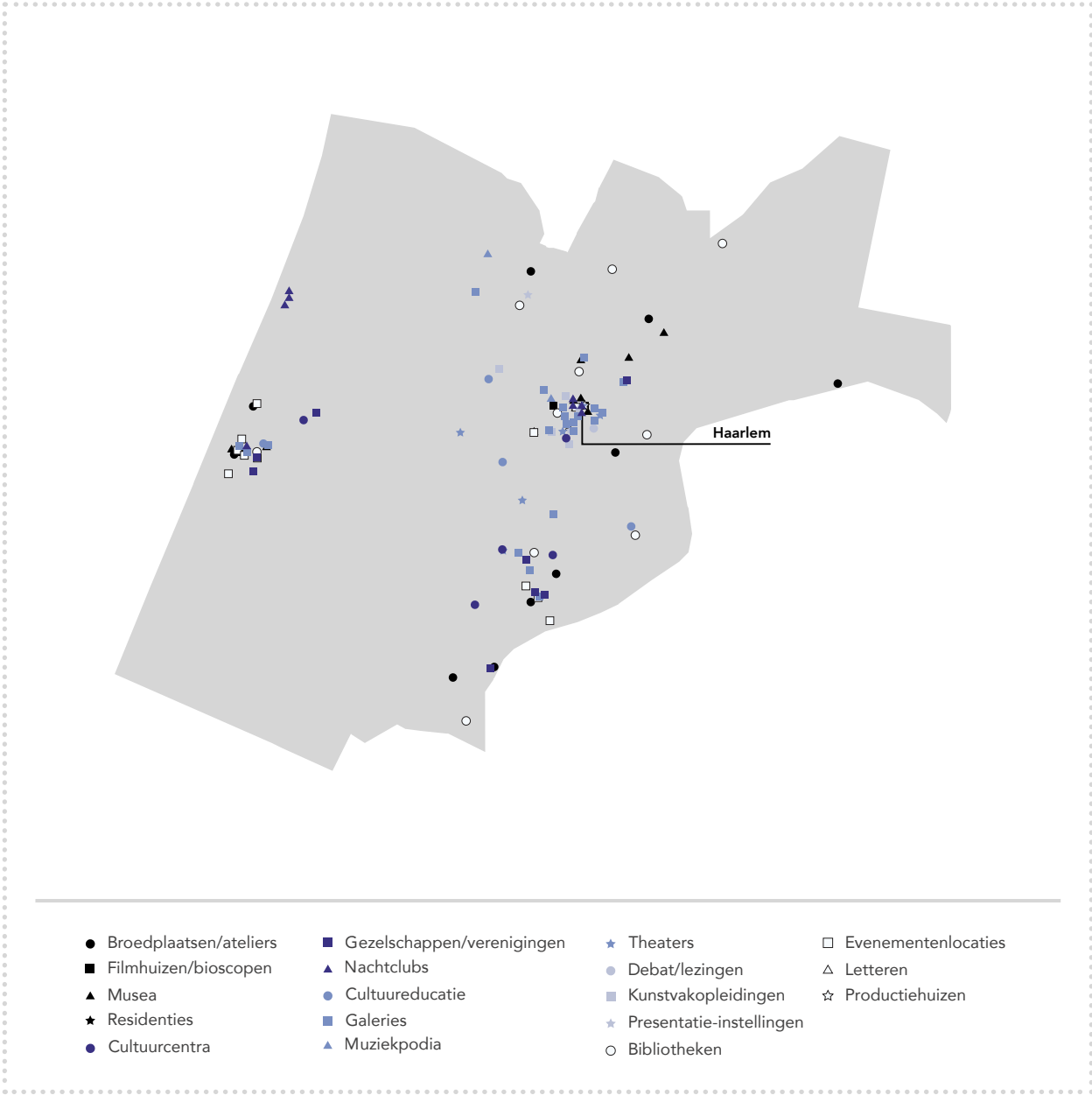
Door (administratieve) belemmeringen voor vervoer van scholieren tussen de deelregio’s weg te nemen kunnen meer kinderen kennismaken met het grotere MRA-verhaal.

Cultuur aan de basis

Voor culturele instellingen biedt de demografische situatie in Haarlem en omgeving kansen. Het grote aantal jonge gezinnen met kinderen is een potentiële doelgroep. Er is echter weinig gemeentelijk of provinciaal budget voor cultuureducatie. Desondanks kent Haarlem een rijk aanbod aan cultuureducatie voor jongeren: de jonge ambassadeurs van Toneelschuur, het jaarlijks HIT (talentenjacht) bij het Patronaat, Stichting HART, centrum voor cultuureducatie en het (toekomstig) Popcentrum.

Ruimte

Bij de ontwikkeling van MRA-breed broedplaat-senbeleid is het zaak om rekening te houden met lokaal atelierbeleid. In Haarlem en omstreken is dat gericht op het creëren van een aantrekkelijk klimaat voor kunstenaars en het behoud van werkgelegenheid in de stad.

6.5 De IJmond

Ideaal IJmondiaal

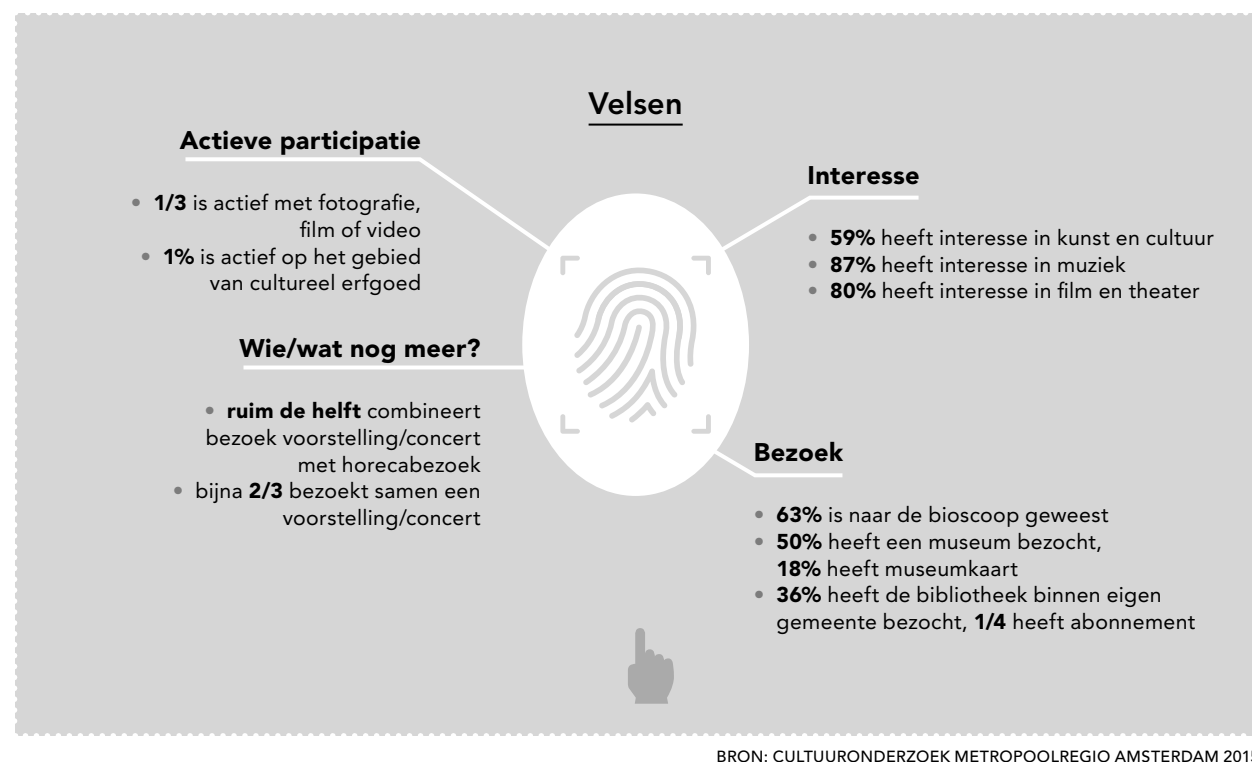
De IJmond heeft verschillende gezichten: de kust, de industrie, maar ook de binnenduinrand en de landbouw. In deze deelregio typeert elke gemeente zich op een eigen manier. Velsen afficheert zich als rauw aan zee, verwijzend naar de staalindustrie en de visserij. Heemskerk zet met de slogan 'Een zee van tijd' in op ontspanning. Beverwijk kent een mozaïek aan bedrijvigheid en Wijk aan Zee wil dé badplaats voor de hele familie zijn. Cultuur in de IJmond is vooral: samen maken, met elkaar, voor elkaar.

Staalkaart van bedrijvigheid

De IJmond is ontstaan als een rug van nederzettingen langs de kust met daarachter de polders. In de 20e eeuw is hier een industrieel conglomeraat bij gekomen: de Hoogovens. In de IJmond is het sterke contrast tussen industrie en natuur een onderscheidend kenmerk. Toerisme en recreatie concentreren zich rond de kust. Daarnaast zijn de binnenduinrand en de Stelling van Amsterdam sterke karakteristieken.

Vanaf de 17^e eeuw hebben rijke Amsterdamse kooplieden in deze regio hun buitenplaatsen gebouwd. In de vorige eeuw heeft de IJmond werkers uit alle windstreken verwelkomd. Er is een mozaïek ontstaan van nationaliteiten (onder meer grote groepen Spanjaarden, Italianen, Marokkanen, Turken en Polen). De bevolking is gemêleerd. Zo kent Velsen zeven kernen met een zeer verschillend karakter. Zo'n melange is er ook in Beverwijk en Heemskerk te vinden. Op sommige plekken zijn de gemeentegrenzen nauwelijks zichtbaar, omdat er gezamenlijk woonwijken zijn gebouwd.

Zomerfestival IJmuiden 2018

Per jaar verblijven er circa 32.000 Nederlandse toeristen in de regio.

Culturaanbod en -bezoek

De deelregio heeft een gemiddeld aanbod aan voorzieningen. Zo zijn er regionaal twee bibliotheekorganisaties actief met verschillende vestigingen, er zijn drie centra voor de kunsten, twee theaters voor een breed publiek en zes musea. Er is een poppodium, een 'popfort' en er zijn verschillende kleine muziekpodia. Muziek is populair onder de inwoners, zoals op festivals als Zomerfestival IJmuiden of Vijverpop Beverwijk blijkt.

In de regio IJmond trekken centra voor de kunsten, theaters, de bioscoop en de diverse festivals in absolute aantallen de meeste bezoekers. Deze culturele voorzieningen kenmerken zich door een hoog deelnemerspercentage en de hoogste bezoekfrequentie. Zij hebben een goed bereik onder de inwoners.

Gezien de te verwachten (lichte) groei van de recreatie en het toerisme in de regio neemt het landschap aan belang toe als bron van inspiratie. Zo vond in oktober 2017 een kunstwandeling plaats in de Wijkmeerpolder, over middeleeuwse dijken en langs kunstobjecten in het akkerland. Een andere vorm van cultuurbeleving zijn de landelijk bekende (dance)festivals die plaatsvinden in recreatiegebied Spaarnwoude.

Het verhaal van de IJmond ligt voor een groot deel besloten in (industriële) erfgoed. De verbinding tussen industrie en kunst uit zich in deze regio op verschillende manieren. Een voorbeeld is het beeldenpark in Wijk aan Zee; 'Een Zee van Staal'. Zaanstad, Velsen en Beverwijk werken samen met de provincie aan het regionaal beeldverhaal dat in een eigentijdse, interdisciplinaire vorm wordt gepresenteerd. Het programma Industriebesluit.nl combineert recreatie, educatie, artistieke programmering, bedrijfsbezoek en andere projecten tot een totaalbeleving.

De demografische ontwikkelingen bieden kansen voor culturele instellingen met een brede maatschappelijke opdracht. Deze kansen liggen niet

alleen op het gebied van ouderen, ook de jeugd krijgt in de IJmond veel aandacht. Zo is het Young Art Festival inmiddels een gevestigde naam met allerlei spin-offs in activiteiten en een broedplek voor jong talent.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

De gemeenten Velsen, Beverwijk en Heemskerk stellen in 2019 een eerste gemeenschappelijke cultuurvisie op. Hierin worden de kansen geschetst voor regionale samenwerking tussen inwoners, organisaties en gemeenten. Alle drie gemeenten willen een goed cultureel klimaat en voorzieningenniveau stimuleren. Binnen deze deelregio neemt de gemeente Uitgeest als enige geen deel aan deze samenwerking.

Daarnaast legt elke gemeente eigen accenten in het cultuurbeleid. Velsen stimuleert verbindingen tussen cultuur en andere sectoren van de samenleving en heeft cultuureducatie als speerpunt. Heemskerk organiseert voorzieningen zo dat deze voor iedereen toegankelijk zijn. Beverwijk zet via cocreatie met culturele organisaties in op strategische thema's en een sterke culturele infrastructuur waarin ruimte is voor nieuwe initiatieven.

Er zijn veel initiatieven van enthousiaste inwoners en verenigingen die over de gemeentegrenzen heen reiken (theatermanifestatie, festival, kunstzinnige of cultuurhistorische wandeling). Grote gesubsidieerde instellingen als bibliotheken en kunstcentra zoeken elkaar de laatste jaren meer op. De voorkeur van het veld gaat uit naar projectmatige samenwerking op inhoudelijke thema's en evenementen, om het bestaande aanbod beter te gebruiken en tot zijn recht te laten komen.

Zelfredzaam netwerk

Gezelligheid en genieten staan bij veel IJmond-inwoners hoog in het vaandel. In evenementen vieren zij de binding met de eigen groep, met elkaar en met de geschiedenis. De verbondenheid met het lokale en met de bedrijvige omgeving uit zich op cultureel gebied in een sterke zelfredzaamheid en een grote inzet voor initiatieven die uit de eigen kring voortkomen.

Festivals en evenementen kunnen rekenen op een breed netwerk van vrijwilligers, donateurs en sponsors (burgers en bedrijven): de traditionele vorm van crowdfunding. Een typisch voorbeeld hiervan is het honderdjarig jubileum van Tata Steel in 2018/2019. Tata Steel is vervlochten met vele lagen van de gemeenschap. Het jubileum van het staalconcern heeft een groot aantal organisaties geïnspireerd tot culturele activiteiten en evenementen.

Bij cultuurparticipatie geldt dat er vaak draagvlak is voor activiteiten die wars zijn van pretentie én bijdragen aan een prettig cultureel klimaat. 'Vanuit de inwoners en iedereen doet mee' is het devies. Zo kreeg ook de viering van Heemskerk 950 jaar in 2013 op initiatief van de burgers vorm. Waar de doelstelling van de gemeente zes grote activiteiten was, hebben er 22 evenementen

plaatsgevonden. Maar het ondernemende van de regio uit zich ook in experimenten en vernieuwende projecten.

Demografie

Het grootste deel van de bevolking behoort tot de lagere middenklasse. Slechts 8% behoort tot de middenklasse, en ook de toplaag is smal. Er zijn grote verschillen in opleidingsniveau. Tien procent van de IJmonders heeft een (arbeids-) migratie-achtergrond. De instroom vanuit Amsterdam neemt toe, voor een deel vanwege de betaalbaarheid van het woningaanbod.

De verwachting is dat de bevolking van de IJmond in de periode 2012-2040 licht groeit: van 159.000 in 2012 naar 165.000 in 2040. De bevolkingsopbouw verschuift. Het aandeel 20- tot 65-jarigen neemt af van 59% tot 50% in de periode 2012-2040. Het aandeel 65-plussers neemt toe van 17% tot 27%.

Deze vergrijzing heeft gevolgen voor het aantal potentiële bezoekers van de culturele voorzieningen. Er wordt een toename van 7% verwacht in het totaal aantal bezoeken aan voorzieningen. Deze groei komt vooral van de oudere leeftijdsgroepen.

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Zelfredzaamheid Inwonersparticipatie/ informele netwerken Diversiteit en kleinschaligheid Landschap en erfgoed	Zichtbaarheid Bereikbaarheid Veel diversiteit in doelgroepen Versnipperd aanbod	Regiomarketing Arrangementen met recreatie en toerisme Cultuureducatie Erfgoed

UITKOMSTEN PEILING INTERVIEW

MRA-magneten

De IJmond kan profiteren van de bovenregionale aantrekkingskracht van de Stelling van Amsterdam, als erfgoed dat van betekenis is voor de hele metropoolregio.

Naast de eigenheid koestert de IJmond de relatieve luwte. Veel van het aanbod van de deelregio is gericht op de eigen regio-inwoners. Bovenregionale aantrekkingskracht heeft op dit moment vooral een aantal evenementen.

IJmonders zijn trots op de eigen regio. Dit kwam bijvoorbeeld tot uiting in het theaterproject 'Schemering', dat het verhaal van de IJmond verbeeldde. Het project vond in 2017 plaats in de Kasteeltuin Assumburg, met een grote deelname van amateurs (toneelverenigingen, decorbouwers, muzikanten, dansers), instellingen en vrijwilligers uit de hele regio. Het leverde de stichting Theatermanifestatie IJmond het IJmondpredicaat op als voorbeeldstellende praktijk. In 2019 vindt in Velsen de tweede theatermanifestatie plaats, waarmee dit initiatief een potentiële MRA-magneet is.

Relatie tot andere deelregio's

De kracht van de IJmond ligt in het 'verborgen parel'-karakter. Voor avontuurlijke cultuurbezoekers valt er veel te ontdekken. In de culturele sector wordt de binding met de rest van de MRA nog niet actief gezocht. Kansen worden gezien in praktische vormen van samenwerking en kennisdeling en de verbetering van de zichtbaarheid van activiteiten en evenementen.

Kansrijk binnen de MRA

Net als elders in de MRA is het goed mogelijk om een rijker combinatie-aanbod te ontwikkelen voor bezoekers van trekpleisters, zoals de Bazaar van Beverwijk, de kasteeltuinen en de kust. Daarbij liggen samenwerkingsverbanden met recreatie en toerisme voor de hand. Door aanbod en behoefte vanuit een integrale visie op elkaar af te stemmen nemen de kansen voor culturele ondernemers toe. De IJmond pleit voor een MRA-brede visie op de werving en inzet van vrijwilligers. Die is van groot belang, juist in een regio waar cultuurparticipatie van onderop tot stand komt.

Samenwerking

Culturele organisaties in de IJmond werken steeds meer regionaal samen en verbreden hun blik. Bibliotheken, cultuurcentra en musea werken veel samen met het onderwijs, festivals met het bedrijfsleven en theaters stemmen het aanbod op elkaar af.

Toegankelijkheid

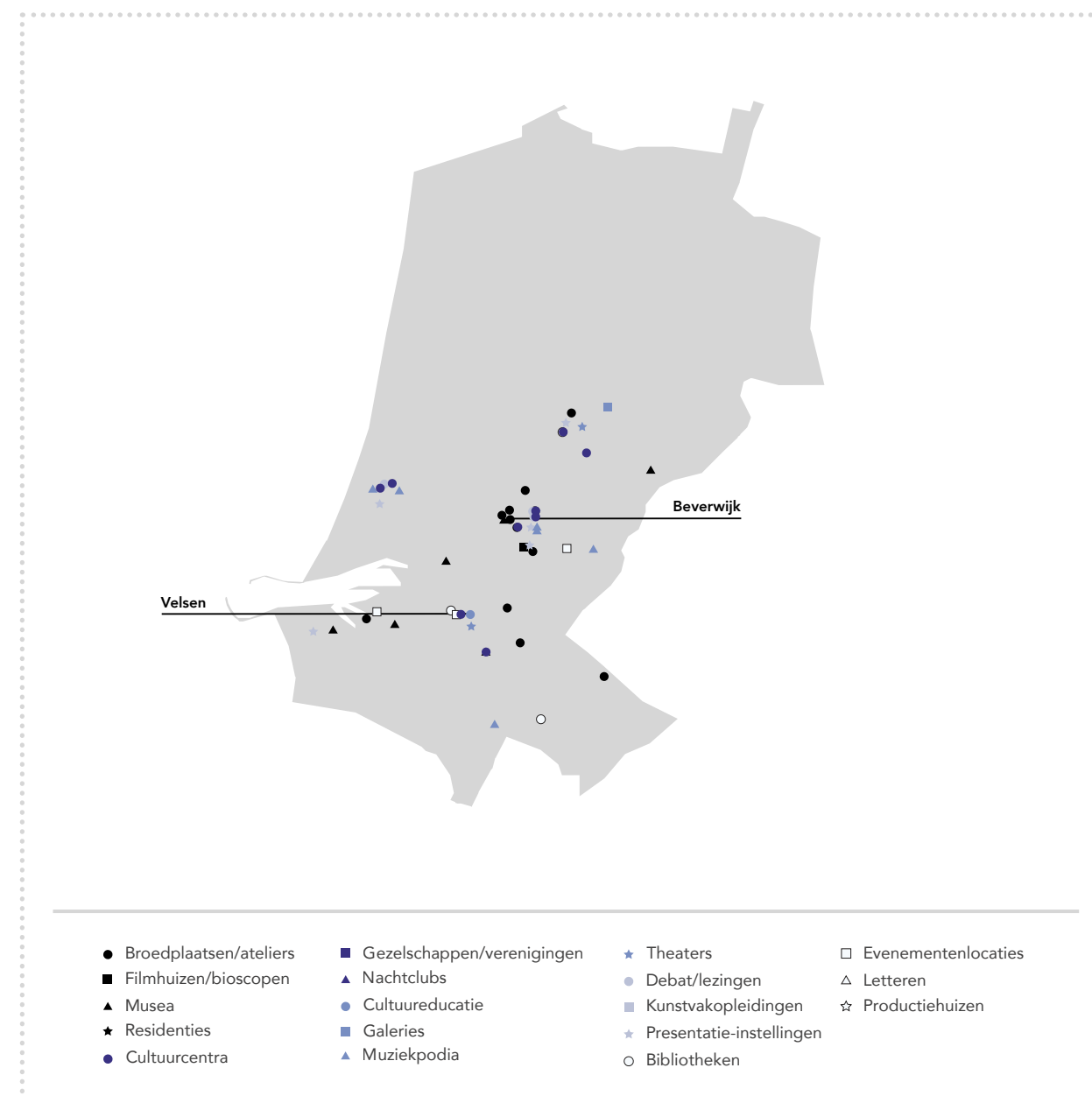
Regiomarketing en een gezamenlijk verhaal over de IJmond ontbreken nog. De gemeenten en diverse culturele organisaties zien kansen in het trekken van meer bezoekers van buiten de regio. Een bovenregionale inventarisatie kan voor inwoners en bezoekers duidelijk maken wat er allemaal te beleven valt in de IJmond. De MRA kan een rol spelen bij het maken van een MRA-brede routekaart of agenda die lokaal aanbod voor een breder publiek ontsluit.

Cultuur aan de basis

Op diverse plekken krijgen kunstenaars de kans om leegstaande gebouwen als atelier en werkplaats te gebruiken. Een voorbeeld is de Broedmachine in Beverwijk, waar creatieve industrie, cultureel ondernemers en ambachtslieden onder één dak werken aan de woonboulevard. In een regio als de IJmond zijn dit soort ateliers een kans om de keten van basis tot top te versterken. Binnen MRA-verband kunnen dit soort initiatieven

worden benut om relaties te leggen met voorzieningen in Haarlem en Amsterdam (ketenvorming).

In de IJmond is er sprake van succesvolle samenwerking in cultuureducatie tussen instellingen en scholen. Good practices kunnen voor andere deelregio's tot inspiratie dienen.

6.6 Zaanstreek-Waterland

Hollandser dan Holland

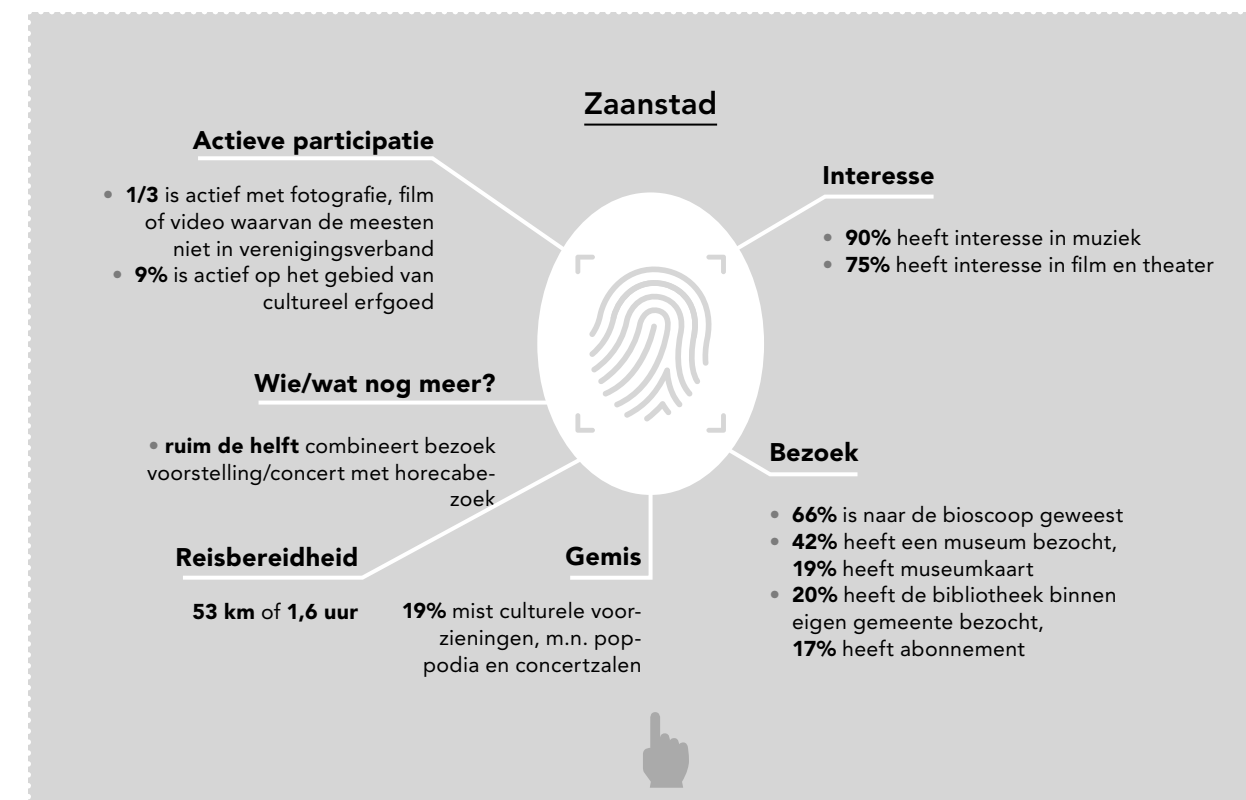
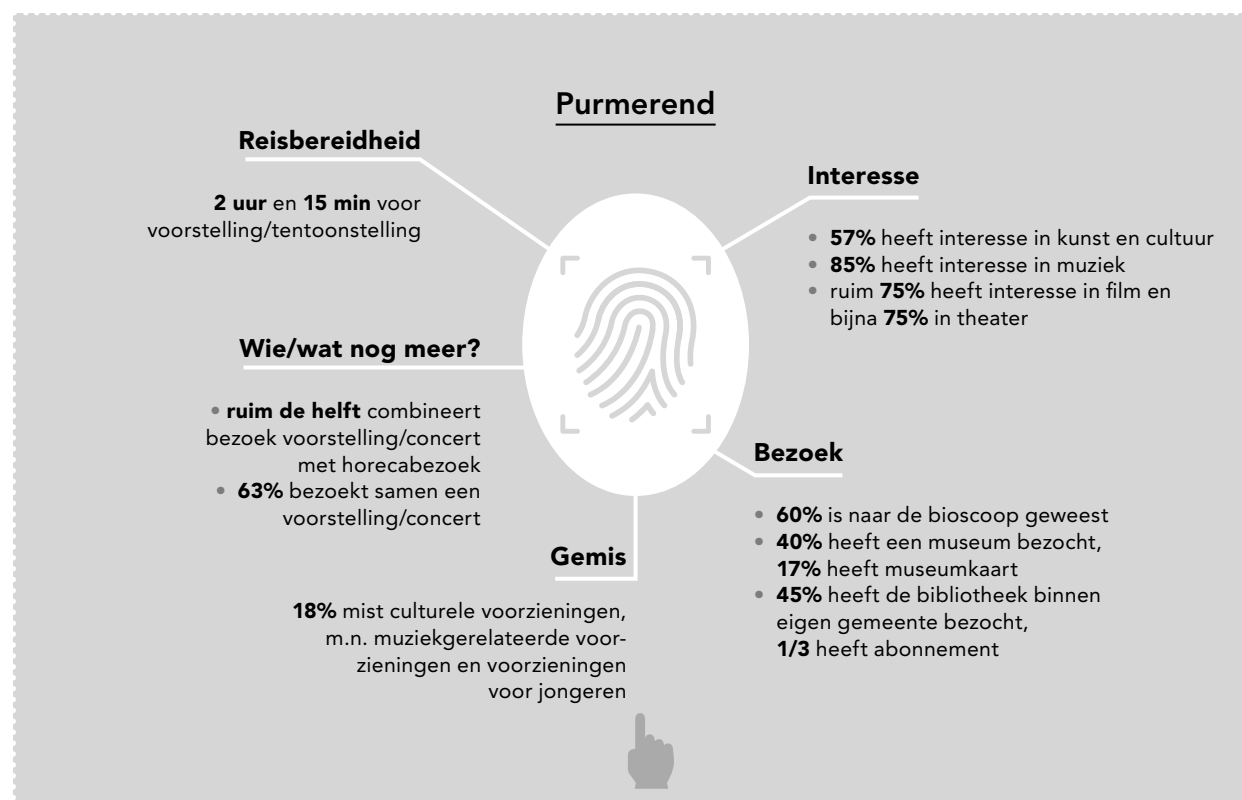
In Zaanstreek-Waterland is de geschiedenis springlevend in erfgoed, musea en evenementen. Miljoenen bezoekers uit binnen- en buitenland komen jaarlijks kijken hoe de Waterlanders en de Zaanse Schans het water hebben bedwongen. Intussen zijn er tal van makers en instellingen die met hun werk helemaal in de hedendaagse samenleving staan. De verhalen van nu krijgen vooral vorm in kleinschalige broedplaatsen voor talent. Voor de bevolking van de regio is cultuurparticipatie vooral een manier om de binding met hun gemeenschap te versterken.

Industrie en waterwerk

De twee delen van de deelregio Zaanstreek-Waterland hebben elk eigen kwaliteiten en kenmerken. De Zaanstreek is van oudsher een gebied van nijverheid en ambachtelijke industrie rond een veenweidelandschap. De molens van de Zaanse Schans, de oude fabrieken, de groene houtbouw en de fijnmazige monumentale structuur zijn goed bewaarde tekenen van de rijke historie. Ze maken de Zaanstreek tot een topbestemming voor (internationale) toeristen.

In Waterland waren landbouw, veeteelt en visserij ooit de voornaamste economische activiteiten. De eeuwenoude invloed van de strijd tegen het water is tot op de dag van vandaag zichtbaar in de Zuiderzeeplaatsen en bij droogmakerij De Beemster, UNESCO Werelderfgoed. Ook een groot deel van Werelderfgoed de Stelling van Amsterdam bevindt zich in deze regio. Erfgoed is daarmee de grootste gemene deler op cultureel vlak. Daarnaast is kunst en cultuur in de regio vaak nauw verbonden met economische activiteiten: de werkende mens en diens strijd of inventiviteit. In Waterland komt de sterke muzieksector voort uit de cultuur van de vissersdorpen.

Zaanse UITmarkt 2017

BRON: CULTUURONDERZOEK METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2015

Old Holland of New Dutch?

Hoewel de tijd van klompen, kaas en klederdacht ver achter ons ligt, wordt dit beeld nog wel gebruikt om bezoekers te trekken. Het imago van de traditionele oud-Hollandse streek doet slechts ten dele recht aan de actuele culturele identiteit van de regio. Daar komt bij dat 'Old Holland' niet alleen de perceptie van (buitenlandse) bezoekers kleurt, maar ook die van de eigen bevolking. Het water is een culturele kracht die op allerlei plekken en bij tal van evenementen wordt ingezet. Zo hebben tientallen lokale instellingen in 2016 samengewerkt in het project 'Water Kust Land', ter herdenking van de watersnoodramp van 1916.

Vaak dient traditie als springplank voor nieuwe cultuuringen. Design, muziek, beeldende kunst en theater kunnen de historische identiteit een nieuwe lading geven. Een deel van de sector signaleert dat de nadruk op historie ook ten koste kan gaan van nieuwe initiatieven en experimenten. Er is behoefte aan meer ruimte voor initiatieven die geen link leggen met de geschiedenis, maar juist inspelen op de actualiteit in de regio. Hier kunnen erfgoedlocaties vanzelfsprekend evengoed een rol bij spelen.

De regio heeft volop faciliteiten waar talenten zich kunnen ontwikkelen. De grootste uitdaging ligt erin om deze te ontsluiten. Een pragmatische aanpak verdient de voorkeur. Zo vinden er talentshows plaats op podia als Zaantheater, FluXus, Zaans Toneelhuis, Purmaryn, Wherelant, P3 en PX. Door deze activiteiten te bundelen komen er voor talenten meer mogelijkheden om 'meters te maken' en van elkaar te leren. Ook maakt een breder publiek kennis met talenten uit de eigen regio. Binnenkort opent Broedplaats De Hoop in Zaanstad, een creatieve broedplaats die plaats biedt aan 120-130 units voor creatieve starters.

Demografie

Zaanstad krijgt tot 2040 te maken met een flinke bevolkingsgroei en vergrijzing. Dit heeft gevolgen voor het aantal bezoekers van de culturele voorzieningen. Het totaal aantal bezoeken neemt met bijna 25% toe, vooral onder de oudere leeftijdsgroepen.

In Waterland blijft de bevolking tot 2040 stabiel. Er is sprake van een aanzienlijke vergrijzing en het aantal eenpersoonshuishoudens neemt toe. De

vergrijzing heeft gevolgen voor het aantal potentiële bezoekers van de voorzieningen. Het totaal aantal bezoeken kan met circa 7% toenemen. Deze toename zit vooral in de oudere leeftijdsgroepen.

Cultuuraanbod en -bezoek

Zaanstad heeft minder culturele voorzieningen dan gemiddeld per inwoner in Noord-Holland (exclusief Amsterdam). Het Zaans Museum, het Molenmuseum en een filiaal van de bibliotheek zorgen voor enige spreiding van de culturele voorzieningen.

Waterland is relatief goed bedeed met gesubsidiëerde voorzieningen. In Waterland zijn er minder (hoofdvestigingen van) bibliotheken, maar verder zijn er in alle categorieën meer voorzieningen dan het provinciegemiddelde, vooral poppodia en centra voor de kunsten en educatief cultureel aanbod.

De sector zoekt nog een passend antwoord op de gelijktijdige vergroening en vergrijzing. Men verwacht hier beter toe in staat te zijn door een gezamenlijke visie op de toekomst te ontwikkelen. Hierbij wordt ook de samenhang gezocht met culturele partners in andere deelregio's.

Onder invloed van de demografische, technologische en sociaal-economische ontwikkelingen wijzigt de samenstelling van de bevolking en daarmee veranderen ook de voorkeuren. Cultuurinstellingen signaleren dat de verstedelijking van de regio ertoe leidt dat een ander publiek de zalen vult, dat bovendien anders reageert op het aanbod. Nieuwe generaties hebben andere belangstellingen. Zo klinken er bijvoorbeeld in Volendam steeds vaker andere geluiden naast de traditionele palingsound. Instellingen in de regio zoeken naar manieren om op deze veranderingen in te spelen.

Gezien het relatief grote aandeel jongeren in deze deelregio en de aanwezige broedplaatsen is het zaak dat er voldoende ruimte is voor cultuureducatie en talentontwikkeling in alle kunst disciplines.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

In Zaanstreek-Waterland is er nog geen sprake van een structurele gezamenlijke cultuurvisie. Zaanstad is de enige gemeente met een visie op regionale samenwerking. Uit de MRA-enquête van 2017 blijkt dat er wel de wens is om samen te werken met andere gemeenten.

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Historie en erfgoed Water en cultuurlandschap Ambacht Hollandse traditie	Bereikbaarheid Zichtbaarheid van het aanbod Gebrek aan durf en vernieuwing Marketing & promotie	Bereikbaarheid Uitwisseling van kennis, ervaring en programmering/aanbod Talentontwikkeling Marketing & promotie

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

Er is sprake van structurele samenwerking tussen de bibliotheken, de muziekschool en de de centra voor de kunsten. Ook het inrichten van een gezamenlijk depot van het Zaans Museum en het Zuiderzeemuseum vormt een aanzet tot nauwere samenwerking. Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed biedt een aanzet om te komen tot meer samenhang binnen de eigen deelregio. Hierbij geeft de sector aan zelf op regionaal niveau de regie te willen voeren om tot meer complementaire programmering te komen.

MRA-magneten

Droogmakerij De Beemster en de forten van de Stelling van Amsterdam hebben bovenregionale aantrekkingskracht, als plaatsen die een belangrijke rol speelden in de wordingsgeschiedenis van de metropoolregio. De poppodia hebben, net als de theaters en evenementen, potentie om van het regionale aanbod een bovenregionale trekker te maken.

Relatie tot andere deelregio's

Zaanstreek-Waterland ondervindt de concurrentiekracht van Amsterdam, die bijzonder groot is. Ook de eigen bevolking kiest vaak voor de hoofdstad. Zo legt het Zaantheater het met aanbod van kamermuziek al snel af tegen het Concertgebouw. Toch zijn er wel degelijk kansen voor kamermuziek in de regio. Door op alternatieve erfgoedlocaties te programmeren kan het aanbod juist aantrekkelijk worden voor culturele avonturiers uit de hele metropoolregio. Er is grote bereidheid bij regionale instellingen om meer met instellingen uit de hoofdstad af te stemmen over programmering en gezamenlijke

marketing. Voorwaarde is dat dit gebeurt op basis van wederkerigheid en dat het aanbod past bij de betreffende gemeente of regio en aansluit bij de behoefte van de inwoners. Een voorbeeld is de afstemming tussen het Zaans Museum en instellingen in Amsterdam over fondsenwerving, programmering en uitwisseling van expertise. Ook bij het Volendams Museum en het Edams Museum is er sprake van structurele bovenregionale samenwerking.

Kansrijk binnen de MRA

De sector ziet voor de overheid vooral een faciliterende rol weggelegd. Er is geen behoefte aan sturing of verplichting, maar wel aan stimulans en mogelijk maken, deels met een financiële impuls, maar ook door een integrale aanpak. Dit laatste is bijvoorbeeld nodig op het gebied van mobiliteit.

Samenwerking

Er is voldoende menskracht nodig om kansrijke arrangementen samen te stellen met het bestaande aanbod. Inhoudelijk kan het aanbod via MRA-brede programmalijnen beter op de kaart worden gezet. Voor deze bovenregionale programmalijnen kunnen regionale instellingen samenwerken met rijksgesubsidieerde instellingen, bijvoorbeeld via satellietprogramma's. Daarnaast kunnen infrastructurele verbeteringen en aanpassingen aantrekkelijke bezoekersarrangementen mogelijk maken.

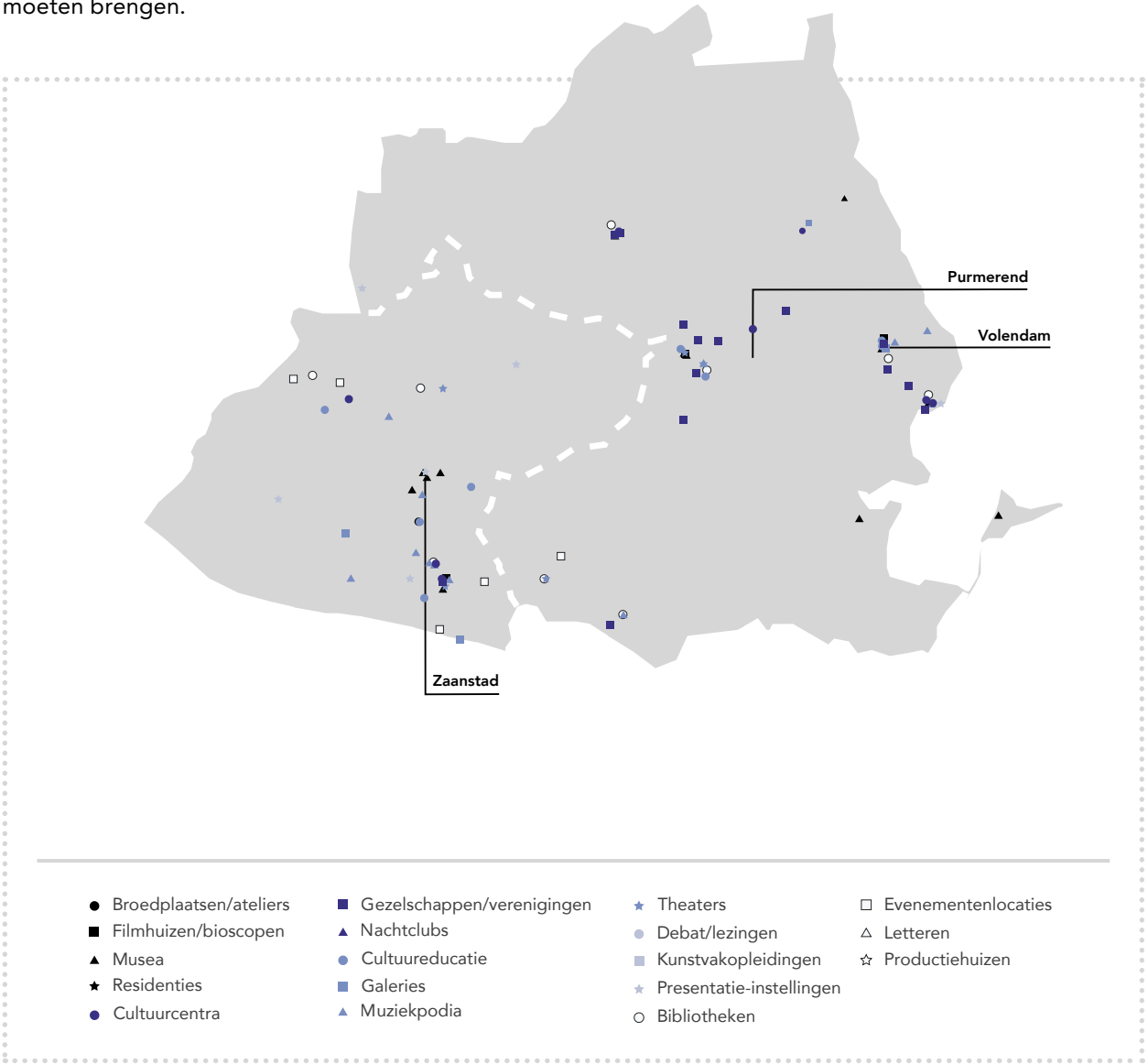
Toegankelijkheid

Zaanstreek-Waterland heeft unieke locaties die beter ontsloten kunnen worden. Investerings in mobiliteit en connectiviteit kunnen zorgen voor een grotere cultuurparticipatie. Dit kan uiteenlopen van nachtbussen tussen de metropoolgemeenten tot de aanleg van aanmeerplekken voor vervoer over water of een netwerk voor deelfietsen.

Er is een krachtige culturele propositie nodig die naast het traditionele toeristische verhaal kan bestaan. Het actuele verhaal van Zaanstreek-Waterland zou de nieuwe verhalen en veranderende identiteit van de regio meer tot uitdrukking moeten brengen.

Cultuur aan de basis

Het is zaak om talent niet alleen ruimte te bieden voor de eerste stappen, maar ook te binden aan de regio. Als talenten blijven zij zo een rol spelen bij de ontwikkeling van de volgende lichting. Samenwerking met cultuureducatie ligt hierbij voor de hand. Ook de goed georganiseerde poppodia (netwerk Noord-Hollandse poppodia) kunnen van talentontwikkeling een prioriteit maken vanuit een gezamenlijke visie waarin ook podia in andere deelregio's een rol spelen.

6.7 Amsterdam

Divers en dynamisch

In de 17^e eeuw gold Amsterdam als mondiale hoofdstad en als vaandeldrager op het gebied van handel, wetenschap en kunst. De stad koestert haar materiële en immateriële erfgoed, maar kijkt ook kritisch naar de schaduwzijden van dit verleden. Het open, vrijzinnige karakter van de Amsterdammers is tot op heden een baken voor de ontwikkeling van de stad. Met 180 nationaliteiten en een grote verscheidenheid aan economische en sociaal-culturele activiteiten kenmerkt de stad zich vandaag door Mokumse gemoedelijkheid en een grootstedelijke, meer internationaal georiënteerde dynamiek. Hierin zoekt Amsterdam, net als veel steden, een nieuw evenwicht. Kunst en cultuur weerspiegelen het verhaal van Amsterdam als smeltkroes van disciplines en stijlen. Het culturele en creatieve leven in de stad is rijk en veelkleurig. Toch komen nog niet alle verhalen van makers en het publiek uit de stad voldoende aan bod. Amsterdam wil daarom meer ruimte bieden aan alle verhalen die recht doen aan haar verleden, heden en toekomst.

Groei en balans

De menselijke maat die Amsterdam altijd heeft gekenmerkt, staat onder druk. Ontwikkelingen als gentrificatie, de sterke groei van het toerisme en de overspannen woningmarkt drukken hun stempel op de ontwikkeling van de stad. Het karakter van oude buurten verandert, wonen wordt voor velen onbereikbaar en de leefbaarheid staat onder druk. Een tweedeling dreigt. De vraag van wie de stad is, klinkt dagelijks in het publieke debat én op straat.

Amsterdam staat voor een transitieopgave waarbij de grote stromen nieuwe inwoners en bezoekers

Noordje cultuureducatie, presentatie Zomerschool 2015, Amsterdam

BRON: CULTUURONDERZOEK METROPOOLREGIO AMSTERDAM 2015

in goede banen dienen te worden geleid. De stad groeit én verdicht. Voor 2025 moeten 50.000 nieuwgebouwde woningen binnen de stadsgrenzen worden gerealiseerd, van de Zuidas tot Noord en van het Westelijk Havengebied tot IJburg. Deze groei brengt fundamentele vragen met zich mee over wat voor stad Amsterdam wil zijn op het gebied van wonen, economie, bereikbaarheid, groen, duurzaamheid en maatschappelijke voorzieningen, zoals cultuur en sport.

Demografie

Het inwonertal van Amsterdam neemt sinds 1997 onafgebroken toe. Sinds 2008 zijn er gemiddeld ongeveer 11.000 inwoners per jaar bijgekomen. Volgens de nieuwe prognose wordt in 2019 het hoogste inwonertal dat de stad ooit heeft gekend (872.000 inwoners in 1959) overtroffen. Onder deze inwoners bevinden zich 180 nationaliteiten.

In 2039 verwacht de stad de éénmiljoenste inwoner te verwelkomen. De bevolkingsgroei komt voornamelijk voort uit een stabiele, grote natuurlijke aanwas en een hoog buitenlands migratiesaldo. De meeste buitenlandse migranten komen uit Europa, de Verenigde Staten en de BRIC-landen.

De stad groeit niet alleen in het aantal inwoners. Ook de samenstelling van de inwoners is onderhevig aan verandering. Sinds 2015 is er voor het eerst sinds 2005 een binnenlands vertrekoverschot: meer Amsterdammers verlaten de stad voor een woonplaats elders in Nederland en de metropoolregio, dan andersom. Vooral jonge gezinnen verlieten de afgelopen drie jaar de stad. Het aandeel 65-plussers in de stad neemt langzaam toe.

Cultuuraanbod: schatkamer en laboratorium

Amsterdam kenmerkt zich als een diverse, dynamische stad voor kunst, cultuur en erfgoed. Creativiteit, expressie en vrijheid zitten tot op heden in het DNA van de stad. Dit zorgt voor een omvangrijke culturele infrastructuur met (inter)nationale topinstellingen, discipline-brede ketens voor talentontwikkeling, een diversiteit aan opleidingen, broedplaatsen en voorzieningen voor cultuureducatie. Het aanbod kenmerkt zich door kwaliteit, innovatiedrang, experiment en culturele energie.

Kunst, cultuur en erfgoed uit Amsterdam hebben een enorme aantrekkingskracht op zowel inwoners als bezoekers. Niet alleen binnen de stads- en

landsgrenzen, maar ook ver daarbuiten. Internationaal bekleedt Amsterdam op het gebied van cultuur en erfgoed al decennia een toppositie. De Grachtengordel is als UNESCO Werelderfgoed een vitaal deel van de stad. Instellingen als het Concertgebouworkest, ITA, maar ook ISH en Cinekid vierden successen over de hele wereld. Amsterdamse musea trekken een mondiaal publiek, en dat geldt ook voor evenementen als IDFA, Summer Dance Forever en Amsterdam Dance Event. Topkunstenaars uit de hele wereld krijgen de ruimte om zich verder te ontwikkelen aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten.

Tegelijkertijd manifesteert Amsterdam zich stedelijk, landelijk en internationaal als laboratorium voor de kunst en kraamkamer voor talent. In de volle breedte van de disciplines is er een grote rijkdom aan initiatieven, opleidingen en instellingen, met een goede voedingsbodem voor talent in de vorm van opleidingen en stimuleringstrajecten voor jonge makers. Van Noordjes Kunstacademie voor kinderen tot het Rijksmuseum, van de Aslan Muziekschool tot de Cello Biënnale Amsterdam, van de jeugdtheaterschool tot DeLaMar, de keten van talentontwikkeling van kennismaking tot (inter)nationale toptalenten is breed en omvangrijk. Ook de creatieve industrie van Amsterdam is divers en reikt ver, van ontwerpers op de NDSM-werf tot aan film- en mediabedrijven aan de Grachtengordel.

Cultuurbeleid

Vanwege het grote belang van kunst en cultuur voor de ontwikkeling van de stad investeert Amsterdam in de periode 2017-2020 jaarlijks € 90,2 miljoen* via het Kunstenplan. In lijn met het coalitieakkoord 'Een nieuwe lente en een nieuw geluid' worden deze middelen in de periode 2021-2024 met € 5 miljoen verhoogd. Het cultuurbeleid geeft de komende jaren ook prioriteit aan zaken als goed werkgeverschap, geografische spreiding van cultuuraanbod, kunst in de openbare ruimte, ruimte voor kunstenaars en de rafelranden van de stad.

Daarnaast zet de stad zich de komende jaren in om in het cultuuraanbod oog te hebben voor de verhalen van alle Amsterdammers. Zo komt er meer aandacht voor het trans-Atlantische slavernijverleden van Nederland en Amsterdam in het bijzonder.

Begin 2019 wordt een verkenning gestart naar een nationale museale voorziening gericht op dit verleden.

De groei van de stad en de ambitie om een complete stad voor alle Amsterdammers te maken (en te behouden) betekent ook groei van kunst en cultuur. In het stedelijke kunst- en cultuurbeleid is spreiding van kunst en cultuur in de stad een belangrijk uitgangspunt. Op een aantal ontwikkellocaties worden de mogelijkheden voor nieuwe grootstedelijke culturele voorzieningen onderzocht, onder andere op het gebied van bibliotheken, design en vormgeving, en cultuurhuizen.

Cultuurbezoek

De vraag naar een divers aanbod in kunst en cultuur is groot in Amsterdam. Uit recent publieksonderzoek blijkt dat ruim acht op de tien Amsterdammers in 2017 minimaal één keer naar een van de volgende uitgaansgelegenheden zijn geweest: bioscoop, museum, popconcert, dansavond/house, toneelvoorstelling, concert van klassieke muziek, festivals, cabaret, musical, balletuitvoering of opera.

Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Hoogopgeleide Amsterdammers lijken over het algemeen vaker uitgaansgelegenheden te bezoeken dan laagopgeleide Amsterdammers. Van de Amsterdammers tussen 18-34 jaar heeft 94% cultuur bezocht en van de Amsterdammers van 55 jaar en ouder 64%.

De bioscoop is het populairst, gevolgd door het museum. In 2016 zegt 70% van de Amsterdammers de afgelopen twaalf maanden naar de film te zijn geweest en heeft 64% een museum bezocht. Landelijk is 52% van de Nederlanders van 18 jaar en ouder naar een museum geweest in 2014 en 64% naar de film.

Met name in het gesubsidieerde aanbod in de stad is er nog een wereld te winnen in het bereiken van een breed en divers publiek. In 2017 hebben de Amsterdamse culturele instellingen afspraken gemaakt om te komen tot een meer divers samengesteld personeelsbestand, een breder samengesteld publiek en een programmering die de diversiteit van de inwoners van de stad weerspiegelt.

* Bedrag gebaseerd op het door de gemeenteraad vastgesteld financieel kader van de Hoofdlijnen Kunst en Cultuur 2017-2020 (november 2015), exclusief nominale bijstelling.

 Sterke punten	 Uitdagingen	 Kansen
Kwaliteit Veelzijdigheid aanbod (disciplines, instellingen, presentatievormen) Ligging Internationaal	Duur Culturele diversiteit (publieksbereik en aanbod) Overaanbod Elitair (imago)	Spreiding Kennisdeling Afstemming programma en beleid Culturele diversiteit

UITKOMSTEN PEILING DEELREGIOESSIE

Bijna 80% van alle bezoekers (nationaal en internationaal) aan Amsterdam onderneemt een cultureel bezoek. Voor meer dan 60% is het culturele aanbod van de stad een belangrijke reden voor het bezoek. Met name internationale city trippers, die gemiddeld 35 jaar zijn en drie nachten in de stad verblijven, ondernemen culturele activiteiten.

Actuele samenwerking en visieontwikkeling

Amsterdam werkt in de MRA steeds nauwer samen met andere deelregio's. De programma's op het gebied van Economie, Ruimte en Mobiliteit geven blijk van de gevoelde urgentie om gezamenlijk antwoord te geven op maatschappelijke vraagstukken als energietransitie, klimaatverandering, globalisering en digitalisering. Het stadsbestuur van Amsterdam zet in de periode 2018-2022 in op versterking van samenwerking in de MRA op terreinen als bereikbaarheid en mobiliteit, de woningmarkt en woningbouw, de arbeidsmarkt en het toerisme. Het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed sluit aan op deze domeinen.

Relatie tot andere deelregio's

Amsterdam heeft de metropoolregio nodig om de gezamenlijke ambities op het gebied van economie, duurzaamheid en ruimtelijke ontwikkeling waar te maken. Een brede vertegenwoordiging van de Amsterdamse culturele sector onderschreef deze notie tijdens de in augustus 2018 belegde sessie voor het regioprofiel van de MRA. De MRA is volgens diverse Amsterdamse instellingen een steeds belangrijker gebied voor samenwerking, publieksbereik en activiteiten. Menig festival, museum en podium richt zich structureel in marketing en promotie op publiek uit de hele MRA. Daarnaast werken steeds meer instellingen, zoals Nationale Opera & Ballet, NedPhO en het

Grachtenfestival Amsterdam, strategisch en inhoudelijk samen met instellingen en podia in de MRA. De Amsterdamse kunstvakopleidingen zetten ook steeds meer in op het scouten van talent in de MRA.

Kansrijk binnen de MRA

Een groot deel van de Amsterdamse culturele sector ziet wederkerigheid en een gedeelde artistiek-inhoudelijke visie als belangrijke voorwaarden voor een geslaagde regionale samenwerking.

Samenwerking

Festivals en locatievoorstellingen worden genoemd als mogelijke focus voor meer regionale samenwerking in de podiumkunsten. Hierbij kan thematisch gewerkt worden binnen de MRA. Dit kan regionaal gefaciliteerd worden met goede bereikbaarheid, communicatie en verblijfsmogelijkheden. Ook biedt het brede aanbod aan podia in de MRA ruimte om meer te experimenteren, voorstellingen te monteren en uit te proberen. Tegelijkertijd zijn en blijven de overige deelregio's voor veel Amsterdamse instellingen een primair afzetgebied.

Bij musea en beeldende kunst is er vooralsnog minder sprake van directe regionale samenwerkingen. Naast bestaande bruikleensamenwerkingen kan er interregionaal meer inhoudelijk worden samengewerkt of afgestemd. De deelnemende musea zien kansen voor thematische samenwerking, kennisuitwisseling, marketing en mogelijk ook collectiemobiliteit.

De Amsterdamse culturele sector hecht groot belang aan meer kennismaking en verbinding binnen de MRA. Het overlegorgaan van Amsterdamse Culturele Instellingen (ACI) is een potentieel platform om het draagvlak voor gezamenlijk optreden te vergroten en nieuwe verbindingen te leggen

tussen instellingen en initiatieven in Amsterdam en de overige deelregio's.

Een MRA Cultuurcongres wordt gezien als een kansrijk initiatief, net als de ontsluiting van data, cijfers en analyses over kunst, cultuur en erfgoed in de MRA.

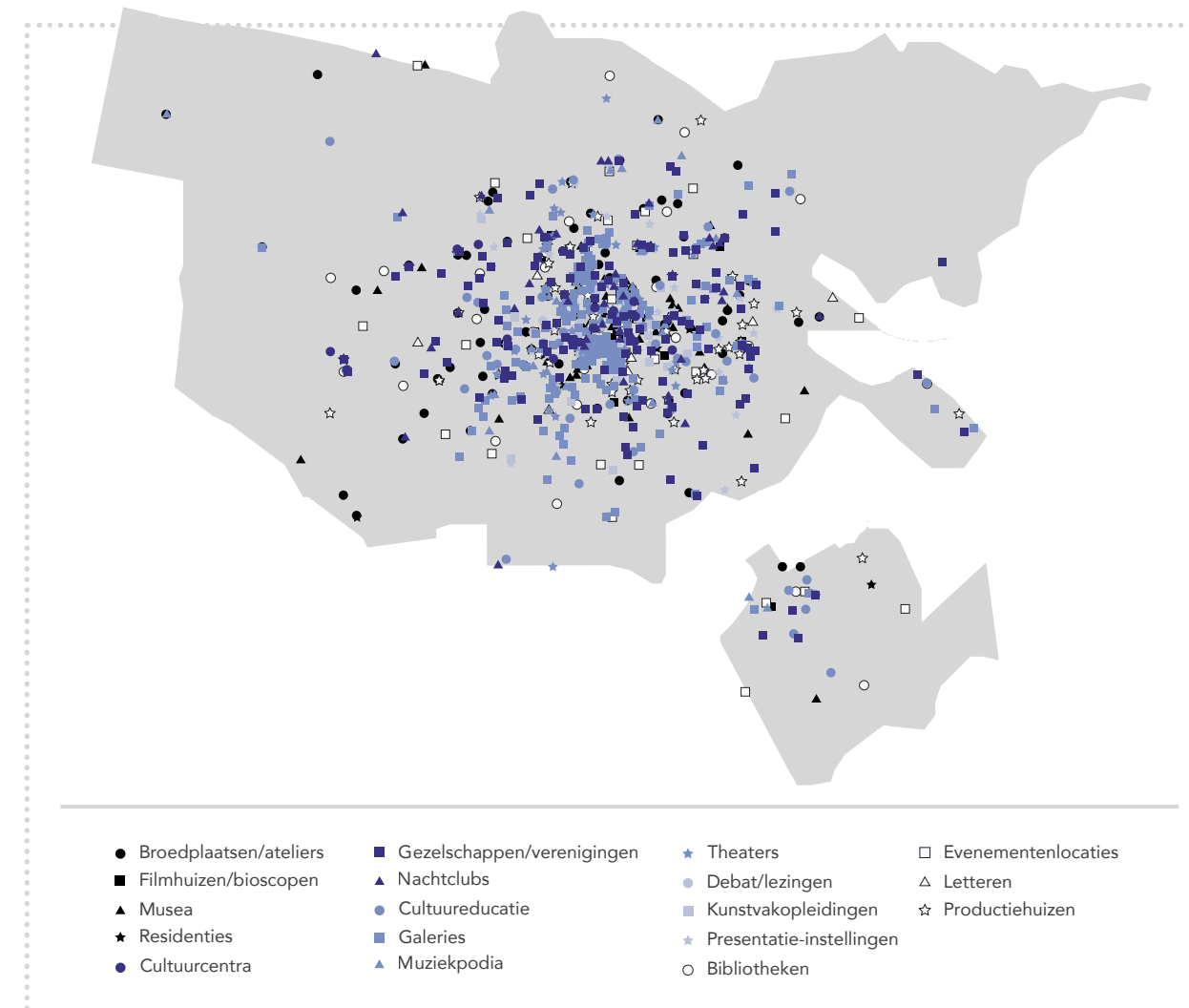
Cultuur aan de basis

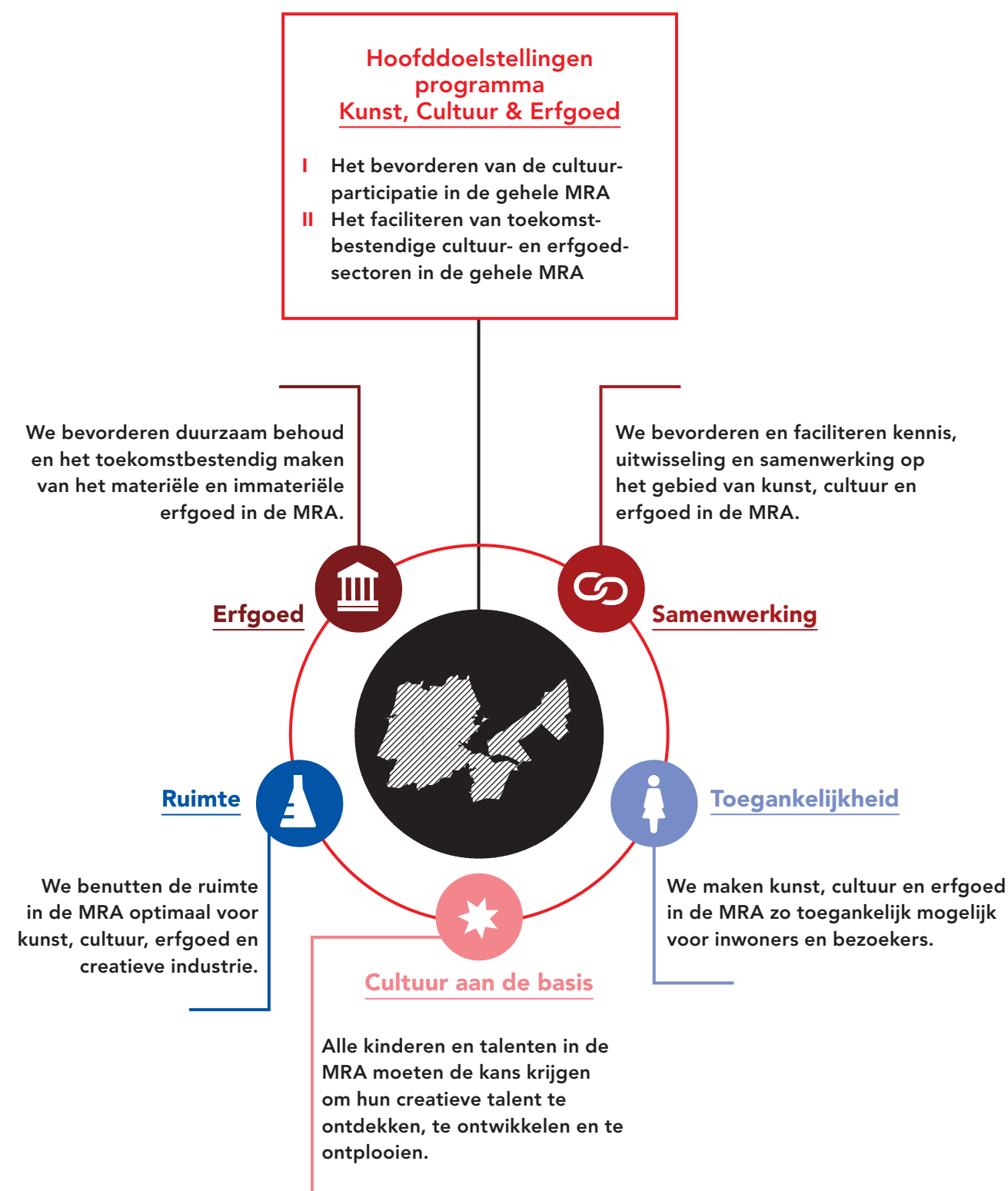
Samenwerking op MRA-niveau biedt kansen om het omvangrijke aanbod van cultuureducatie in Amsterdam toegankelijker te maken voor kinderen en leerlingen in de overige deelregio's. Er is behoefte aan meer flexibiliteit en mogelijkheden voor regionaal vervoer binnen de MRA. Inhoudelijke samenwerkingen tussen instellingen in de regio kunnen hieraan bijdragen.

Kansen in de regio

De stad geeft de komende jaren prioriteit aan het behoud en de ontwikkeling van broedplaatsen, ateliers, atelierwoningen en repetitieruimtes. Door hier in de MRA beter op in te spelen kunnen makers, creatieven en talenten zich binnen de grenzen van de gehele MRA ontwikkelen, experimenteren en een band vormen met de lokale omgeving.

Het onderscheidend cultuuraanbod in de MRA kan nog beter onder de aandacht worden gebracht bij de inwoners en bezoekers van Amsterdam. Prikkelende marketing, goede vervoersverbindingen, maar ook onderscheidend aanbod, thematische programmering en culturele samenwerkingen kunnen Amsterdammers stimuleren om vaker de regio te bezoeken voor kunst, cultuur en erfgoed.

7 Strategische agenda

Programmalijnen

Aansluitend op de Cultuurimpuls MRA vormt het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed een volgende stap naar meer regionale samenwerking op deze beleidsterreinen. Deze samenwerking op MRA-niveau is een logische stap om het effect van de inzet van de afzonderlijke deelregio's te vergroten.

Daarnaast biedt het programma een basis om intensiever samen te werken en op te trekken met andere programma's en agenda's van de MRA, onder meer op het gebied van toerisme, wonen, economie en landschap. Hierbij bouwen we voort op acties die zijn gestart in het kader van de Cultuurimpuls MRA.

De hoofddoelstellingen van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed zijn:

- I het bevorderen van de cultuurparticipatie in de gehele MRA;
- II het faciliteren van toekomstbestendige cultuur- en erfgoedsectoren in de gehele MRA.

Hierbij gaan de deelnemende partners vanzelfsprekend uit van gedeelde opgaven en belangen. Uitgangspunt is bovendien dat samenwerking in MRA-verband meerwaarde dient te hebben, waarbij het geheel meer is dan de som van de delen.

Op basis van deze uitgangspunten, de trends en ontwikkelingen in de MRA en de hoofdlijnen die volgen uit de afzonderlijke deelregioprofielen komen we tot vijf programmalijnen:

Samenwerking

Toegankelijkheid

Cultuur aan de basis

Ruimte

Erfgoed

Aan de hand van deze programmalijnen hebben we gezamenlijke opgaven geïdentificeerd.

Opgaven programmalijnen

Meer samenwerking en kennisdeling tussen MRA-partners op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed

- Hoe kunnen we samenwerking tussen de MRA-partners op cultuur- en erfgoedbeleid op deelregionaal niveau bevorderen?
- Hoe kunnen de MRA-partners meer van elkaar leren op het gebied van cultuur- en erfgoedbeleid?

Meer regionale culturele samenwerking en uitwisseling in de culturele sector

- Hoe kunnen we samenwerking tussen culturele instellingen en nieuwe initiatieven binnen de MRA bevorderen?

Beschikbaarheid van data, informatie en gegevens over kunst, cultuur en erfgoed bevorderen

- Hoe kunnen we data en informatie over kunst, cultuur en erfgoed in de MRA zo goed mogelijk verzamelen en ontsluiten?

Cultuureducatie bevorderen

- Hoe zorgen we ervoor dat alle kinderen binnen de MRA in het onderwijs kunnen genieten van een goed (kwalitatief hoogwaardig) programma cultuureducatie?

Talentontwikkeling bevorderen

- Hoe kunnen we komen tot een volwaardige ketenbenadering van talentontwikkeling op regionaal niveau?

Broedplaatsen creëren en behouden

- Hoe kunnen we de ruimte die de MRA biedt zo optimaal mogelijk benutten voor cultureel en creatief talent?

Een duurzame cultuursector bevorderen

- Hoe kunnen we de milieu- en klimaatbelasting van culturele instellingen en evenementen in de MRA verlagen?

Een heldere visie ontwikkelen op de waarde van cultuurhistorie en erfgoed

- Hoe kunnen we op een toegankelijke manier inzicht geven in de waarde van cultuurhistorie en erfgoed in de MRA?

Het landschap verbinden aan de cultuurhistorische waarden van de regio

- Hoe kunnen we de diverse landschappen van de MRA als cultuur(historische) dragers verankeren zodat deze als basis kunnen dienen voor de economische positionering van de MRA en richting kunnen geven aan ruimtelijke ontwikkelingen?

Herbestemming van gebouwd erfgoed faciliteren en bevorderen

- Hoe kunnen we leegstand en verwaarlozing van gebouwd erfgoed in de MRA voorkomen en een duurzame herbestemming van deze objecten bevorderen?

Bereikbaarheid van kunst, cultuur en erfgoed optimaliseren

- Hoe kunnen we de toegankelijkheid en bereikbaarheid van cultureel aanbod in de regio bevorderen?

Herkenbaarheid en zichtbaarheid van kunst, cultuur en erfgoed (marketing en promotie) bevorderen

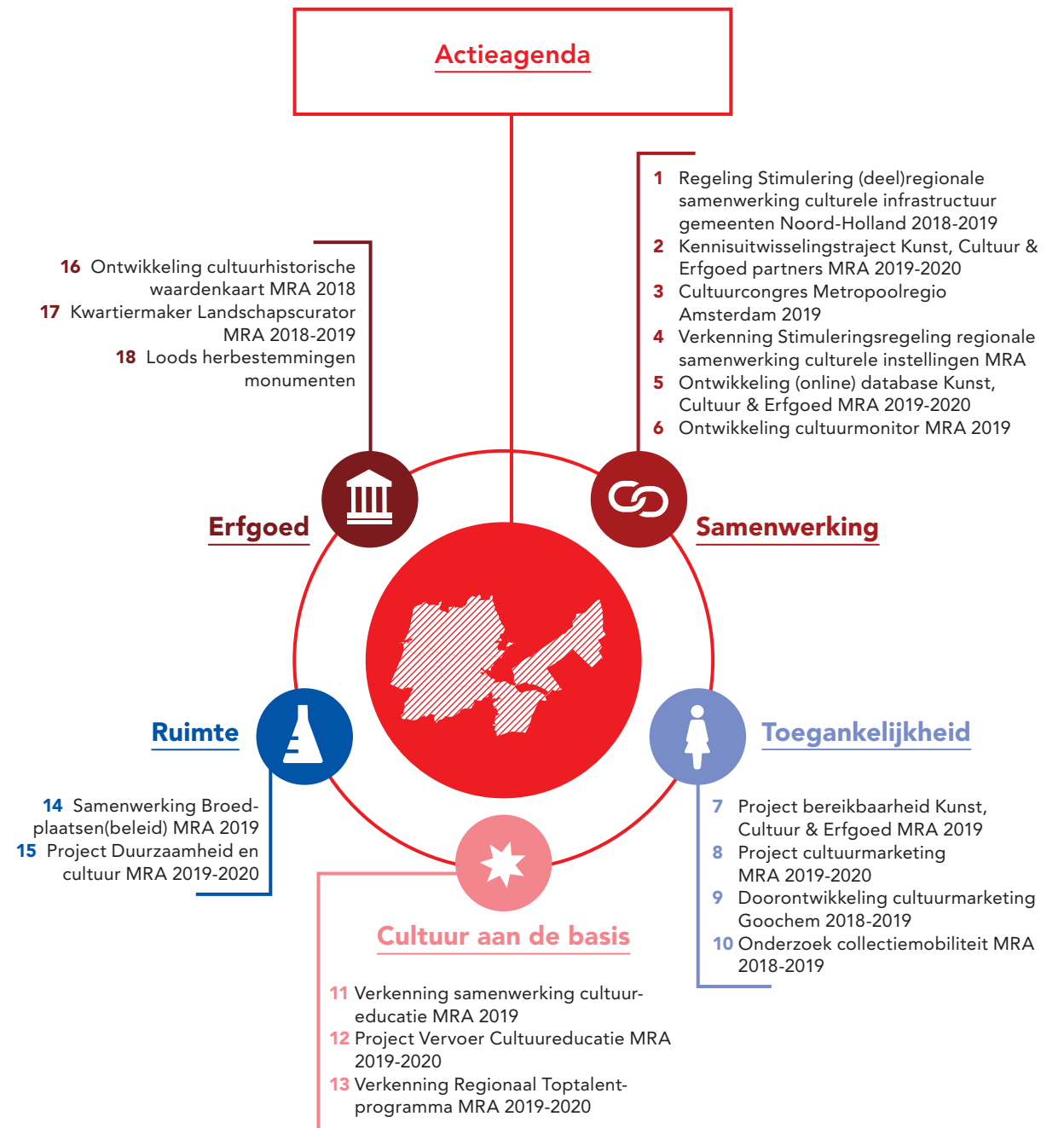
- Hoe brengen we het unieke en onderscheidende culturele aanbod in de regio zo goed mogelijk onder de aandacht bij inwoners en bezoekers van de MRA?

Inclusiviteit in het aanbod van kunst, cultuur en erfgoed bevorderen

- Hoe kunnen we het culturele aanbod in de MRA zo toegankelijk mogelijk maken en daarmee een zo breed mogelijk publiek bereiken?

Zichtbaarheid van de unieke collecties van musea bevorderen

- Hoe kunnen we de unieke collecties in de regionale museumdepots sterker verbinden met de regionale identiteiten van de MRA en ontsluiten voor meer inwoners en bezoekers op meerdere locaties in de MRA?

Naar aanleiding van de verkenningen met de deelregio's zijn de opgaven vertaald in acties. Gebundeld in een Actieagenda vormen deze acties een aanvulling op de activiteiten die de MRA-partners afzonderlijk ontplooiën in hun lokale cultuurbeleid. Niet alle acties hebben betrekking op de gehele MRA. Sommige acties starten in bepaalde deelregio's, en worden bij succes uitgebreid naar andere deelregio's. Sommige acties lopen al, zoals de Regeling Stimulering (deel)regionale samenwerking culturele infrastructuur gemeenten en de cultuurhistorische waardenkaart. Sommige acties zijn nieuw en worden samen met de platforms

Economie, Ruimte of Mobiliteit uitgevoerd. Andere acties zijn nieuw en worden uitgevoerd onder supervisie van de werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed.

Hierbij dient te worden aangetekend dat de Actieagenda van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed een dynamisch karakter heeft. Dit houdt in dat er ruimte is om in te spelen op actuele ontwikkelingen. De MRA-partners rapporteren jaarlijks over de vordering van uitvoering van de acties. Vanaf 2019 start de uitvoering van verschillende acties.

1

Regeling Stimulering (deel-) regionale samenwerking culturele infrastructuur gemeenten 2018–2019

Aanleiding

De aanwezigheid van cultuur draagt bij aan de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en is van grote waarde voor de aantrekkelijkheid van de regio als toeristische en recreatieve bestemming. Het effect van culturele voorzieningen op de leefbaarheid en de toeristische en recreatieve aantrekkingskracht van een deelregio hangt ook af van de bereikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van deze voorzieningen. Vaak weten lokale stakeholders elkaar te vinden, maar hebben ze niet de capaciteit of expertise om gezamenlijke uitgangspunten of gezamenlijke acties te formuleren. Dit project bevordert meer samenwerking van gemeenten op deelregionaal niveau.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Samenwerkingen vanuit de gemeenten, in samenhang en samspraak met de lokale culturele infrastructuur en in de vorm van een gezamenlijke visie en een actieplan, kunnen bijdragen aan versterking van het aanbod in de deelregio. Een goed voorbeeld hiervan is de samenwerking in Gooi en Vechtstreek. Ook in de IJmond ontwikkelen gemeenten samen een cultuurvisie op basis van deze regeling. Het streven is om een dergelijke aanpak ook toe te passen in de andere deelregio's.

Omschrijving project

Met de uitvoeringsregeling Stimulering (deel-)regionale samenwerking culturele infrastructuur wil de provincie Noord-Holland de Noord-Hollandse gemeenten stimuleren om regionaal samen te werken op het gebied van cultuur om het bredere culturele aanbod van onder andere de MRA in Noord-Holland bereikbaar en toegankelijk te houden.

2

Kennisuitwisselingstraject Kunst, Cultuur & Erfgoed partners MRA 2019–2020

Aanleiding

Als onderdeel van het regioprofiel van de MRA is het cultuurbeleid van de afzonderlijke deelnemende partners geanalyseerd. De afzonderlijke publieke investeringen in kunst en cultuur zijn in kaart gebracht. Ook de inhoudelijke accenten van het cultuurbeleid zijn geïnventariseerd.

Toegevoegde waarde voor de MRA

De beleidsanalyse stelt de MRA-partners in staat om gericht kennis, ervaring en expertise te delen. In plaats van allemaal het wiel opnieuw uit te vinden, kan er op regionaal niveau uitwisseling plaatsvinden waarmee lokaal beleid kan worden aangescherpt en verbeterd. Meer regionale uitwisseling van beleidskennis kan ook bijdragen aan een betere positionering van de regionale samenwerking in de (lokale) beleidskaders voor 2019-2020 en de cultuurperiode 2021-2024. Hiermee kan zowel de inzet op kunst en cultuur vanuit de MRA

als de focus op de regio van het ministerie van OCW meer worden geborgd in 2021-2024.

Omschrijving project

Op basis van de beleidsanalyse worden acht onderwerpen geselecteerd waarvoor de meeste interesse is onder de MRA-partners. In 2019 en 2020 vindt er elk kwartaal een kennisbijeenkomst plaats met de partners van het programma, georganiseerd door de MRA-werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed. De uitkomsten van de bijeenkomsten worden gebundeld en online gepubliceerd.

3

Cultuurcongres Metropoolregio Amsterdam 2019

Omschrijving project

Om kennisuitwisseling, netwerkvergroting en regionale samenwerking te bevorderen organiseert de werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed in het vierde kwartaal van 2019 het eerste Cultuurcongres van de MRA. Primaire doelgroepen zijn de culturele sector, beleidsmakers, financiers, overige overheden en maatschappelijke stakeholders.

De coördinatie en inhoudelijke vormgeving van het congres worden belegd bij de werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed van de MRA. De uitvoering en organisatie worden extern belegd. De opbrengst van het congres wordt online gepubliceerd.

4

Verkenning Stimuleringsregeling regionale samenwerking culturele instellingen MRA

Aanleiding

Uit een enquête gehouden in 2017 onder de culturele sector in de MRA blijkt dat er brede belangstelling is voor meer culturele samenwerkingen op regionaal niveau, onder andere om het publieksbereik te verbreden en te vergroten, en kennis en ervaring te delen. Dit geldt zowel voor instellingen buiten Amsterdam als in de stad. In de deelregionale bijeenkomsten met de culturele sector in de zomer van 2018 werd deze behoefte keer op keer bevestigd.

Enkele succesvolle voorbeelden van bestaande regionale samenwerkingen:

Internationaal Theater Amsterdam – Toneelschuur Haarlem

Internationaal Theater Amsterdam (voorheen Toneelgroep Amsterdam) en de Toneelschuur werken al sinds het vorige decennium samen op het gebied van talentontwikkeling. In het seizoen 2018-2019 krijgt dit onder andere vorm in de jubileumproductie 'In wankel evenwicht' in het kader van 50 jaar Toneelschuur.

Grachtenfestival in de MRA

Het Grachtenfestival zoekt elk jaar inhoudelijk verbinding met de regio. In de afgelopen jaren hebben concerten en activiteiten plaatsgevonden in Diemen, Muiden, Zaanstad, Ouder-Amstel, Amstelveen en IJmuiden.

Opera aan de Zaan

In het schooljaar 2017-2018 kregen de leerlingen van de Agora scholengroep de kans om hun talent te ontdekken in het project Opera aan de Zaan, tot stand gekomen in samenwerking met Nationale Opera & Ballet en het Nederlands Philharmonisch Orkest.

Samenwerking cultuurhistorie en erfgoed Gooi en Vechtstreek

De culturele instellingen van de zeven gemeenten in de regio Gooi en Vechtstreek werken samen op het gebied van cultuurhistorie en erfgoed. Zij vertellen gezamenlijk het verhaal van de regio, die zich als de 'Tuin van Amsterdam' profileert met kastelen en buitenplaatsen, een cultuurhistorisch landschap, aangelegde tuinen, parken en recreatieplassen.

Ook in het delen van kennis en ervaring bundelen instellingen de krachten, zoals de Amsterdamse Culturele Instellingen (ACI) in Amsterdam, het Directie Overleg Culturele instellingen Almere (DOCA), de Mondriaantafel in Gooi en Vechtstreek en de G8 Haarlemse Culturele Instellingen. Sinds 2017 sluiten ook instellingen uit de MRA op een meer structurele basis aan bij de ACI.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Bredere culturele samenwerkingen in de regio dragen bij aan het bereiken van een breed publiek in de MRA en bevorderen de cultuurparticipatie. Zo kunnen deelregionale cultuurhistorische identiteiten een prominentere

plek krijgen in het culturele aanbod van de regio.

Omschrijving project

Een verkenning wordt gestart naar de haalbaarheid van een regionale stimuleringsregeling voor culturele samenwerkingen. Hierbij kan gekeken worden naar de werkwijzen van bestaande regelingen en naar vergelijkbare instrumenten in regio's als Noord-Nederland (We the North) en de provincie Limburg.

5

Ontwikkeling (online) database Kunst, Cultuur & Erfgoed MRA 2019–2020

Aanleiding

Voor het regioprofiel van de MRA zijn veel data verzameld en gevisualiseerd, om het creatieve ecosysteem, financieringsstromen, beleidsprioriteiten en publiek in kaart te brengen. Jaarlijks vinden er ontwikkelingen plaats die vragen om het bijhouden en uitbreiden van deze datasets. Daarnaast is er een breed aanbod aan overig onderzoek, publicaties en visualisaties in relatie tot cultuur en erfgoed in de MRA.

Met de totstandkoming van het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed en het groeiende belang van de stedelijke regio in de lokale en nationale beleidsvorming voor cultuur en erfgoed is het opportuun om de beschikbare informatie en data gecentraliseerd te ontsluiten.

Toegevoegde waarde voor de MRA

De ontwikkeling van een toegankelijke centrale database voor

informatie en data over cultuur en erfgoed in de MRA kan bijdragen aan de zichtbaarheid van onze regio op deze beleidsterreinen. De burger, de sector, de beleidsmakers en andere stakeholders met specifieke vragen of kennis-behoefte krijgen via dit platform inzicht in het (deel)regionale beeld.

Binnen de MRA kan de database een bijdrage leveren aan het borgen van de integrale samenwerking en de verbinding van de diverse platforms en programma's met cultuur en erfgoed. Ook voor lokale en nationale beleidsvorming kan een database van waarde zijn om de MRA optimaal te duiden en zo goed mogelijk te positioneren.

Omschrijving project

De ontwikkeling van een online database voor onderzoek, data, publicaties en cijfers over kunst, cultuur en erfgoed in de MRA. Hierbij wordt een inventarisatie gemaakt van al het beschikbare materiaal en wordt gekeken hoe data interactief kunnen worden gepresenteerd.

6

Ontwikkeling cultuurmonitor MRA 2019

Aanleiding

Begin 2015 heeft de MRA de cultuurparticipatie onder de inwoners van de regio onderzocht. De opbrengst van dit onderzoek is verwerkt in het regioprofiel van de MRA en de diverse deelregio-profielen. Voor de effectiviteit van het programma Kunst, Cultuur

& Erfgoed is het nodig om te monitoren hoe inwoners zich op cultureel vlak bewegen en waar er kansen zijn om de cultuurparticipatie te vergroten.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Actuele data over de vormen van participatie en de cultuur-behoefte van inwoners stellen ons in staat om nieuwe regionale strategieën (o.a. op het gebied van cultuurmarketing en bereikbaarheid) te ontwikkelen en lokaal beleid beter aan te laten sluiten op de behoeften van de inwoners. Door dit regionaal op te pakken voorzien we in een lokale behoefte.

De uitkomsten van de monitor stellen ons in staat om het belang van kunst, cultuur en erfgoed nog beter te borgen in de andere platforms van de MRA.

Omschrijving project

Eind 2019 wordt een nieuwe monitor uitgevoerd, die voortbouwt op het onderzoek uit 2015. Ook kijkt de MRA-werkgroep Kunst, Cultuur & Erfgoed samen met diverse partners hoe de monitor verrijkt kan worden met extra vragen, bronnen en gegevens voor een optimaal beeld van de cultuurparticipatie in de regio. De uitkomsten zijn van waarde voor de beleidsvorming op het gebied van cultuur en erfgoed, maar ook voor culturele organisaties, als input voor marketing, promotie en publieksbereik. De uitgangspunten en opzet van de monitor worden in samenspraak met de culturele sector vormgegeven.

7

Project bereikbaarheid Kunst, Cultuur & Erfgoed MRA 2019

Aanleiding

In 2012 kreeg de Zaanstreek de eerste lijndienst van Nederland met een cultuur-toeristisch label, de zogenaamde Industrial Heritage Line van Amsterdam naar de Zaanse Schans. Sinds 2016 rijdt ook de Amsterdam Beach Line tussen Amsterdam, Haarlem en Zandvoort. Deze succesvolle methodiek kan breder worden toegepast om de sterke OV-infrastructuur van de MRA te benutten en drempels in bereikbaarheid weg te nemen, om zo het bezoek aan het unieke cultuur(historische) aanbod in de regio te bevorderen.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Bereikbaarheid en connectiviteit zijn belangrijke randvoorwaarden voor groei en spreiding van toerisme in de MRA. Het doel is dat bezoekers zich in de regio met gemak kunnen verplaatsen op een manier die aansluit bij hun wensen, behoeften en de gewenste bestemmingen. Voor de spreiding van bezoekers over de MRA zijn goede, betaalbare, gemakkelijke, langdurig beschikbare en snelle verbindingen essentieel. Daarnaast zijn ook de zogenoemde wayfinding en informatievoorziening belangrijk voor het gebruiksgemak van het openbaar vervoer.

Omschrijving project

Het project zal bestaan uit de volgende elementen:

- Een analyse van de bereikbaarheid en huidige 'customer journey' van tien unieke cultuur(historische) bestemmingen of culturele clusters in de deelregio's van de MRA.
- De uitvoering van twee projecten voor twee nader te bepalen bestemmingen:
 - Hierbij staat een koppeling met de Amsterdam & Region Travel Ticket (ARTT) centraal. Ook wordt gestreefd naar integratie met de iAmsterdam City Card.
 - Waar mogelijk wordt een koppeling gemaakt met de toepassing van smart mobility applicaties of andere technologische innovaties.

In dit project wordt nauw samen-gewerkt met de werkgroep Toerisme van de MRA.

8

Project cultuurmarketing MRA 2019–2020

Aanleiding

De MRA geeft in 2018-2019 een impuls aan de marketing en promotie van het culturele jaar Haarlem Cultuurstad 2018-2019. In 2019-2020 krijgt deze impuls een vervolg in een nieuw project. De cultuurmarketingimpuls voor Haarlem wordt uitgebreid geëvalueerd zodat toegepast instrumentarium en de gehanteerde methodiek kunnen worden ingezet voor een breder cultureel aanbod in de regio.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Regionale cultuurmarketing kan in belangrijke mate bijdragen aan o.a.:

- spreiding van in Amsterdam aanwezig nationaal en internationaal (toeristen)publiek over de regio;
- verhoging van de internationale toeristenstroom naar de regio;
- verleiden van Amsterdammers en MRA-inwoners om gebruik te maken van het culturele aanbod in de regio;
- lokaal economisch rendement;
- scherpe culturele en toeristische positionering van de steden in de regio;
- duurzame kennisuitwisseling over marketing en promotie in de MRA.

Omschrijving project

De uitkomsten van de cultuurmarketingimpuls voor Haarlem vormen de basis voor de ontwikkeling van een regionaal cultuurmarketingprogramma voor de MRA. Jaarlijks wordt een uniek aanbod van een deelregio belicht.

9

Doorontwikkeling cultuurmarketing Goochem 2018–2019

Aanleiding

Om internationale bezoekers en inwoners van de MRA beter te gidsen in het aanbod is er meer nodig dan een zo compleet mogelijke uitagenda. Bij een te groot aanbod haken consumenten bovendien af. De uitdaging ligt in het snel en overzichtelijk aanbieden van relevant aanbod. Als antwoord op deze uitdaging is in 2017 Goochem gelanceerd, een social messaging chatbot. In eerste instantie was Goochem gericht op de Nederlandstalige

inwoners en bezoekers van de Metropoolregio Amsterdam. Hierbij lag de nadruk op doelgroepen met een hoge en brede interesse in cultuur en kenmerkend in hun gebruik van social media en technologie.

Amsterdam Marketing heeft alle bestaande digitale uitagenda's in de MRA gekoppeld tot één collectieve database met informatie in het Nederlands en het Engels. Hiermee wordt het culturele aanbod ontsloten via de diverse kanalen van Amsterdam Marketing. In 2019 komt er een Engelstalige versie van de chatbot uit voor de internationale bezoekers en internationale inwoners van de MRA. Deze versie omvat ook 'language no problem'-evenementen.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Innovatieve digitale oplossingen als Goochem leveren een bijdrage aan het bevorderen van cultuurparticipatie en -bezoek in de MRA. Daarnaast is het een slimme manier om een zo breed mogelijk cultureel aanbod onder de aandacht te brengen. Met informatie over meer dan 1250 evenementen en bezienswaardigheden binnen de MRA, maar buiten Amsterdam, kan Goochem op de langere termijn bijdragen aan spreiding van bezoek in de regio.

Omschrijving project

In 2018 en 2019 wordt ingezet op de doorontwikkeling van Goochem. De focus ligt vooralsnog op een koppeling met Facebook Messenger. Uiteindelijk kan Goochem ook aansluiten op stemgestuurde digitale assistenten als Alexa, Siri, Google Now en Bixby.

Onderzoek collectiemobiliteit MRA 2018–2019

Aanleiding

Collectiemobiliteit is een manier om erfgoed- en museale collecties zichtbaarder en toegankelijker te maken. Bruiklenen zorgen ervoor dat objecten op plekken komen waar meer mensen ervan kunnen genieten. In de MRA bevinden zich zowel toonaangevende publieke collecties, zoals de Collectie Nederland, de Collectie Amsterdam en de Collectie Haarlem, als bijzondere private collecties, zoals de Singercollectie. Met meer dan 150 musea in de culturele infrastructuur van de MRA zijn er kansen om de collecties breder te presenteren in de deelregio's.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Ontsluiting en presentatie van stukken uit de collecties, gekoppeld aan de cultuurhistorische waarden, identiteiten en verhalen van de deelregio's, kunnen bijdragen aan de bevordering van de cultuurparticipatie in de MRA. Daarnaast kan het een bijdrage leveren aan de spreiding van bezoekers, bijvoorbeeld door topstukken uit Amsterdam uit te lenen aan musea in de overige deelregio's en vice versa. Ook kan collectiemobiliteit een middel zijn om regionale samenwerkingen tussen culturele instellingen te bevorderen.

Omschrijving project

In 2019 vindt er een verkenning plaats om te komen tot aanbevelingen voor concrete acties om collectiemobiliteit te bevorderen.

Verkenning Samenwerking Cultuureducatie MRA 2019

Aanleiding

Ieder kind verdient de kans zijn of haar creativiteit optimaal te ontwikkelen. Via cultuuronderwijs ontwikkelen kinderen verbeeldingskracht, waarnemingsvermogen en communicatieve en sociale vaardigheden. Cultuureducatie is ook de eerste investering in de makers, de culturele professionals en het publiek van de toekomst.

Het onderwijs is de plek bij uitstek om kinderen te bereiken met cultuur. Alle deelnemende overheden binnen het programma Kunst, Cultuur & Erfgoed richten zich met hun beleidskaders op cultuureducatie.

Het Fonds Cultuurparticipatie werkt samen met regionale en lokale overheden in Nederland via de subsidieregeling Cultuureducatie met Kwaliteit in het primair onderwijs 2017-2020. In de praktijk is de positie van cultuureducatie in het primair onderwijs nog niet overal even sterk geborgd.

Op regionaal niveau zijn er kansen om meer kennis en expertise te delen, gebruik te maken van elkaars netwerken en vraag en aanbod in cultuureducatie regionaal meer te verbinden en daarmee lokale grenzen te doorbreken.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Een investering in regionale samenwerking op het gebied van cultuureducatie draagt bij aan het streven om de cultuurparticipatie

in de gehele regio te vergroten. Met een focus op cultuureducatie maken we cultuur toegankelijk voor alle jonge inwoners van de MRA. Tegelijkertijd proberen we zoveel mogelijk barrières weg te nemen om hun interesse in cultuur te ontwikkelen en potentieel talent te stimuleren.

Omschrijving project

Een verkenning naar kansen en uitdagingen om cultuureducatie op regionaal niveau te ontwikkelen en te borgen, moet leiden tot aanbevelingen voor concrete projecten en acties. Hierbij wordt gekeken naar de aansluiting van vraag en aanbod in cultuureducatie op regionaal niveau, naar vervoer en mobiliteit, naar speciaal en middelbaar onderwijs, naar afstemming van afzonderlijk lokaal beleid en naar de koppeling met Cultuureducatie met Kwaliteit.

Project Vervoer Cultuureducatie MRA 2019–2020

Aanleiding

Het doel is om barrières zoals de afstand tot een museum of podium weg te nemen. In de afgelopen jaren zijn de eerste stappen gezet om leerlingen naar culturele instellingen in de regio te vervoeren.

Rijksmuseum Muiderslot

Het Muiderslot is het enige kasteel in de regio Amsterdam. Het aanbod sluit aan bij leergebieden over geschiedenis, erfgoed, verhalen en letteren en beeldende kunst.

Via de Cultuurbus Amsterdam en de veerdienst op IJburg bezoeken leerlingen het Muiderslot.

Agoraschool en Nationale Opera & Ballet

In het schooljaar 2017-2018 is een project voor alle 7000 leerlingen van Agoraschool in Zaanstad opgezet rondom opera in samenwerking met Nationale Opera & Ballet. De leerlingen gingen met een lokale vervoerder naar Amsterdam.

Populaire bestemmingen voor inzet van de Cultuurbus:

- Rijksmuseum Muiderslot
- Cobra Museum
- Zaanse Schans
- Volendams Museum
- Archeologisch Museum Haarlem
- Teylers Museum Haarlem
- Zaantheater

Tegelijkertijd vragen scholen uit de Zaanstreek, Alkmaar en Diemen om vervoer naar onder andere de Amsterdamse musea, het Muziekgebouw aan 't IJ en Het Concertgebouw. Er liggen kansen om in deze regionale vraag te voorzien door vanuit de MRA een impuls te geven aan regionaal vervoer voor cultuureducatie in de regio.

Toegevoegde waarde voor de MRA

We proberen zoveel mogelijk barrières voor kinderen weg te nemen om hun interesse in cultuur te ontwikkelen en potentieel talent te stimuleren.

Omschrijving project

We richten een project in om enerzijds leerlingen van Amster-

damse basisscholen naar culturele instellingen in de overige deelregio's en anderzijds leerlingen van basisscholen uit de overige deelregio's naar culturele instellingen in Amsterdam te vervoeren.

In de lijn van de experimenten met het Muiderslot en de Agoraschool en Nationale Opera & Ballet worden diverse projecten uitgevoerd, in zowel Amsterdam als de overige deelregio's. Ook wordt er nadruk gelegd op de barrières die nu bestaan om dit vervoer goed mogelijk te maken. Dit moet leiden tot aanbevelingen voor het nationale en regionale cultuurbeleid van 2021-2024.

Verkenning Regionaal Toptalentprogramma MRA 2019–2020

Aanleiding

De MRA kenmerkt zich door een omvangrijk creatief en cultureel ecosysteem waarin basis, keten en top goed geborgd zijn. Er zijn kansen om meer talent beter te verbinden met de MRA-infrastructuur. Het ecosysteem van de MRA vormt een basis voor een effectieve keten van talentontwikkeling – en regionale samenwerking tussen opleidingsinstituten en (top)instellingen – waarin jong toptalent kan doorstromen.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Een investering in regionale samenwerking op talent draagt bij aan het streven om de cultuurparticipatie en ontwikkeling in de MRA te vergroten. In een regio waarbij culturele ketens regionaal

verspreid zijn én verschillen in omvang, is het van belang om een doorlopende leerlijn en keten van talentontwikkeling zo goed mogelijk regionaal te borgen. Zo wordt toegang tot de keten gelijkwaardiger voor talent in alle delen van de MRA.

Gezien het relatief grote aandeel van de creatieve industrie in de werkgelegenheid van de MRA – evenals de omvang van de creatieve sector – en het streven om de (inter)nationale culturele positie te behouden, is het van belang om te blijven investeren in cultureel en creatief (top)talent.

Omschrijving project

In 2019 vindt eerst een SWOT-analyse plaats, waarbij de brede ketens van talentontwikkeling in de MRA in kaart worden gebracht. In deze analyse worden de lacunes en de uitdagingen geïdentificeerd en aanbevelingen gedaan voor slimme verbindingen en nieuwe initiatieven om meer talent in de regio kansen te bieden om zich te ontwikkelen.

Vervolgens vindt er in 2019 een verkenning plaats naar de vormgeving van een multidisciplinair regionaal toptalentprogramma. Dit programma beoogt regionaal talent de ruimte te bieden om met coalities van regionale culturele instellingen en onder begeleiding hun creatieve vaardigheden te ontwikkelen naar de (inter)nationale top. Het streven is om in 2020 te starten met een project, waarbij de wens is om in de periode 2021-2024 een structureel programma uit te voeren.

De verkenning kijkt naar succesvolle best practices, zoals de

3Package Deal van het Amsterdams Fonds voor de Kunst en Bureau Broedplaatsen, en het Fast Forward programma van het Fonds Podiumkunsten. Daarnaast wordt gekeken hoe talent uit de gehele regio kan worden bereikt en hoe coalities van culturele instellingen tot stand kunnen komen.

14

Samenwerking Broedplaatsen(beleid) MRA 2019

Aanleiding

Het broedplaatsenbeleid van de gemeente Amsterdam bestrijkt de gehele MRA. Er zijn in de periode 2000-2015 ruim zestig broedplaatsen gerealiseerd, hoofdzakelijk binnen de gemeentegrenzen van Amsterdam, maar ook in Zaanstad, Weesp en Halfweg. Er is ongeveer 170.000 m² ruimte gerealiseerd, met duizenden ateliers, bedrijfs-, project- en expositieruimten, winkels, atelierwoningen en horeca.

In 2018 is het broedplaatsenbeleid in kaart gebracht van de gemeenten Almere, Amstelveen, Beverwijk, Haarlem, Haarlemmermeer, Hilversum, Purmerend, Weesp en Zaanstad. Naar aanleiding van de bevindingen vond in oktober 2018 de eerste Broedplaatsen MRA-bijeenkomst plaats. Hier is nader geïnventariseerd welke behoefte er bij de deelnemers is aan kennisuitwisseling, inspiratie en het faciliteren/stimuleren van de ontwikkeling van broedplaatsen.

Toegevoegde waarde voor de MRA

Broedplaatsen in de regio zorgen voor een betere spreiding van ondernemerschap en een bredere netwerkvorming. Het Amsterdams broedplaatsenbeleid biedt kansen voor realisatie en behoud van meer broedplaatsen in de MRA. De combinatie van kennis, ervaring en financiële middelen bij Amsterdam en betaalbare bedrijfsruimte in de regio maakt nieuwe broedplaatsen mogelijk.

Omschrijving project

In 2019 wordt een programma met modules en leernetwerken uitgevoerd waarin MRA-gemeenten samen met Bureau Broedplaatsen onderwerpen of vragen inzake broedplaatsenbeleid behandelen. Met gebruikmaking van materiaal dat is ontwikkeld in dit Lab Broedplaatsen wordt gewerkt aan casussen in de deelnemende gemeenten.

15

Project Duurzaamheid & Cultuur Metropoolregio Amsterdam 2019–2020

Aanleiding

De relatief grote omvang van de culturele infrastructuur in de MRA en het bereik in publiek hebben een impact op het milieu in de regio. Aan het gebouw gebonden aspecten als elektriciteit en verwarming vormen de grootste milieubelasting door cultuurinstellingen, voor aspecten als afval, mobiliteit en water. In de MRA is een aantal projecten gestart om de milieu-impact te verbeteren:

1 Duurzame cultuur Haarlem

In 2016 hebben acht culturele organisaties het Green-Key-certificaat ontvangen. Samen leveren ze een bijdrage aan Haarlem Plastic Vrij.

2 Duurzame cultuurinstellingen Amsterdam

Sinds 2017 werkt Amsterdam aan een snellere verduurzaming van cultuurpanden. Dit wordt gerealiseerd met zonnepanelenprojecten, isolatiemaatregelen, overstap op LED en groene stroom, en duurzaamheidscertificeringen.

3 Zero Waste Expeditie

Na het succesvolle Zero Waste Project van veertien culturele organisaties in Amsterdam (2016), is Rijkswaterstaat gestart met een landelijke ZeroWaste Expeditie. In Amsterdam is dit project uitgebreid met zes culturele organisaties rond het Leidseplein.

Gebouwen zijn in Nederland verantwoordelijk voor meer dan 30% van de CO₂-uitstoot. Daarmee zijn gebouwen grotere vervuilers dan verkeer en vervoer (20%). Gezien het grote aantal cultuurgebouwen in de MRA is er een aanzienlijk besparingspotentieel.

Toegevoegde waarde voor de MRA

De MRA werkt aan een duurzame regio. Versnelde energietransitie en het verduurzamen van de bebouwde omgeving staan hoog op de beleidsagenda. Juist bij de energietransitie en circulaire economie is het schaalvoordeel van de MRA belangrijk. De cultuursector kan een belangrijke partner zijn

voor de 35 gemeentebesturen om sneller te verduurzamen.

Omschrijving project

Om de verduurzaming van de cultuursector op te schalen en te versnellen bouwen we voort op de aanpak in Haarlem en Amsterdam. In het project Duurzaamheid & Cultuur MRA wordt de duurzaamheidsuitdaging van de sector in kaart gebracht, waarna er thematische projecten volgen.

16

Ontwikkeling cultuurhistorische waardenkaart MRA 2018

Aanleiding

Er is veel informatie beschikbaar over de cultuurhistorie en landschapswaarden van de gemeenten en deelregio's in de MRA. We gaan zorgen voor een toegankelijk overzicht van die schat aan kennis en informatie door beschikbare kennisbronnen te combineren. Dit overzicht krijgt de vorm van een aantrekkelijke en toegankelijke waardenkaart. Deze kaart kan dienen als inhoudelijke input bij discussies over ruimtelijke ontwikkelingen, over de omgevingskwaliteit van het gebied en over de kernwaarden van de landschappen en structuren.

Toegevoegde waarde voor de MRA

De waardenkaart maakt het verbindende karakter van het landschap als cultuurdrager inzichtelijk. Hiermee wordt dit binnen de MRA stevig verankerd, zodat cultuur en erfgoed samen met de aan het landschap verbonden (im)materiële waarden richting kunnen geven aan de

positionering van de MRA en aan de (ruimtelijke) ontwikkelingen die op cultuurhistorie en landschap betrekking hebben.

Omschrijving project

De cultuurhistorische waarden van de MRA worden in kaart gebracht via een inventarisatie van bestaand materiaal, zoals cultuurhistorische en archeologische waardenkaarten, monumentregisters en andere relevante karteringen. Daarnaast komt er een gelaagde kaartviewer die bestaande datasets op het gebied van cultuurhistorie ontsluit en cultuurhistorische waarden, natuurwaarden en belevingswaarden op hoofdlijnen toont.

17

Kwartiermaker Landschapscurator MRA 2018–2019

Aanleiding

Het landschap verdient aandacht, programmering en eigenaarschap op MRA-niveau. Het kwartiermakerschap van de landschapscurator heeft tot doel de vele culturele initiatieven in de MRA te verbinden met het grotere verhaal van de MRA, dat in gezamenlijkheid wordt opgesteld.

Bestaande initiatieven en instellingen krijgen vervolgens de kans om mee te werken aan een inspirerend programma Kunst, Cultuur & Erfgoed, met hun collectie, kennis of organisatorische inzet. De uitwerking in routes en programma's geeft de MRA een geheel en een toekomst, waarmee volop kansen voor samenwerking ontstaan.

Toegevoegde waarde voor de MRA

De MRA Agenda 2018 voor het landschap richt zich op verbetering van de leefkwaliteit aan de hand van de culturele, materiële en immateriële aspecten van het landschap. Een curator wordt aangesteld om het landschap in beeld te brengen bij recreanten en toeristen.

Omschrijving project

In de kwartiermakersfase vindt er een onderzoek plaats naar de wenselijkheid om een curator voor het landschap aan te stellen. Daarnaast krijgt de kwartiermaker opdracht om de landschappen te verankeren als basis voor de positionering van de MRA en richtinggevend voor (ruimtelijke) ontwikkelingen.

18

Loods herbestemmingen monumenten

Aanleiding

Leegstand van kerken en militair, agrarisch en industrieel erfgoed neemt toe. Verval en verlies van waardevolle gebouwen ligt op de loer. De provincie Noord-Holland wil dit verval voorkomen, onder meer door de inzet van de loods herbestemming monumenten in Noord-Holland.

Toegevoegde waarde voor de MRA

In de MRA bevindt zich een omvangrijke verzameling van gebouwd erfgoed. De MRA-partners geven uitvoering aan de Cultuurimpuls, die nieuwe functies voor leegstaande monumenten en erfgoedstructuren biedt.

Omschrijving project

De loods herbestemming verbindt bijzondere gebouwen (monumenten) met initiatieven. Doel is het gebruik en behoud van die bijzondere gebouwen. Het accent ligt op religieus, agrarisch en industrieel erfgoed. Ook adviseert de loods over randvoorwaarden voor planologie, contractering, exploitatie en financiering.

Actuele projecten voor herbestemming:

- Drijfriemenfabriek, Haarlem
- Verplaatsing pakhuis, Wormerveer
- Grote kerk van Beverwijk
- Seinwezen, Haarlem
- Gemaal de Poel, Monnickendam
- Nieuwe Energie-terrein, in Haarlem

8 Bijlagen

8.1 Bestuurders MRA

Michiel Rijsberman	gedeputeerde Kunst en Cultuur provincie Flevoland
Hilde van Garderen	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Almere
Peter Schot	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Lelystad
Jan-Jaap de Kloet	wethouder Wijdmeren en bestuurlijk trekker Cultuur Erfgoed Recreatie en Toerisme (CERT) Gooi en Vechtstreek
Herbert Raat	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Amstelveen
Derk Reneman	wethouder Cultuurbeleid gemeente Haarlemmermeer
Marie-Thérèse Meijs	wethouder Cultuur gemeente Haarlem
Jeroen Verwoort	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Velsen
Sanna Munnikendam	wethouder Cultuur gemeente Zaanstad
Eveline Tijmstra	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Purmerend
Vincent Tuijp	wethouder Cultuur gemeente Edam-Volendam
Touria Meliani	wethouder Kunst en Cultuur gemeente Amsterdam
Jack van der Hoek	gedeputeerde Cultuur provincie Noord-Holland

8.2 Deelnemers deelregiosessies

Zaanstreek-Waterland, 17 juli, Edam

Otto Berg, FluXus
Kees de Boer, Volendams Museum
Miep Boerkamp, Theater de Purmaryn
Esther Dam, Muziekschool Waterland
Angélique Finkers, Zaantheater
Jan Hovers, Zaans Museum
Katrien Lamers, Filmtheater De Fabriek
Robert Lammers, Edams Museum
Maarten van der Meer, Zaanse Schans
Erik Molenaar, Volendams Museum
Rick Nanne, Theatermijn
Rina van Rooij, Stichting Purmerends Museum
Louis Stroek, Volendams Museum
Jetty Voermans, Museum het Schooltje van Dik Trom
Bianca Vos, CBW
Jan ter Wisscha, Zaanse Molenvereniging

Janneke van Dijk, gemeente Purmerend
Jan Fris, gemeente Zaanstad
Martijn Lucas, provincie Noord-Holland
Marlies Romeijnders, gemeente Zaanstad
Marieke Ros, gemeente Zaanstad
Ariane Vervoorn, gemeente Edam-Volendam

De IJmond, 24 juli, Velsen

De gemeenten van de IJmond deden verslag van eerdere bijeenkomsten met het culturele veld, georganiseerd in het kader van de deelregionale visie op cultuurbeleid.

Jasper Klapwijk, Kantelingen
Natalia Blok, gemeente Beverwijk
Erika de Jong, gemeente Velsen
Sandra Mottier, gemeente Heemskerk

Zuid-Kennemerland, 23 augustus, Haarlem

Michelle Baudet, De Vishal
Dorien van Beek, Podia Heemstede
Jessica Belles, Museum Het Dolhuys
Denise de Boer, Frans Hals Museum | De Hallen Haarlem
Jans Budding, Openluchttheater Caprera
Ann Demeester, Frans Hals Museum | De Hallen Haarlem
Birgitta Fijen, Bibliotheek Zuid-Kennemerland
Karin Geelink, Plein C

Jaap Lampe, Philharmonie/Stadsschouwburg
Frans Lommerse, Toneelschuur en Filmschuur
Hein Pijnenburg, Wereldmuziekschool
Klaartje Pompe, Noord-Hollands Archief
Diana Proost, Museum Het Dolhuys
Marjan Scharloo, Teylers Museum
Nicolette Talboom, HART Haarlem
Gabriel Verheggen, ABC architectuurcentrum
Laura van de Wijden, Museum Haarlem
Anja van Zalinge, Archeologisch Museum Haarlem

Mer Acikgöz, gemeente Haarlem
Carmel Bekker, gemeente Haarlem
Bert Kuipers, gemeente Haarlem
Anna Lamberts, gemeente Haarlem
Annika Reinds, gemeente Haarlem
Carin Roest, gemeente Haarlem
Koen Siegrest, gemeente Heemstede

Amsterdam, 30 augustus, Amsterdam

Mirjam Barendregt, Grachtenfestival
Martin Berendse, OBA
Jolanda Beyer, De Balie
Annabelle Birnie, Amsterdams Fonds voor de Kunst
Maarten van Boven, Muziekgebouw aan 't IJ
Marie-Luce Bree, FOAM
Melchior Bussink, Rijksmuseum
Ernestine Comvalius, Bijlmer Parktheater
Alida Dors, Backbone
Jaap Draaisma, Urban Resort
Erica van Eeghen, De Toneelmakerij
Yvonne Franquinet, ARCAM
Piet van Gennip, Het Balletorkest
Marco Gerris, ISH
Mechteld van Gestel, Nationale Opera & Ballet
Jasper Goossen, DGTL
Milou Halbesma, Van Gogh Museum
Sandra den Hamer, EYE Filmmuseum
Cees van 't Hullenaar, IDFA
Judikje Kiers, Amsterdam Museum
Jola Klarenbeek, Frascati
Lodewijk Kuiper, Museumvereniging
Maarten Lammers, OBA
Annet Lekkerkerker, Holland Festival
Nicolien Luttels, Orkater
Laurentine Pels Rijcken, Paradiso
Guikje Roethof, Amsterdamse Kunstraad
Bart Römer, Nederlandse Filmacademie
Thomas Royé, Over het IJ Festival

Laurien Saraber, Amsterdams Fonds voor de Kunst
Jan-Willem Sieburgh, Stedelijk Museum
John Sijmonsbergen, Tropenmuseum
Richard Smolenaers, Mocca
Floor van Spaendonck, Cinekid
Rob Streevelaar, NedPhO
Jörgen Tjon a Fong, Urban Myth
Niels van Tomme, De Appel
Geerte Udo, Amsterdam Marketing
Jesse Vanhoeck, ICK
Ronald van Weegen, Stedelijk Museum
Margreet Wieringa, DeLaMar Theater
Marlous Willemsen, Imagine IC
Vivienne Ypma, De Kleine Komедie
Zafer Yurkadul, Podium Mozaiek
Jan Zoet, Academie voor Theater & Dans

Alexandra Bemelmans, gemeente Amsterdam
Martine Brinkhuis, gemeente Amsterdam
Sarah Jonges, gemeente Amsterdam
Olga Leijten, gemeente Amsterdam
Corynne Oude Avenhuis, gemeente Amsterdam
Inge de Ruijter, gemeente Amsterdam
Lotte van Zuijlen, gemeente Amsterdam

Gooi en Vechtstreek, 3 september, Bussum

Esther Adema, OCW
Els Brons, Bibliotheek Hilversum
Marian Buvelôt, Bibliotheek Gooi en meer
Pauline Gmelig Meyling, Bibliotheek Huizen-
Laren-Blaricum
Laura Grijns, regioconservator
Koos de Haan, Gooise Academie voor Beeldende
Kunsten Laren
Paul Haighton, Theater 't Spant
Oscar Hefting, Vestingmuseum Naarden
Indira van 't Klooster, Dudok Architectuur Centrum
Irma Koorn, Gooise Academie voor Beeldende
Kunsten Laren
Ed van Mensch, St. Tussen Vecht & Eem
Tom van Nouhuys, Forteiland Pampus
Kees van Oorschot, Globe CKC
Evert van Os, Singer Laren
Chiel van Praag, Cultuurnetwerk Hilversum
Pietie Schipper, Huizer Museum
Martina Taris, BEL-combinatie
Jan Geert Vierkant, Metropole Orkest
Nienke de Wit, Huizer Museum
Wilco Witte, de Vorstin

Huub van Andel, gemeente Huizen
Brigitte van Dijk, gemeente Weesp
Marlies van der Linden, regio Gooi en Vechtstreek
Martijn Lucas, provincie Noord-Holland
Irmgard Noordhoek, gemeente Hilversum
Agnès van Schaijk, gemeente Hilversum
Joris Weijns, gemeente Wijdemerem
Mariëtte Zivkovic-Laurenta, regio Gooi en
Vechtstreek

**Almere/Flevoland/Lelystad, 5 september,
Almere**

Harriët Bosman, Kleur in Cultuur
Barry Bouquet, Poppodium De Meester
Roeland Dekkers, BonteHond
Saskia Franssen, ministerie OCW
Jos van Hulst, Theatergroep Suburbia
Jan Melle Liscaljet, Cultuurfonds Almere
Paul Macco, Collage
Ronald Venrooy, Corrossia
Klaartje Wierbos, Theatergroep Vis à Vis
Akke Wiersma, De Kubus
Chris Wiersma, Nieuwe Bibliotheek
Remko Willems, De Kubus Fleck/CAF
Ingrid Wolff, Stichting 2+

Erica Haffmans, gemeente Almere
Henriëtte Muller, provincie Flevoland
Ariadne Onclin, gemeente Almere
Eric Pul, gemeente Lelystad
Lotte Ravenhorst, provincie Flevoland
Chantal Richard, provincie Flevoland
Elisa Soetoredjo, gemeente Almere

**Amstelland-Meerlanden, 12 september,
Hoofddorp**

Sofie Almanza, GinDS (Genie in De Stelling)
Maze de Boer, Ateliercluster Ateliers 24
Wilfried Claus, Het cultuurgebouw
Dominique Deutz, Schouwburg Amstelveen
Peter van Eick, Crown Theater Aalsmeer
Zippora Elders, Kunstfort bij Vijfhuizen
Monika van der Ent, Pier K
Clinton Feurich, Bibliotheek Hoofddorp-Centrale
Pim Giel, Happy Motion
Madeleine Heiligers, Platform C
Liselotte Hesp, Pier K
Stone van den Hurk, Pier K
Marcel Jansen, Platform C
Daphne Janson, Bibliotheek Amstelland/Stadshart

Eric Jobben, Schouwburg De Meerse
Femke Kempkes, De Kunstploeg
Heleen van Ketwich Verschuur, Citymarketing
Amstelveen

Lotte Lammers, Duycker Artquake
Gerard Lohuis, P60
Paul van der Meer, Heemparken Amstelveen
Elise van Melis, Haarlemmermeermuseum
De Cruquius
Floor Nijdeken, Podium voor Architectuur
Els Ottenhof, Cobra Museum voor Moderne Kunst
Bastiaan Piloo, Happy Motion
Júlia dos Santos Baptista, Ateliercluster Van
Weerden Poelmanlaan
Ingejan Schenk Ligthart, Bostheater
Myrthe Schuurin, Amstelveens Poppentheater
Marieke Uildriks, Museum Jan van der Togt
Janna van Zon, Huiskamer museum

Emilie Feij, gemeente Haarlemmermeer
Sarah Jonges, gemeente Amsterdam
Corynne Oude Avenhuis, gemeente Amsterdam

**Bijeenkomst Erfgoed, 30 september,
Amsterdam**

Aart Andeweg, Heemstichting
Eric ten Brummelhuis, provincie Noord-Holland
Michaela Hanssen, RCE
Andre van Holk, Batavialand
Dorine van Hoogstraten, Mooi Noord-Holland
Dick de Jager, gemeente Almere
Mathilde Kors, Archief Waterland
David Mulder, Cuypersgenootschap
Ariadne Onclin, gemeente Almere
Jean Roefstra, Kennemerland
Leontien Rosier, Vereniging Oud Edam

Anette van Dijk, gemeente Amsterdam
Yvonne van der Zee, gemeente Amsterdam

Coördinatie en begeleiding deelregiosessies

Els Joosten, provincie Noord-Holland
Araf Ahmadali, gemeente Amsterdam
Thomas van Dalen, Thomas van Dalen Advies
Frans Hempen, de zoele haven

8.3 Governance

De gemeenteraden en Provinciale Staten van de deelnemers van de MRA worden door de eigen colleges geïnformeerd en betrokken bij de activiteiten van de samenwerking. Daarmee treedt de regionale samenwerking niet in de formele relatie tussen volksvertegenwoordigers en bestuurders. Op de schaal van de MRA werken de bestuurders binnen de drie inhoudelijke platforms Economie, Ruimte en Mobiliteit aan de gezamenlijke Agenda. De platforms zijn samengesteld uit wethouders en gedeputeerden.

Samenwerking op basis van gedeelde belangen
De coördinatie van de algehele samenwerking van de MRA is belegd bij de Agendacommissie. Deze commissie wordt gevormd door twee bestuurders uit ieder platform. Daarnaast is er de Regiegroep, die bestaat uit vertegenwoordigers van iedere deelregio, de beide provincies en de Vervoerregio, waarin het MRA-belang wordt behartigd. De Regiegroep komt twee keer per jaar bijeen om de voortgang van de samenwerking te monitoren en te evalueren en de begroting en de werkplannen goed te keuren.

Platform Economie
Platform Economie richt zich op de uitdagingen die het gevolg zijn van globalisering en Europese integratie. Dankzij het aantrekkelijke vestigingsmilieu, de goed opgeleide beroepsbevolking, de hoogwaardige kennisinfrastructuur en de goede bereikbaarheid is de MRA een economische top-regio.

Platform Ruimte
De druk op de ruimte in de MRA is groot. Platform Ruimte verzorgt de afstemming van regionale ruimtelijke ontwikkelingen en planvorming. De inzet is gericht op het ontwikkelen van een duurzaam leef- en woonmilieu. Speciale aandacht is er voor Wonen, Duurzaamheid en Landschap.

Platform Mobiliteit
Platform Mobiliteit bevordert de (internationale) bereikbaarheid van de MRA. Investeren in mobiliteit is van groot belang voor het verbeteren van het werk- en leefklimaat. Grote infrastructuurprojecten en ontwikkelingsstrategieën voor verkeer en vervoer staan centraal. Doelen zijn: minder files, sneller OV, betere mogelijkheden voor overstappen en voor fietsers, en sneller meer elektrisch vervoer.

8.4 Geraadpleegde bronnen

Actualisatie cultuurbeleid 2017-2020, gemeente Haarlemmermeer, 2017

Analyse beleidsplannen IJmondgemeenten; Trends IJmond; Rapportage Cultuurvisie; Evaluatie eerste bijeenkomst Cultuurvisie, Jasper Klapwijk, Kantelingen in opdracht IJmondgemeenten, 2018

Bevolkingsopbouw, De Sociale Atlas van Almere, gemeente Almere, januari 2018

Bevolkingsprognose 2017-2032, Onderzoek en Statistiek, gemeente Lelystad, augustus 2016

Bezoekersprofiel 2016, Bezoekers in Gooi en Vechtstreek, Amsterdam Marketing 2016

Bezoekersstromen Culturele instellingen Gooi en Vechtstreek, BMC Onderzoek, april 2016

Brandsheet Positionering Zaanstad, Bureau Buhrs in opdracht gemeente Zaanstad, 2016

Cultuuronderzoek Metropoolregio Amsterdam, OIS Amsterdam in opdracht provincie Noord-Holland, december 2014

Culturele Infrastructuur Noord-Holland in beeld, DSP groep en BRVT in opdracht provincie Noord-Holland, juli 2013

‘De stad is nooit af’, Amsterdamse Kunstraad, mei 2017

‘Een nieuwe lente en een nieuw geluid’, coalitie-akkoord GroenLinks/D66/PvdA/SP, mei 2018

Kunstenplan 2017-2020, gemeente Amsterdam, 2017

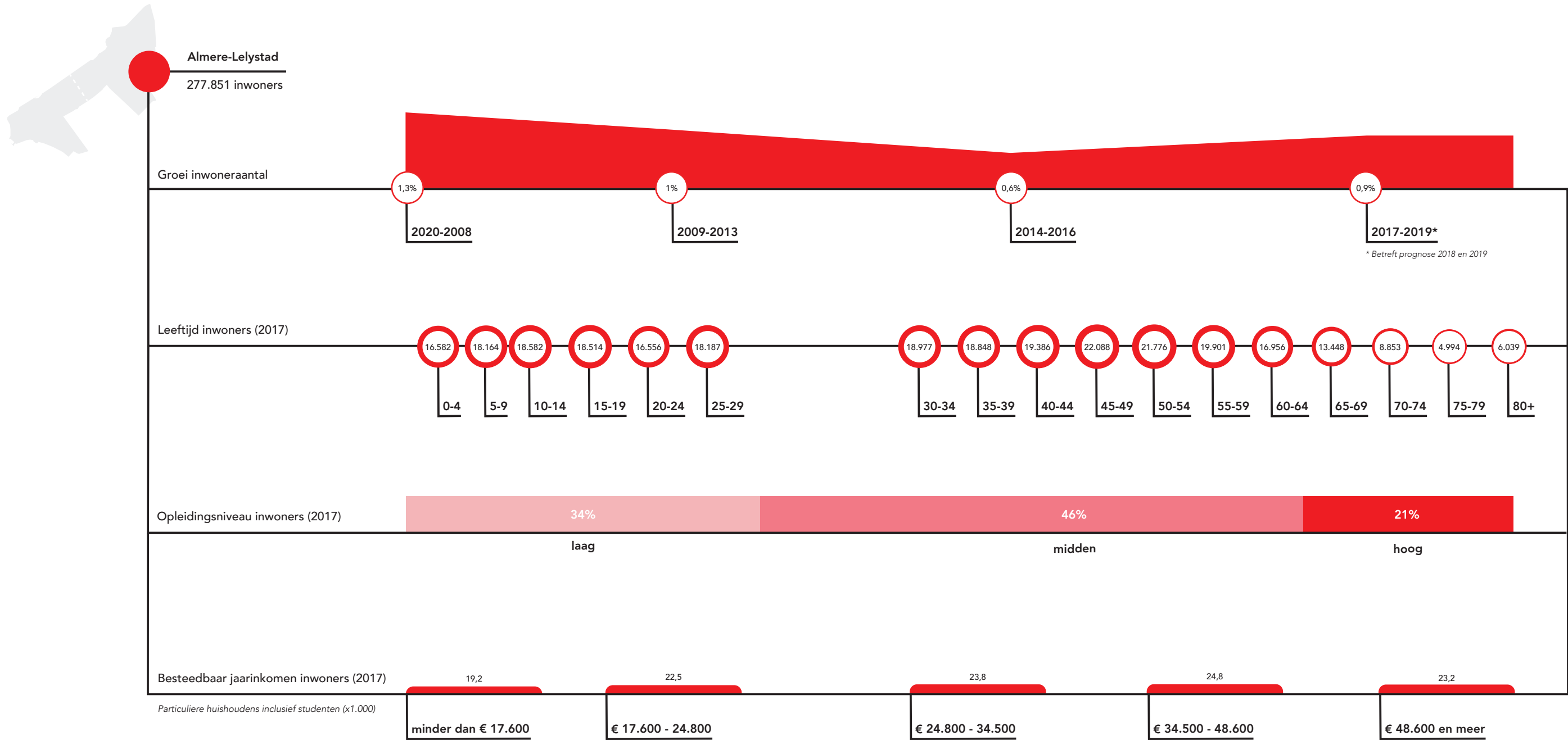
Kwaliteitsbeeld Cultuur & Erfgoed Gooi en Vechtstreek, Regio Gooi en Vechtstreek, 2017

‘Participatie in verenigingen en cultuur, hobby’s, sport en vakantie’, De Staat van de Stad Amsterdam IX, 2017

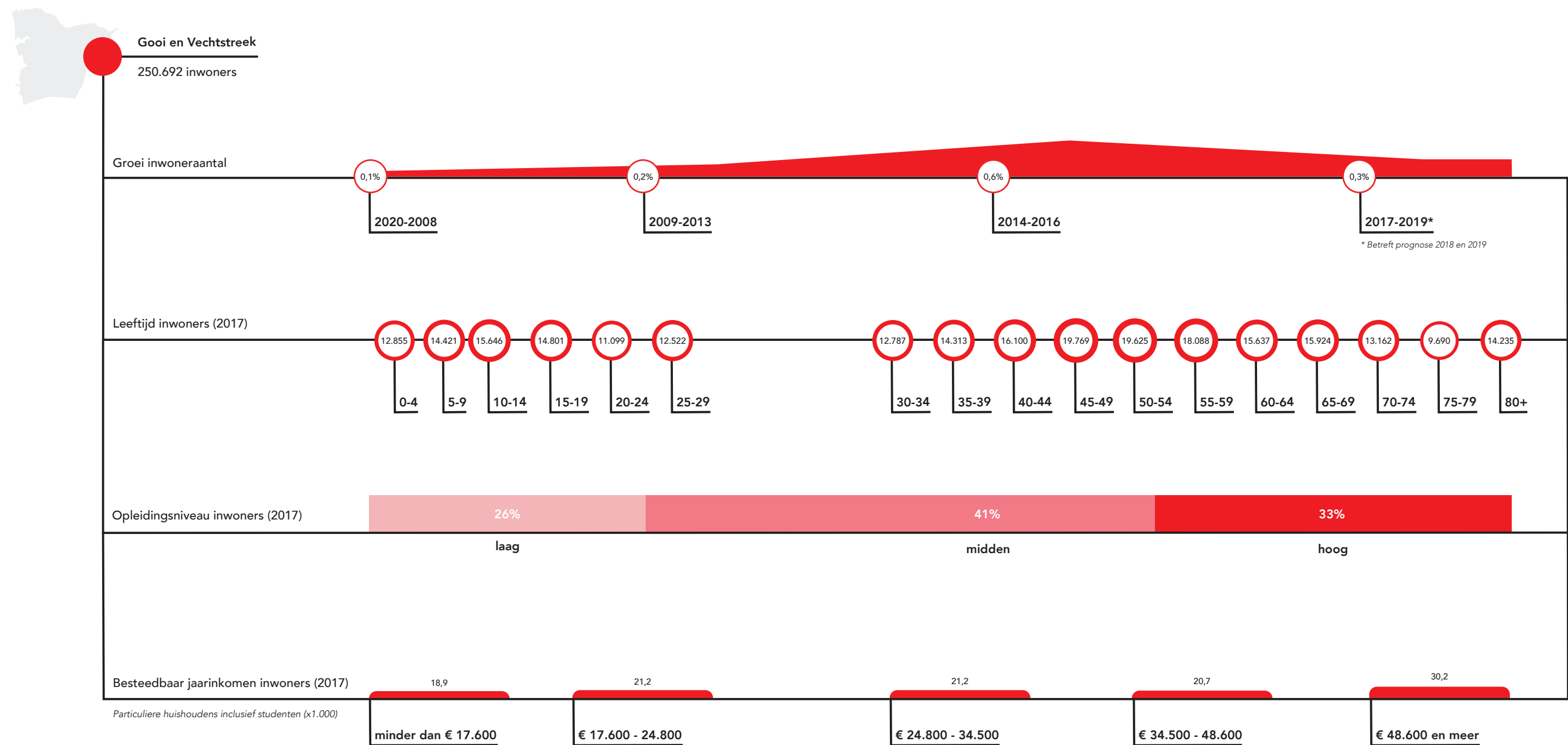
Staat van Haarlem, gemeente Haarlem, Data, Informatie & Analyse (DIA), Onderzoek en Statistiek, 2016

Strategische Agenda Toerisme in de MRA 2025, Eerste herijking, Metropoolregio Amsterdam, 2017

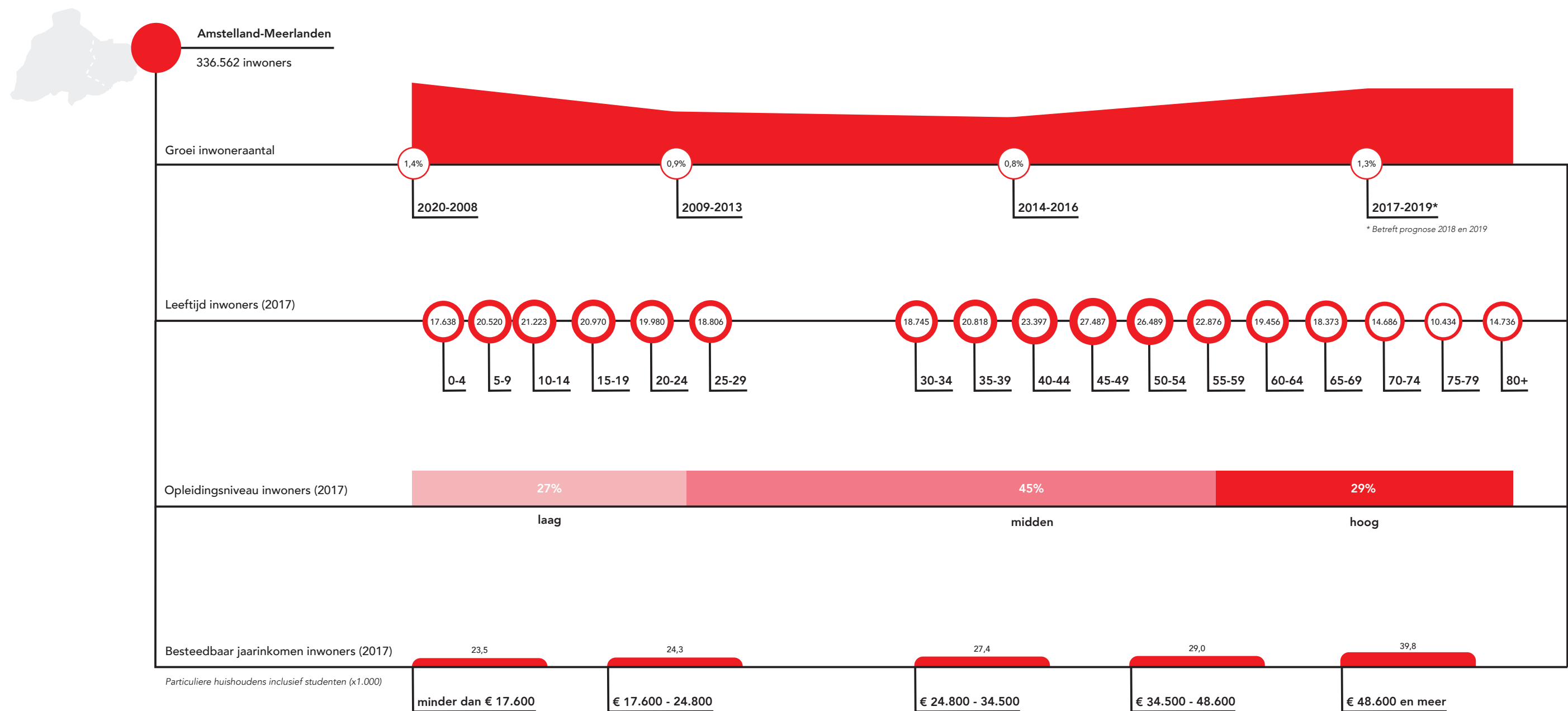
8.5 Demografie MRA

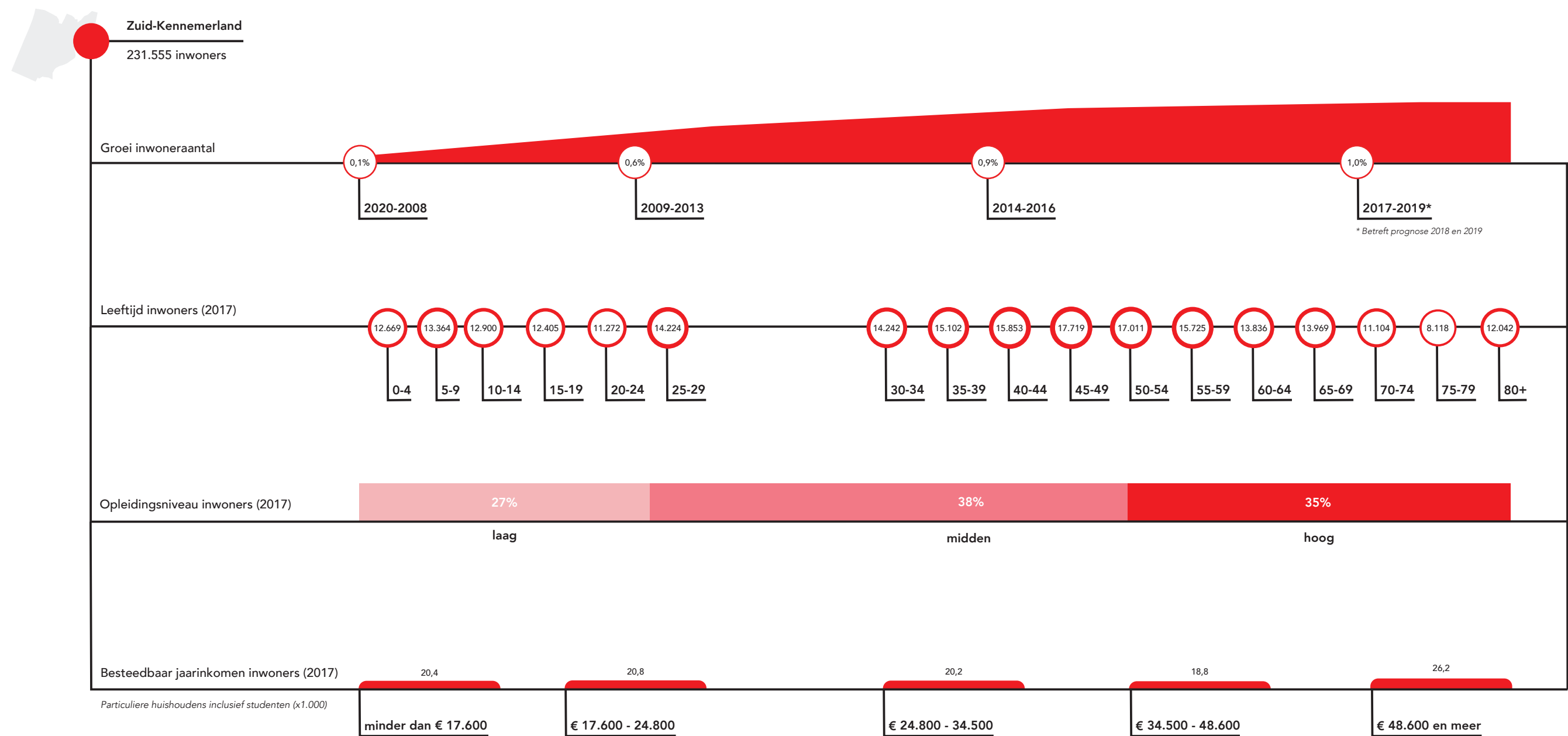
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

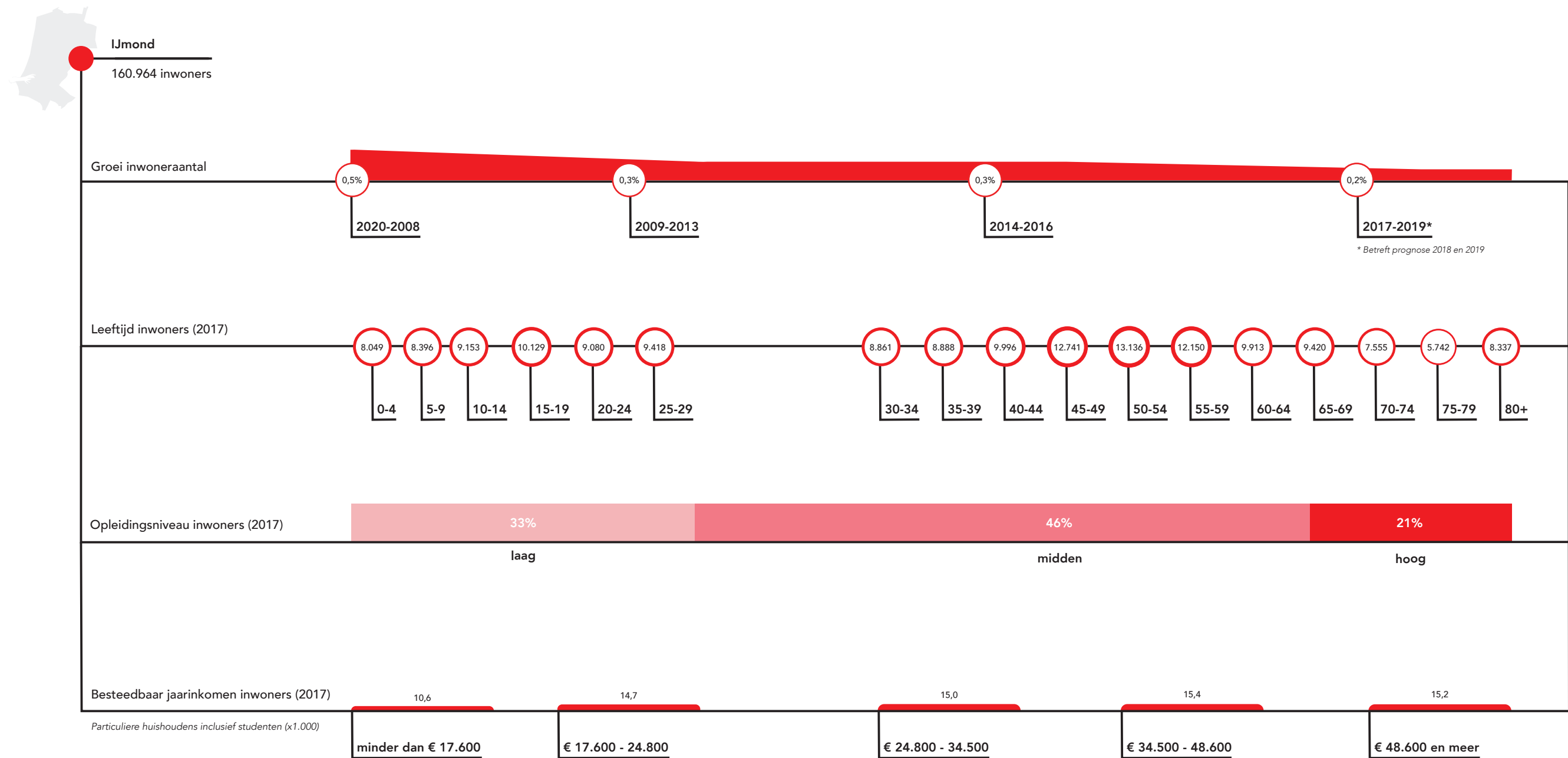
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

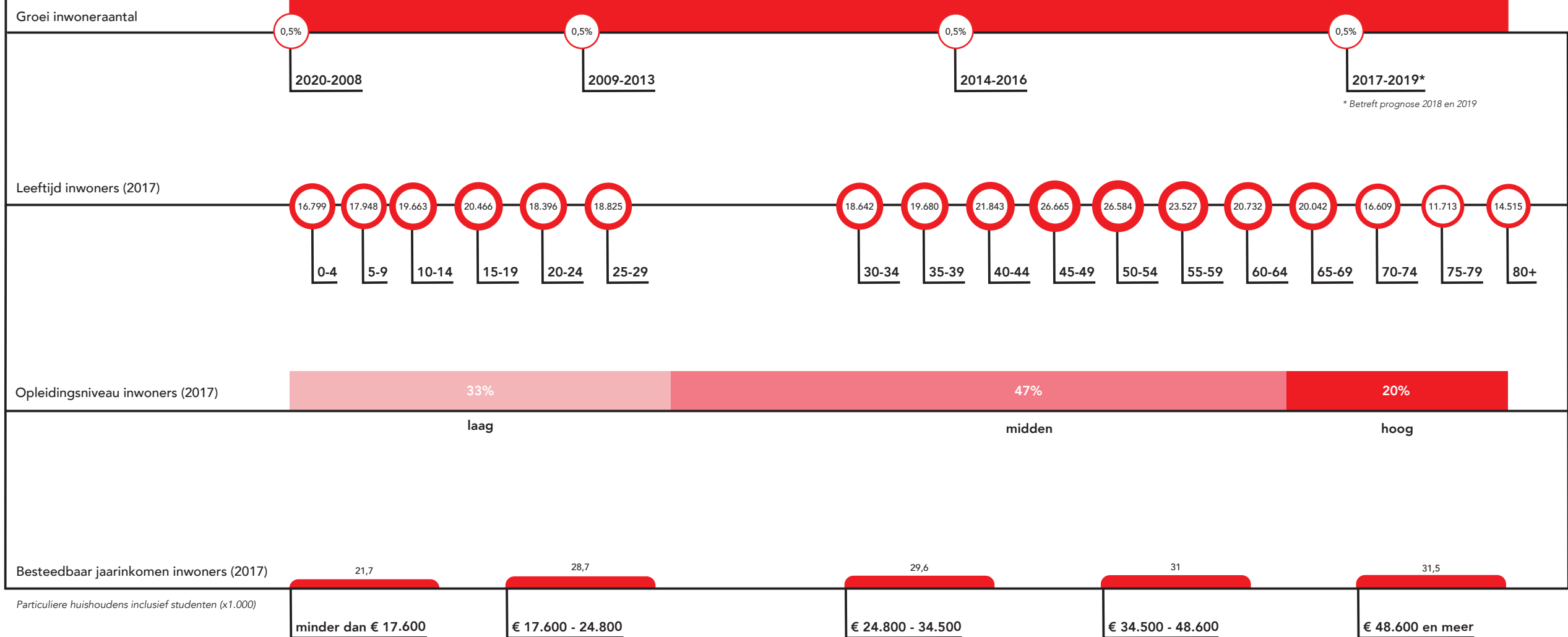
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

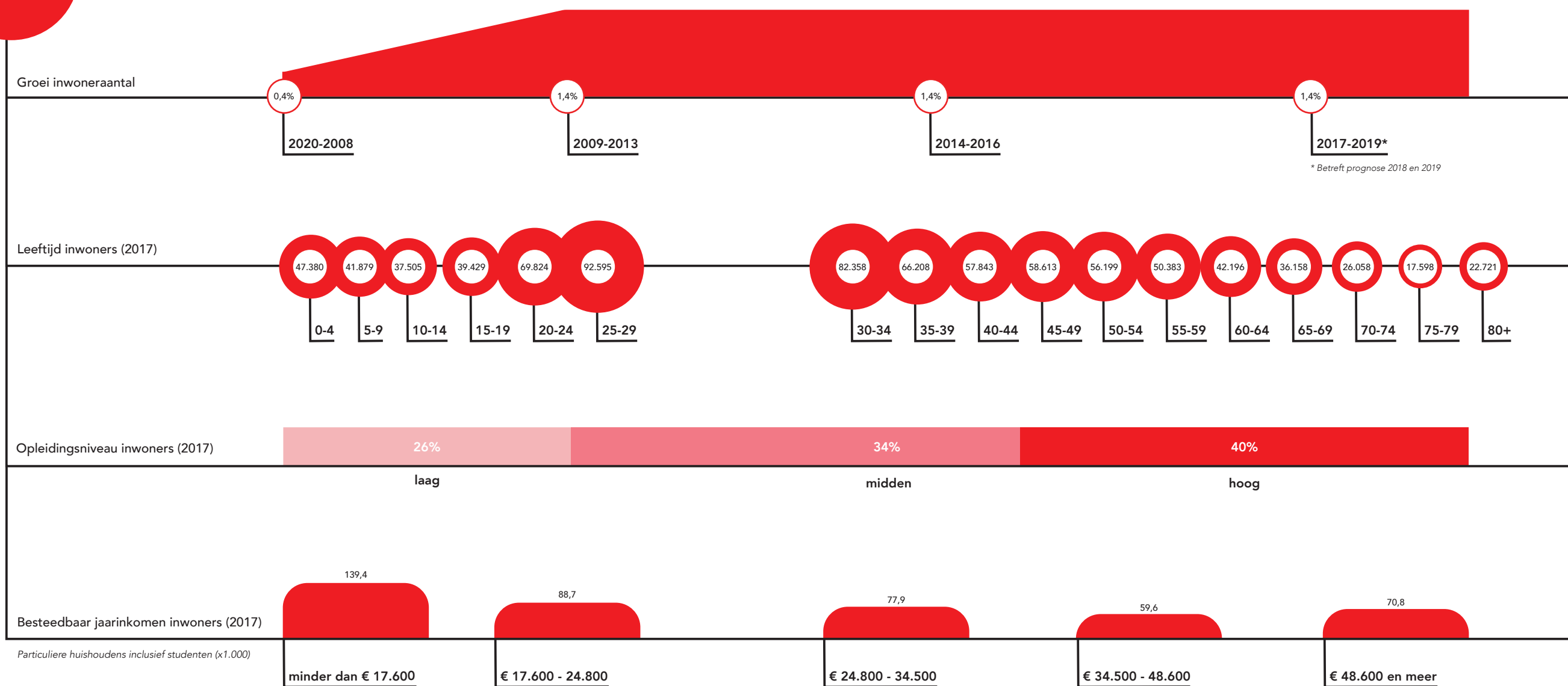
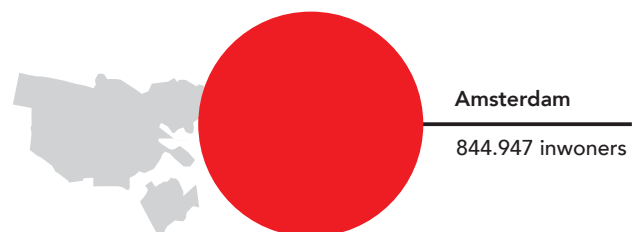
BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

Zaanstreek-Waterland
332.649 inwoners

BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

BRON: CBS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017) &
CBS/BEWERKING OIS (METROPOOLREGIO AMSTERDAM IN CIJFERS 2017)

9 Colofon

Meer dan de delen

Programma Kunst, Cultuur & Erfgoed
MRA 2019-2024

Werkgroep Cultuurimpuls Metropoolregio Amsterdam

Gemeente Almere
Erica Haffmans

Gemeente Amsterdam
Araf Ahmadali
Corynne Oude Avenhuis
Sarah Jonges
Anette van Dijk
Yvonne van der Zee

Gemeente Amstelveen
Wouter van der Schraaf

Gemeente Edam-Volendam
Ariane Vervoorn

Regio Gooi en Vechtstreek
Marlies van der Linden

Gemeente Haarlem
Carin Roest
Mer Acikgöz

Gemeente Haarlemmermeer
Emilie Feij

Gemeente Lelystad
Eric Pul

Gemeente Purmerend
Janneke van Dijk

Gemeente Velsen
Erika de Jong

Gemeente Zaanstad
Marlies Romeijnders

Provincie Flevoland
Henriëtte Muller

Provincie Noord-Holland
Els Joosten
Ellen Koning
Martijn Lucas
Michiel de Graef
Ilja Jansen

Dagvoorzitter deelregiobijeenkomsten
Thomas van Dalen

Samenstelling en redactie
Frans Hempén, de zoele haven

Ontwerp
Joanna Greve, de zoele haven

Ontwerp visuals
Marieke Veere Vonk, IJsfontein

Drukwerk
Libertas Pascal

Bronvermelding
Het overnemen van gegevens is met de volgende
bronvermelding toegestaan: Metropoolregio
Amsterdam, november 2018

Contact
Metropoolregio Amsterdam Bureau
Strawinskylaan 1779 (WTC, I-toren)
1077 XX Amsterdam
info@metropoolregioamsterdam.nl
www.metropoolregioamsterdam.nl

